

ISSN 2520-2057

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 19 (59) / 2018
3 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 19(59)

3 том

Київ 2018

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI);** **НЭБ elibrary.ru;** **Polish Scholarly Bibliography;** **ResearchBib;** **Turkish Education Index;** **Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI);** **Ulrichsweb Global Serials Directory;** **Google Scholar;** **НЭБ elibrary.ru;** **Open Academic Journals Index;** **Research-Bib;** **Scientific Indexing Services;** **Turkish Education Index;** **Polish Scholarly Bibliography;** **Electronic Journals Library;** **Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky;** **InfoBase Index;** **International Institute of Organized Research;** **CiteFactor;** **Open J-Gate;** **Cosmos Impact Factor;** **Scholar Steer;** **Eurasian Scientific Journal Index;** **Academic keys;** **Російський імпаکت-фактор;** **Наукова періодика України;** **JOURNAL FACTOR;** **Bielefeld Academic Search Engine (BASE);** **The Journals Impact Factor (JIF);** **CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачька Республіка)
Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)
Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтен Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)
Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)
Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)
Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)
Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачка Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Бутко Олександра Артемівна СВІТОВІ ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ: РОЗВИТОК ТА СЬОГОДЕННЯ.....	7
Висоцька Христина Олегівна ЩОДО МОТИВУ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ ВЧИНЕННІ ТЕРОРИЗМУ	11
Гальцова Олена Володимирівна, Хомиченко Вікторія Віталіївна ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ОДНА З ПРИЧИН ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	14
Горлова Олександра Юріївна ОСОБИСТІСТЬ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ.....	18
Єрмолаєва Тетяна Вікторівна, Стельмахов Владислав Юрійович, Бондарчук Володимир Ярославович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ РОСЛИННОГО СВІТУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	22
Загребельна Ірина Анатоліївна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	29
Зал Дмитро Олександрович НАШІ ОBOB'ЯЗКИ ЩОДО БІЖЕНЦІВ.....	33
Климович Юлія Олександрівна ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТЕОРІЙ ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	39
Кучерук Катерина Ігорівна НОВЕЛИ КОДЕКСУ ПРО БАНКРУТСТВО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	45
Матвеев Олександр Вікторович СИСТЕМА СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	51
Мурашко Валерія Олегівна ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИНУ	55

Павлова Юлія Володимирівна СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КАТУВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	59
Перегудова Юлія Андріївна ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ...	66
Сальніков Михайло Олегович, Наум Максим Ярославович, Єрмолаєва Тетяна Вікторівна ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ ...	73
Соболева Катерина Олегівна УГОДА СОТ ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	78
Степанова Анна Анатоліївна ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	81
Товстопят Ганна Валеріївна, Мананкова Ірина Валеріївна ДЕРЖАВНЕ ІНВЕСТУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СЕЛА ТА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ, ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА	84
Фаркаш Ярослав Володимирович ЩОДО ВПЛИВУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ НА КРИМІНОГЕННУ СИТУАЦІЮ В ДЕРЖАВІ	90
Федорченко Антоніна Миколаївна, Олійник Тетяна Миколаївна ЄДИНА НАЦІОНАЛЬНА МЕРЕЖА ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ: ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ОПЕРАТОРА НА РИНКУ ПОШТОВИХ ПОСЛУГ	94
Шокало Олександр Сергійович ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ ТА УМОВИ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	98

УДК 341.1/8

Бутко Олександра Артемівна

*студентка міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Бутко Александра Артёмовна

*студентка международно-правового факультета
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Butko Alexandra

*Student of the International Law Faculty of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Науковий керівник:

Кудас Ирина Борисівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Научный руководитель:

Кудас Ирина Борисовна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры международного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Scientific director:

Kudas Iryna

*PhD in Legal Studies, Assistant Professor of the International Law Department
Yaroslav Mudryi National Law University*

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

СВІТОВІ ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ: РОЗВИТОК ТА СЬОГОДЕННЯ

МИРОВЫЕ ВАЛЮТНЫЕ СИСТЕМЫ: РАЗВИТИЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ

WORLD CURRENCY SYSTEMS: THEIR DEVELOPMENT AND MODERN STATUS

Анотація. У статті автор аналізує розвиток світових валютних систем та сучасну ситуацію. Досліджує вплив світових валютних систем на національні економіки та міжнародну торгівлю. Аналізується практика держав щодо узгодження валютної політики та створення світових валютних систем.

Ключові слова: валюта, глобальна криза, світова економіка, грошовий обіг, ВВП.

Аннотация. В статье автор анализирует развитие мировых валютных систем и современную ситуацию. Исследует влияние мировых валютных систем на национальные экономики и международную торговлю. Анализируется практика государств по согласованию валютной политики и созданию мировых валютных систем.

Ключевые слова: валюта, глобальный кризис, мировая экономика, денежный оборот, демонетизация золота, ВВП.

Summary. The author considers the development of world currency systems and modern state of affairs. The article draws attention to impact of world currency systems on national economies and international trade. It also analyses the practice of states on currency policy and establishment of world currency systems.

Key words: currency, global crisis, world economy, money turnover, GDP.

Постановка проблеми. Як відомо, система золотого стандарту автоматично забезпечувала врегулювання розрахунків міжнародної торгівлі та паритетність валютних курсів відповідно до вмісту дорогоцінного металу в національних грошових одиницях (із відхиленнями в межах так

званих «золотих точок», які залежали від розміру транспортних та супутніх витрат на переміщення золотих грошей між країнами). Крах цієї системи, який відбувся внаслідок об'єктивних економічних та політичних причин, збігся з початком Першої світової війни і тому впродовж тривалого часу

сприймався як результат війни, котрий необхідно було усунути. Втім, усі спроби відновити систему золотого стандарту ані в повному, ані в урізаному вигляді (золотозлитковий та золотодевізний стандарти) не увінчалися успіхом [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна правова наука на сьогодні має спеціальних ґрунтовних праць, присвячених світовим системам, але це питання зараз активно розробляється, зокрема, у статтях таких вчених, як Новак, Шаров, Ліфанова та ін.

Формування цілей статті. Це наукове дослідження присвячено аналізу розвитку світових валютних систем та узгодженню валютної політики держав.

Викладення основного матеріалу. У пострадянській науковій літературі в якості першої валютної системи вказують так звану «Паризьку валютну систему 1867 року». Так у третьому виданні відомого підручника під редакцією Л. М. Красавіної «Міжнародні валютно-кредитні та фінансові відносини» дається таке визначення: «Перша світова валютна система сформувалася в ХІХ ст. після промислової революції на базі золотого монометалізму у формі золотомонетного стандарту. Юридично вона була оформлена міждержавною угодою на Паризькій конференції в 1867 р., яка визначила золото єдиною формою світових грошей».

Однак, як показує критичний аналіз цього питання, таке юридичне значення протоколів і рішень Паризької конференції в 1867 році дещо суперечить оцінкам зарубіжних дослідників. Так, у книзі співробітників Британського музею Керрін Іглтон і Джонотана Вільямса «Гроші. Історія цивілізацій» сказано, що «в 1867 році були висунуті сміливі пропозиції щодо створення «єдиних грошей» на основі золотих монет Великої Британії, Франції та Америки, але це, на жаль, не вдалося здійснити».

Протягом кількох років після закінчення Першої світової війни здійснювалися спроби відновити систему золотого стандарту, яка ще здавалася цілком природною і єдино можливою. Особливу увагу цьому питанню було приділено під час Генуезької конференції 1922 року (тієї самої, на якій розглядалися також і питання першого російського дефолту — відмови уряду більшовиків від сплати зовнішніх боргів попередніх урядів) [2].

Новий виток в розвитку світової валютної системи почався з укладання Бреттон-Вудської угоди, яка закріпила золотодевізний стандарт та визнала долар США як найбільш стабільну валюту. Особливість даної валютної системи — ієрархічна цілісність світової економіки на основі глобального лідерства і системної підпорядкованості усіх держав країні-гегемону. Але нестача золота у кінцевому рахунку призвела до девальвації долара, скорочення золотовалютного запасу країни призвело до краху цієї системи. Іншими причинами були нестабільність платіжних балансів окремих країн і вплив інфляційних про-

цесів, неспроможність США забезпечити вільний розмін долара на золото, дезорганізуюча роль ТНК в валютній сфері тощо. Деюре, сучасна світова діюча валютна система — це Ямайська. В її рамках була проведена офіційна демонетизація золота. Це система з вбудованим механізмом автоматичного коригування платіжних балансів, що базується на вільному плаванні валют. Однак де-факто сучасна світова валютна система ще дотепер базується «на уламках» Бреттон-Вудських угод, особливо в частині міжнародної інституційної структури [3].

Таким чином, відмова від двох фундаментальних принципів БреттонВудської угоди, — обміну доларів США на золото за фіксованою ціною та фіксованого співвідношення обмінних курсів усіх інших валют до долара США (що на практиці, до речі, досягалося фіксацією золотого вмісту в кожній валюті, хоча насправді мався на увазі «доларовий вміст») — зламала хребет старим валютногрошовим системам. Зрозуміло, що зламаний він був у процесі розвитку та глобалізації світової економіки, а зміни до статуту МВФ лише зафіксували статус-кво. Нова валютна система відображала повну перемогу кредитного типу грошей у внутрішньому обігу деяких країн. Дискреційний принцип емісії залишився, по суті, безальтернативним. Емісії за принципом «валютного бюро» (currency board) з їхнім вельми обмеженим ареалом використання нічого по суті не змінюють, оскільки принцип дискреційної емісії лише переноситься з національного емітента на емітента базової валюти. Інакше кажучи, валютне бюро — це засіб перенести формальну відповідальність за стан національного грошового обігу на закордонний центральний банк. Фактично ж це лише поглиблює економічні проблеми країни (що засвідчив найвідоміший в останні роки минулого століття досвід використання цього принципу в Аргентині).

Аналогічний результат засвідчила прив'язка курсу власної валюти до долара США (хоча і не в такий безпосередній спосіб, як в Аргентині) і в країнах ПівденноСхідної Азії. Та й в Україні багаторічна практика підтримання курсової стабільності щодо долара США лише накопичила проблеми, пов'язані як з умовами експорту продукції, так і з валютними аспектами євроінтеграції.

Саме це і зафіксовано в правилах Кінгстонської системи, яка, по суті, проголосила новий принцип регулювання: «дозволено все, що не заборонено». Замість двох згаданих вище БреттонВудських принципів нова система встановлювала, що монетарна влада країн — членів МВФ може не фіксувати курс національних валют узагалі або зафіксувати його щодо іншої валюти чи «кошика валют», або регулювати «плавання» валюти будьяким чином, за винятком фіксування його щодо золота. Економічний лібералізм, який є підґрунтям глобалізаційних процесів, цілком логічно було покладено в основу нової світової валютної системи.

На початку XXI століття економічний розвиток міжнародних валютних зумовлює протиріччя між різними групами країн. Основною причиною глобальної фінансово-економічної кризи стала відмова від золотовалютного стандарту в регулюванні міжнародних економічних відносин, яка спричинила масове необдумане кредитування, яке, в свою чергу, дестабілізувало світову економіку. Іншою причиною стала надмірна доларизація економіки промислово розвинутих країн світу.

Через економічні негаразди більшість країн світу, чутливіші до нерівномірного розвитку міжнародних валютних відносин. Незважаючи на це долар США залишається провідною резервною валютою світу. Така ситуація пояснюється борговою кризою в єврозоні. Світовими лідерами по обсягу валютних резервів є Китай, Японія та Росія.

На жаль, незважаючи на певні оптимістичні ознаки, які окреслилися ще рік тому, світова економіка продовжує знаходитися у глобальній кризі. І нічого несподіваного у цьому немає, адже давно відомо, що ринкова економіка (і окремої країни, і світу в цілому) розвивається циклічно, а спади та падіння виробництва є неприємною, але неминучою реальністю. Розбалансування моделі глобальної економіки знайшло вияв у високодефіцитних зовнішньоторговельних балансах розвинутих країн і, відповідно, високому бюджетному профіциті (суфіциті) поточного рахунку в країнах, що розвиваються. Економічна криза останніх років значною мірою викликана проблемами, що походять із фінансового сектору та укорінені в диспропорції, спричиненій гіпертрофованою роллю цього сегменту економіки в розвинутих країнах. У зв'язку з цим на певному етапі розвитку технологічного укладу починає спостерігатися перенакопичення капіталу: надлишковий грошовий капітал не може бути інвестований у розширення виробництва і торгівлі, не призводячи до наступного падіння норми прибутковості. Унаслідок цього відбувається значне розростання фондових ринків та обсягів операцій із похідними фінансовими інструментами спекулятивного характеру, які породжують швидке, хаотичне переміщення «гарячих грошей». Світовий надлишковий капітал із торговельно-виробничої сфери перетікає у фінансову і, відповідно, із країн, що розвиваються (і потребують додаткового капіталу для розвитку реального сектору економіки) до країн промислово розвинутих. У новій глобалізованій економічній системі головну роль починає відігравати вже не виробництво, а фінансовий сектор. Відтак «криза надфінансування» стала первинною щодо «кризи надвиробництва».

Водночас, криза не тільки призводить до спаду виробництва та зростання безробіття, а й загострює ті «внутрішні хвороби», які давно вже визрівали в економічній системі, а в умовах кризи набули руйнівної сили. У 2008–2009 рр. це стосувалося, перш

за все, фінансово-банківської системи, а у 2010–2012 рр. — системи державних фінансів. Утім, основна причина кризи полягає в тому, що у світовій економіці відбуваються глобальні «тектонічні зсуви», обумовлені перерозподілом економічної могутності. Зниження конкурентоспроможності старих «центрів сили», передусім окремих країн Європейського Союзу, та зростання ризиків їхньої енергетичної залежності на тлі збільшення потенціалу Китаю, Індії, Бразилії і деяких інших «новорозвинутих країн» призвело до ситуації, коли галузеві, секторальні та регіональні кризи стали перманентним явищем сучасної світової економіки. Новий етап світової фінансової кризи викликав особливе загострення проблем у сфері кредитних відносин.

Постійне збільшення державного боргу Сполучених Штатів Америки породжує занепокоєння як американців, так і їхніх економічних партнерів у всьому світі. Однак справжню стурбованість викликала боргова криза в деяких країнах «Старого Світу» — у тих, де зовнішня заборгованість помітно перевищує величину національного ВВП, і в тих, де формально цей показник набагато менший, аніж у Сполучених Штатах. Невипадково Міжнародний валютний фонд, який останні десятиріччя зосереджував свою діяльність, головним чином, у країнах, що розвиваються та на постсоціалістичному просторі, повернувся як активний партнер країн — членів ЄС.

Валютні резерви дають змогу Центробанку впливати на курс валюти, стабілізувати фінансовий ринок, протистояти будь-якому іноземному тиску на свою валюту, також слугують магнітом для іноземних інвестицій та пожвавлюють економіку. Крім цього, наявність великих валютних резервів дозволяє країні долати фінансову кризу. Необхідно відзначити, що у формуванні валютного компоненту офіційних резервів спостерігаються зрушення, що проявляються в зміні структури кошика світових резервних валют. Переважна частка валютних резервів зберігається у доларах США. Водночас, частка долара в структурі резервів поступово почала знижуватися з одночасним підвищенням ролі євро як світового резервного засобу та появою нових країн-учасниць валютно-фінансових відносин, метою яких є просування власних валют у світову валютну систему [4].

Висновки. Таким чином, трансформація світової валютної системи в посткризовий період буде відбуватися за багатополярним сценарієм, що супроводжуватиметься формуванням нових регіональних валют. Ключовою проблемою такої трансформації буде неспроможність жодної із таких валют перетворитись у майбутньому на світову резервну. Очевидно, що перехід до нової світової валютної системи — це складний і тривалий процес, який потребує політичної волі, взаємних поступок та консенсусу усіх країн світу. Перспективою подальших досліджень є можливість та доцільність запровадження єдиної

резервної валюти, інституційна основа її емісії та регулювання обігу [5].

Напрями реформування міжнародної валютної системи визначаються її структурними принципами. За всіма ознаками процес формування єдиної наднаціональної валюти буде тривалим, потребує докладання значних зусиль та інституціональних перетворень, зокрема створення авторитетного емісійного центру, за умови досягнення міжнародного консенсусу. Валютний режим системи повинен формуватися на багатовалютному стандарті, в зв'язку з чим необхідно провести диверсифікацію переліку основних валют. Потрібно визначити порядок з основними валютами статус золота як міжнародного

резервного активу, яке також може виступати як міжнародний орієнтир стану фінансового ринку відносно інфляції, дефляції та майбутнього курсу валют. Концепція міжнародної курсової політики повинна дотримуватись вільного вибору режиму валютного курсу. Реформування міжнародної валютної системи висуває за необхідне визначення пріоритетних напрямів трансформації регулюючих механізмів щодо більшої гнучкості курсів основних валют, прийняття правил і нагляд за обмеженнями на рух капіталу та політикою валютного курсу, вдосконалення існуючих механізмів надання глобальної ліквідності в кризові періоди, інституціональної співпраці в управлінні глобальною ліквідністю тощо [6].

Література

1. Шаров О. Наступний Бреттон-Вудс: логіка розвитку міжнародної валютної системи [Електронний ресурс] / О. Шаров // Вісник Національного банку України. — 2014. — № 7. — С. 20. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2014_7_5.pdf. (дата звернення: 12.11.2018)
2. Новак С. М. Еволюція світової валютної системи [Електронний ресурс] / С. М. Новак // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2014. — Вип. 1. — С. 213. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fkd_2014_1_28.pdf. (дата звернення: 12.11.2018)
3. Ліфанова М. І. Проблеми та перспективи розвитку світової валютної системи в посткризовий період [Електронний ресурс] / М. І. Ліфанова. // Економіка. Управління. Інновації. — 2014. — № 1. — с. 10. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_63.pdf. (дата звернення: 12.11.2018)
4. Гапонюк О. І. Сучасна світова валютна система: трансформація розподілу світових золотовалютних резервів [Електронний ресурс] / О. І. Гапонюк // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2014. — Вип. 1(2). — С. 265. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Траєив_2014_1\(2\)_44.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Траєив_2014_1(2)_44.pdf). (дата звернення: 12.11.2018)
5. Свірський В. С. Трансформація світової валютної системи в посткризовий період [Електронний ресурс] / В. С. Свірський // Вісник Вінницького політехнічного інституту. — 2015. — № 1. — С. 65. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vvpi_2015_1_11.pdf. (дата звернення: 12.11.2018)
6. Пантелеєва Н. М. Реформування міжнародної валютної системи в умовах формування нової фінансової архітектури [Електронний ресурс] / Н. М. Пантелеєва // Фінансовий простір. — 2011. — № 3(3). — С. 28–42. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fin_pr/2011_3/11pnmrot.pdf (дата звернення: 12.11.2018)

References

1. Sharov O. The next Bretton Woods: the logic of development of international currency system / Sharov O. // of National Bank of Ukraine- 2014. — № 7 — p. 20. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2014_7_5.pdf. (appeal date: 12.11.2018).
2. Novak S. The evolution of the world currency system / Novak S. // Financial and credit activity: problems of theory and practice. — 2014. — № 1 — p. 213. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fkd_2014_1_28.pdf. (appeal date: 12.11.2018).
3. Lifanova M. The problems and the prospective of development of the world currency system during post-crisis period / Lifanova M. // Economy, governance, innovations. — 2014. — № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_63.pdf (appeal date: 12.11.2018).
4. Gaponiuk O. The modern world currency system: transformation of world gold reserves distribution / Gaponiuk O. // Theoretic and practical aspects of economy and intellectual property. — 2014. — № 1(2). — p. 265. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Траєив_2014_1\(2\)_44.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Траєив_2014_1(2)_44.pdf) (appeal date: 12.11.2018).
5. Svirsky V. The transformation of the world currency system during the post-crisis period / of Vinnitsa polytechnic institute. — 2015. — № 1 — c. 65. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vvpi_2015_1_11.pdf (appeal date: 12.11.2018).
6. Panteleeva N. The reformation of the international world currency system during the formation of new financial architecture / Panteleeva N. // Financial space. — 2011. — № 3(3). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fin_pr/2011_3/11pnmrot.pdf (appeal date: 12.11.2018).

Висоцька Христина Олегівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Высоцкая Христина Олеговна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Visotska Christina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЩОДО МОТИВУ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ ВЧИНЕННІ ТЕРОРИЗМУ

ОТНОСИТЕЛЬНО МОТИВОВ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА ПРИ СОВЕРШЕНИИ ТЕРРОРИЗМА

ABOUT THE MOTIVES OF THE PERPETRATOR IN THE COMMISSION OF TERRORISM

Анотація. У тезах розглянуті причини, передумови та проміжні цілі терористичної діяльності. Встановлено основні мотиви сучасних терористів, що є необхідним для визначення правильних засобів протидії цьому явищу.

Ключові слова: причини та цілі тероризму, мотивація терористів, опосередковані жертви тероризму.

Аннотация. В тезисах рассмотрены причины, предпосылки и промежуточные цели террористической деятельности. Установлены основные мотивы современных террористов, что необходимо для определения правильных средств противодействия этому явлению.

Ключевые слова: причины и цели терроризма, мотивация террористов, опосредствованные жертвы терроризма.

Summary. In theses examined reasons, preconditions and intermediate goals of terrorism. The basic motives of modern terrorists, which are necessary to determine correct instrumentalities of counteracting this phenomenon, are established.

Key words: reasons and goals of terrorism, motivation of terrorists, indirect victims terrorism.

Події, що відбуваються у всьому світі, свідчать про широкомасштабні випадки вчинення тероризму, що підтверджується даними ООН за останні 15 років. Його небезпека полягає у тому, що суб'єкти суспільних відносин не захищені повноцінно від цього негативного явища і тому перебувають у постійному ризику. Не дарма ООН вважає боротьбу зі злочинністю і тероризмом глобальною проблемою, оскільки їх небезпека несе загрозу

всьому людству. Саме тому для вирішення цієї проблеми і необхідне більш детальне її дослідження.

Більшість вітчизняних вчених присвятили даній проблемі свої наукові праці, щоб обрати ефективні шляхи протидії тероризму, зокрема, особливої уваги заслуговує вивчення мотивів вчинення цього злочину, які у свою чергу виникають на підставі передумов і причин вчинення злочину. І це не випадково, адже за словами Б. М. Головкина, причина не лише

передусе наслідку в часі, а необхідно (закономірно) породжує настання результату [1].

О. М. Костенко зазначає, що будь-який фактор, що трансформує волю людини в стан сваволі, а свідомість перетворює на стан ілюзій, породжуючи взаємодію цих станів, є причиною тероризму [4, с. 180]. Крім того, велика кількість науковців дотримуються думки, що саме соціальний конфлікт лежить в основі вчинення тероризму. Адже світова економіка все більше обмежує інтереси середнього класу, що не може бути не відчутним для цього чисельного прошарку населення [9, с. 463]. Проте є й низка інших причин, які так чи інакше впливають на вчинення тероризму:

- а) нерозв'язаність соціальних і національних проблем, що мають для конкретної відповідної групи осіб суттєве значення, пов'язане з її самооцінкою, світосприйняттям, звичаями та традиціями;
- б) існування, як правило, таємних організацій, зокрема релігійних і сектантських, які наділяють себе магічними й месіанськими здібностями, виробляють єдино правильне, на їхню думку, вчення порятунку людства, при формуванні якого спирались на власні релігійні переконання;
- в) невирішеність фінансових й економічних питань при здійсненні політики органами державної влади, не підтримання та налаштованість на її зміну;
- г) принизливе ставлення та порушення прав і свобод певної соціальної, національної чи релігійної групи;
- д) бажання продемонструвати іншій національній, релігійній чи соціальній групі свою перевагу;
- е) великий дисбаланс у життєвому рівні різних верств населення;
- ж) відсутність самореалізації [9, с. 463–465].

Зазвичай сам терористичний акт не призводить до досягнення декларованих злочинцями цілей, частіше це лише привід для демонстрації терористами своїх вимог і можливостей. Тому варто дослідити проміжні цілі терористичної діяльності. Однією з них є залякування населення і полягає в створенні обстановки страху, неспокою, пригнічення з метою впливу на прийняття певного рішення або відмови від нього органами державної влади, оскільки при тиску на них, терористи хочуть змінити алгоритм соціального управління, внаслідок не підтримання існуючого ладу [6, с. 150]. Тобто, тероризм в цьому аспекті виступає процесом нав'язування громадянському суспільству, незалежно від принципів його організації, нового зазначеного вище алгоритму або його примусового корегування шляхом погрози чи проведення антисуспільних дій, які здатні спричинити широкий резонанс у населення через появу «візуального» страху. І тут масштаби цього управління дуже різняться, адже це може мати місце як всередині організованої групи чи трудового колективу, так і в світі.

Також однією із мети вчинення тероризму є насильство та приниження осіб, які виступають засо-

бами та способами його реалізації, на яких здійснюється психологічний вплив конкретної події чи обстановки, що склалася. Адже численні жертви починають відчувати страх, що і «живить» амбіції злочинців, що виступає своєрідною «компенсацією» з боку суспільства для них [7, с. 289]. Вказане і підтверджує думки учених про наявність поділу цілей у тероризмі на кінцеві (генеральні) та проміжні, де перші визначають спрямованість дій, а останні окреслюють засоби для їх досягнення [6, с. 151].

Крім того до перших також належать порушення громадської безпеки, провокація воєнного конфлікту чи міжнародного ускладнення [5, с. 150]. До того ж Рижов І. М. виділяє серед них існуючу необхідність вирішення соціальних конфліктів між системою соціального управління та інших суспільством.

Оскільки відношення «мотив — мета» виступає своєрідним вектором, що визначає інтенсивність та спрямованість злочинної діяльності, тому досягнення терористом цілей є своєрідним «переходом» на наступний рівень продуманого ним шляху.

На думку професора І. В. Лебедева, важливими є стереотипи поведінки та установки осіб, які вчиняють тероризм, які ґрунтуються на світогляді особи, інтересах, соціальних орієнтаціях, навичках, звичках, уміннях. Адже саме перші є основою для формування мотивів, які є багаторівневими та неоднозначними [3, с. 295–296]. Серед найпоширеніших мотивів, що виникають у свідомості терористів, можуть бути:

- 1) раціональний мотив — у якому терор трактується як ефективний інструмент політичної діяльності;
- 2) ідеологічний мотив, згідно якого терор виступає певною зброєю регуляції соціальних процесів;
- 3) корисливий мотив, оскільки злочинці розглядають цю діяльність як звичайну роботу. А як і будь-яка робота, вона потребує фінансового забезпечення а може виступати способом добування засобів для існування або для продовження терористичної діяльності. Тобто особа виконуючи вказані їй завдання, бажає заробити кошти, що по суті наближає таких терористів до найманих вбивць [3, с. 298];
- 4) перетворення та активної зміни світу, які пов'язані з наполегливими намаганнями покращити його;
- 5) привабливості терору та зацікавленості ним як сферою дії. Трапляється, що для певних осіб, особливо забезпечених і освічених, тероризм виступає як незвична та нова сфера занять, яка зацікавлює ризиком, тонкощами та підготовкою [2, с. 251].

Важливим є те, як відповідають на питання, про пояснення власних дій не іншим особам, а перш за все, собі самому терористи, оскільки саме в цій інформації й містяться найбільш важливі мотиви їх діяльності. Аналізуючи їх відповіді, можна визначити, що вони прагнуть до наявності власної влади, щоб

керувати людьми. Також внаслідок цього злочинці утверджують себе та свою особистість, чинять вплив на свідомість людей, підкреслюючи свою зверхність над ними. Більш того, створюючи небезпечне середовище для існування людей, терористи починають керувати їх волею, чим у свою чергу порушують право на безпеку. Тому ті засоби та способи, які вони обирають при вчиненні тероризму, слугують лише для демонстрації їх власної сили. У більшості випадків терористи не прагнуть безіменності, вони завжди охоче беруть на себе відповідальність за вчинені дії. Отже терористи прагнуть продемонструвати світовій спільноті, що вони поважають лише один керівний принцип — закон відсутності та ігнорування всіх норм суспільної моралі [5, с.102]. Фактично вони вважають, що суспільство не дозволить їм надалі реалізувати закладені, в них можливості, які вони в собі прослідковують, та вони можуть «піти в небуття» невідомими [2, с. 250]. Таким чином «особливий» тип правосвідомості конкретних терористів, який передбачає визнання тільки їхніх власних прав світогляду і свідчить про нехтування правами інших людей, усе це негативно впливає на людство [9, с. 465].

Особи, які вчиняють терористичні злочини, зазвичай, спочатку залучені до тих чи інших соціальних конфліктів, які мають політичний, економічний, расовий, моральний чи міжконфесійний характер. Проте не всі учасники цих явищ і подій стають злочинцями, а лише ті, які через свою деструктивну правосвідомість та вплив соціальної культури, стають людьми з соціальною патологією, тобто є соціопатичними [4, с.181].

Отже, оскільки тероризм набуває глобального значення, від держав і світового співтовариства вимагається продуманих, активних і свідомих дій щодо осіб, які вчиняють тероризм з дослідженням та урахуванням їх мотивів, які є ключовими в основі досліджуваних злочинів. Саме вони визначають їх характер та на підстав цього потрібно вжити негайних та ефективних заходів щодо їх попередження. Адже це негативне транснаціональне явище несподівано проявляє себе саме там, де його найбільше очікують та загострює потребу в розробці нових і ефективних засобів протидії як передумовам виникнення тероризму, так і попередження, недопущення та вчасного подолання терогенних ситуацій.

Література

1. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності / Б. М. Головкін // Теорія і практика правознавства. — 2014. — Вип. 1. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24
2. Канцір В. С. Спонукальні мотиви злочинної поведінки терористів / В. С. Канцір // Часопис Київського університету права. — 2011. — №3. — С. 249–252.
3. Канцір В. С. Спонукальні мотиви терористичної діяльності / В. С. Канцір // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць / головний редактор М. Й. Варій. — Львів: ЛьвДУВС, 2012. — Вип. 1. — С. 294–303.
4. Костенко О. М. Тероризм: поняття, причини, умови, профілактика / О. М. Костенко // Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 179–181.
5. Леонов Б. Д. Кримінологічний аналіз сучасного тероризму / Б. Д. Леонов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — Вип. 25–26. — С. 100–107.
6. Мокляк В. В. Сучасний тероризм як соціальне явище: сутність та форми прояву [Електронний ресурс] / В. В. Мокляк // Проблеми законності. — 2016. — Вип. 135. — С. 147–156.
7. Радзієвський Р., Іванушкін Є. Міжнародний тероризм. Психологічні аспекти тероризму / Р. Радзієвський, Є. Іванушкін // Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 288–290.
8. Рыжов И. Н. Некоторые аспекты криминологической сущности терроризма.: зб. матеріалів «круглого столу» [«Міжнародна криминологія: стан та перспективи»] / Б-ка журналу «Юридичний вісник»; за ред. М. П. Орзіха, В. Ф. Антипенка. — Одеса: Фенікс, 2010. — С. 121–126.
9. Сукмановська Л. М. Щодо причин виникнення та поширення тероризму / Л. М. Сукмановська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2014. — Вип. 2. — С. 460–470.

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Гальцова Елена Владимировна

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры криминологии и криминально-исполнительного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Galtsova Elena

Candidate of Legal Sciences,

Assistant of Criminology and criminal Executive Law

Yaroslav Mudryi National Law University

Хомиченко Вікторія Віталіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Хомиченко Виктория Витальевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Homichenko Viktoria

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ОДНА З ПРИЧИН ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ КАК ОДНА ИЗ ПРИЧИН ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

DOMESTIC VIOLENCE AS ONE OF THE CAUSES OF FEMALE CRIME

Анотація. У статті розглянуто причинно-наслідковий зв'язок між домашнім насильством та жіночою злочинністю. Охарактеризовано жіночу психологію загалом та її відмінності від чоловічої. Описані види жінок-злочинниць, причини та витоки їх жорстокості. Зосереджено увагу на наслідках жіночої злочинності, проблем ресоціалізації засуджених жінок, висловлені пропозиції боротьби зі збільшенням жіночої злочинності, спричиненої домашнім насильством.

Ключові слова: домашнє насильство, жіноча злочинність, ресоціалізація засуджених жінок, види жінок-злочинниць, жіноча жорстокість.

Аннотация. В статье рассмотрена причинно-следственная связь между бытовым насилием и женской преступностью. Охарактеризована женская психология в целом и ее отличие от мужской. Описаны виды женщин-преступниц, причины и истоки их жестокости. Сосредоточено внимание на последствиях женской преступности, проблем ресоциализации осужденных женщин, озвучены предложения борьбы с увеличением женской преступности, причиной которых является бытовое насилие.

Ключевые слова: бытовое насилие, женская преступность, ресоциализация осужденных женщин, виды женщин-преступниц, женская жестокость.

Summary. The article considers causal connection between domestic violence and female criminality. There is characterized female psychology in general and in compare with men's one. There are also described types of female criminals and determined the reasons and sources of their cruelty. The work is focused on the consequences of female criminality and problems of

re-socialization of the condemned women. Considering the listed aspects, we offer measures of struggle against increase in the female criminality rate caused by domestic violence.

Key words: domestic violence, female criminality, re-socialization of the condemned women, types of female criminals, female cruelty.

Усі звикли характеризувати жінку як берегиню сімейного вогнища, лагідну та спокійну матір, що виховує дітей та влаштовує комфортний побут. На думку фахівців психологія жінки істотно відмінна від чоловічої. Досить довгий час загальна психологія взагалі не визнавала стать, як базовий аспект людської природи, а соціальна психологія — ігнорувала гендер, як складову основного протиріччя, що визначає взаємодію людей у соціумі [1, с. 2]. Про це зазначав американський психолог та професор Стенфордського університету Філ Зімбардо у своїй передмові до книги Шона Бурна «Гендерна психологія».

Проведене дослідження дало підстави до висновку, що жіноче світосприйняття дещо інше, ніж чоловіче. Модель чоловічої поведінки психологи характеризують як соціально незалежну, компетентну, активну та ефективну. А жіноча спрямована на комунікативні вміння, теплоту й емоційну підтримку. Зовнішній світ чоловіка є більш чітким та предметним, тоді як жіночий — мінливий та чуттєвий. Жінки по різному проявляють свою поведінку в залежності від своїх внутрішніх відчуттів. У більшості випадків в момент критичної ситуації, чоловіки є стриманішими і можуть мислити тверезо і раціонально, а жінка — піддається емоціям. У жінок переважає особисте ставлення до подій — усе сприймається близько до серця. А особисті відносини в сім'ї чи на роботі зачіпають їх значно сильніше, ніж чоловіків. Жінок часто звинувачують у менш стійкій нервовій системі, але це ствердження не зовсім вірне. Загалом це виявляється у швидкому переході від одного емоційного стану до іншого і тому жінки більш емоційні, ніж чоловіки, це факт. Тож, що може спонукати прекрасну половину світу на бік злоби та жорстокості, зокрема на вчинення злочинів?

Одним із чинників цього є домашнє насильство, яке на жаль, сьогодні в країні стрімко зростає. Досить часто засобах масової інформації вибухають гучні історії жертв, що вимушені шукати прихистку деінде, втікаючи від жорстокості у власній сім'ї. Хоча, варто зазначити, що збільшилася не сама кількість таких епізодів, а їх оприлюднення. Переважна більшість жінок соромиться зізнатися про негаразди вдома, тому вимушені терпіти образи, сподіваючись на краще. Не зважаючи на ніби то високий рівень свідомості сучасного суспільства, більшість з них боїться суспільного осуду. Крім того, більшість жінок у критичній ситуації наслідують «реакцію жука», тобто впадають у ступор, і не можуть тверезо оцінити, що ж відбувається в їх сім'ї, а тому не можуть вчасно попросити про допомогу.

Аналогічна проблема зачіпає не лише Україну, міжнародне співтовариство також стурбоване даною ситуацією. Міжнародні дослідження зазначають, що більш ніж 60% жінок та дітей щоденно потерпають від домашнього насильства. А це, майже, кожна третя жінка! Так, саме жінки та діти в більшості випадків стають жертвами цього злочину.

Статистика щороку показують захмарні цифри заяв про факти насильства в сім'ї, проте дані не є достовірними, оскільки даний злочин є досить високо латентним. Тому, скільки ж насправді жінок та дітей потерпає щороку від домашніх тиранів, достеменно невідома, а отже й ефективної боротьби з цим явищем не відбувається.

Загалом науковці виокремлюють два основні наслідки домашнього насильства: 1) проблеми фізичного характеру (проблеми зі сном, травлення, тиском і т. д.); 2) проблеми психічного характеру (депресія). Крім того, більшість науковців-кримінологів вказують і на такий його наслідок, що воно є однією із причин жіночої злочинності, передують цьому умови конкретної життєвої ситуації.

Зазвичай, коли ми чуємо слова «злочинець», «злочин», рідко коли уява змальовує жіночу постать. Саме тому можна погодитися із думкою про те, що показник злочинності серед жінок є своєрідним індикатором здоров'я суспільного життя. Статистичні дані МВС не виділяють жіночу злочинність в окрему категорію, а фіксують лише виявлену кількість осіб жіночої статі, які скоїли злочин. Жіночу злочинність прийнято розглядати як певне виключення із загальної злочинності. Проте, останнім часом спостерігається збільшення відсотку злочинів, які скоюють жінки. Що характерно, схожі тенденції відбуваються не лише в Україні, а й в інших державах світу [2, с. 15].

Не є безпідставним ствердження про те, що жінки є більш жорстокими у своїх злочинах, а ніж чоловіки. Як тут не пригадати, що ще Ломброзо відзначав, що «справжні жіночі злочинні типи більш жахливі, ніж чоловічі» [3, с. 75]. Цьому є відповідне наукове пояснення засноване на психологічних дослідженнях. Соціопсихолог Інгвар Каусмансон у своїй книзі «Жорстокість відмови» розглядає причини жорстокості жінок. Дослідник визначає, що ще в юному віці, у дівчат формується навичка відмови. Коли до неї проявляє симпатію одразу декілька хлопчиків, комусь із них вона вимушена буде відмовити, хоча при цьому і завдає болю. У цей момент у дівчинки з'являється розуміння, що деколи доводиться бути безжальною, задля збереження себе.

Чоловіча жорстокість, в деякій мірі закладена природою, від тоді як вони ще мали добувати їжу

для сім'ї шляхом вбивства тварин. Тоді як жіноча — більш «олюднена» і формується не стільки підсвідомою сферою «ВОНО», скільки розумною сферою людського «Я». Дуже важливе значення має жіноча чуттєвість як складова психіки. Будь-які, навіть найуніфікованіші людські поривання і бажання, проходячи через свідомість жінки, набувають певного специфічного забарвлення, джерелом якого перш за все є жіноча чуттєвість. А гіпертрофована чуттєвість є певним проявом жорстокості, особливо якщо вона має або природні аномалії, або позбавлена можливості нормального функціонування внаслідок тих чи інших обставин. Ось чому жорстокість жінок-злочинців ніколи не буває послідовною на відміну від жорстокості чоловіків.

Що ж провокує жінку на вчинення злочину? У середньовіччі вважалося, що будь-яка жінка здатна на злочин через свою нерозумність, з чим не можливо погодитись. Достовірними можна вважати антропологічні особливості жіночої злочинності. Чезаре Ломброзо в своїй праці «Жінка — злодійка і повія» висловився таким чином: «дуже часто злочини, вчинені жінками, мають дуже складну передісторію. Злочинці-жінки подібно дітям хворобливо вразливі до всякого роду зауважень. Вони незвично легко піддаються почуттю ненависті, і незначна перешкода чи невдача в їх житті збуджують в них лють, яка штовхає їх до злочину. Будь-яке розчарування збуджує лють до тієї людини чи предмета, які стали причиною їх виникнення, і кожне незадоволене бажання сповнює їх ненавистю до навколишніх навіть коли ні до чого причепитися. Невдача викликає в їх душі страшну злість проти тих, хто більш влаштований у житті, особливо, якщо ця невдача залежить від їх власної нездатності. Те ж саме, але в більш різкій формі, відбувається у дітей, які часто б'ють кулаками предмет, на який наштовхуються, і тим самим завдають собі біль. З цього випливає хибний психічний розвиток жінок-злочинців, залишок здатності, який притаманний дітям і тваринам сліпо реагувати на біль, кидаючись на її найближчу причину, навіть якщо вона є формою неживого предмета» [3, с. 132].

Зрозуміло, що біологічний фактор жіночої злочинності не можна не враховувати, проте він існує у взаємодії й з іншими — соціальними. Так про тенденції підвищення рівня криміногенних дій жінки у побутових конфліктах зазначає Л. Крижна: «за результатами вивчення кримінальних справ питома вага осіб жіночої статі, які вчинили злочини у сфері сімейно-побутових відносин зростає за останні роки більше ніж удвічі» [4, с. 8]. Також автор у своїй роботі визначає два види жінок-злочинниць: 1) жінка, що має риси суб'єктивного характеру — невірноваженість, емоційна нестійкість, розбещеність, аморальні погляди, важко пояснювана дратівливість, надмірно принизливе ставлення до членів сімейно-домашнього оточення і т. ін.; 2) жінка, що скоює злочин за наявності віктимної поведінки

потерпілої сторони. Про злочини, вчинені жінками, причинами яких стало свідоме провокування, знущання, образи, інша протиправна поведінка їх чоловіків, неодноразово наголошується й у інших наукових працях та дослідженнях. У дослідженні Б. Головкина розглядається розпачливо-рішучий тип злочинця, який в силу певних психологічних особливостей у своїй поведінці більше керується почуттями, інтуїцією, нерідко амбіціями. Характерно, що вирішальну роль у переростанні стану розпачу винних у стійку рішучість до вчинення тяжкого злочину відіграє віктимна поведінка потерпілих (тобто чоловіків), які в одних випадках тривалий час знущалися надмайбутніми злочинцями, а в інших — вели аморально-дезадаптивний спосіб життя [5, с. 7]. Звідси випливає, що частина злочинів, які скоюють дружини проти своїх чоловіків, обумовлена реакцією на неправомірну поведінку останніх внаслідок домашнього насильства [6, с. 12].

Отже, жіноча неконтрольована жорстокість формується не лише під впливом гіперемоційної натури, проте й під впливом зовнішніх факторів на неї, але найбільше це пов'язується з домашнім насильством, оскільки неспокій у власному домі, постійні крики, бійки, знущання є тими чинниками, що можуть призвести до негативних змін в психологічній та психічній сфері та штовхнути жінку вчинити злочин.

Також в умовах гендерної рівності, на жінку покладається більше обов'язків, ніж на чоловіків: таких як забезпечення домашнього комфорту, виховання дітей, фінансове забезпечення сім'ї та інше. Жінки покладають на себе багато чоловічих обов'язків. Маскулінізація жінок призводить до появи у них чоловічої психології, що й штовхає певну їх частину до «чоловічих» злочинів (убивств, заподіяння тілесних ушкоджень, шахрайств, грабежів, розбоїв тощо) [5, с. 9]. Однією з причин сімейних конфліктів в побуті є саме боротьба за лідерство або проблеми з фінансовим благополуччям в домі. Але ж конфліктують 90% сімейних пар, проте з'являється тенденція переростання сварок до важких баталій, де жінка в більшості випадків стає жертвою.

Вивчення жіночої злочинності необхідно у зв'язку з інтенсивним зростанням даного виду злочинності в нашій державі, при тому, вивченні даного питання необхідний серйозний детальний підхід, оскільки злочинна поведінка жінки негативно впливає на суспільство, його інститути і спільності, особливо на сім'ю, на його морально психологічну атмосферу в цілому.

Нинішня ситуація з рівнем злочинності жінок вказує на невтішну тенденцію. З опублікованих статистичних даних Генеральної прокуратури України про зареєстровану кількість злочинів можна спостерігати зростання злочинів, вчинених жінками, у геометричній прогресії. Ще в січні 2018 року було зареєстровано 56 злочинів проти життя та здоров'я людини, серед яких жодного умисного вбивства або ж вбивства з необережності, тоді як вже у вересні

2018 року було зафіксовано 1270 злочинів, з яких 71 умисне вбивство [7].

Можна констатувати, що домашнє насильство є не тільки однією з причин жіночої злочинності, а й викликає негативні наслідки. Складові жіночої злочинності накопичуються та, перетворюючись на снігову кулю, провокують виникнення нових проблемних тенденцій, однією з яких є питання ресоціалізації жінки після вчинення ними внаслідок домашнього насильства злочинів та відбування покарання за нього. Це підтверджує одне з досліджень, проведене Т. Мосійчук. Було проведено аналіз соціальних ролей декількох груп людей таких як: чоловіка офіцера армії, студентки, що здобуває вищу освіту, жінки, що відбуває покарання та підлітків, які знаходяться на лікуванні в санаторії. Дослідження виявило, що жінки мають майже той самий рольовий набір, що й у підлітків, тобто, вони є соціально відстороненими. Також було зафіксовано низький кількісний показник професійних ролей, віднесення їх на останнє місце жінками, які відбувають покарання, що вказує на їх низький економічний статус в економічній і фаховій структурах суспільства та може підштовхнути їх до поза соціальних засобів вирішення своїх матеріальних проблем після відбуття терміну покарання [8, с. 118].

До того ж, жінки після відбування покарання, слабо залучаються у соціальне життя, є нереалізованими у сім'ї; занижуються їх особистісні якості, що свідчать про існування психологічної деформації особистості жінок, які обрали кримінальні засоби вирішення життєвих проблем [9, с. 119]. Негативним є те, що скоюючи злочин та відбуваючи за нього покарання, жінка втрачає повагу до патріархального світу, створеного чоловіками. Разом із цим, вона втрачає власну жіночу сутність [2, с. 18]. То ж на яке здорове суспільство, нове достойне покоління можна розраховувати, якщо його буде народжувати

та виховувати, психологічно травмовані та не здатні до цього жінки?

На мою думку, не є доцільним розглядати злочини, вчинені жінками на побутовому підґрунті, як одиничне та окреме явище. Лише вивчаючи проблему комплексно, заглибившись у первісну причину, можливо її розв'язати. Тому проблема домашнього насильства повинна вирішуватися на рівні держави, передусім шляхом удосконалення законів, які повинні розширити законодавче забезпечення прав жінок від приниження, побиття, зґвалтування, психологічного тиску і т.п. Щодо захисту жінок від насильства в сім'ї прийнято низку законів, а саме: Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція). Тому криміналізація домашнього насильства законодавцем свідчить, що це є злочином проти життя і здоров'я, честі, гідності людини стосовно членів родини, який не повинен викликати суспільного осуду, оскільки тяжкість його наслідків є особливо негативними для жінки яка повинна бути берегинею людського роду.

Тому жіноча злочинність, яка часто є реакцією на домашнє насильство — це не тільки проблема держави, але й проблема суспільства. Коли ми нарешті відійдемо від пострадянських традицій, що не можна виносити «сміття з дому», тоді нарешті з'явиться нове здорове суспільство, яке не буде засуджувати жінку за її слабкість, буде правосвідомим та критичним у своїх помислах, відповідальним за свої моральні устої.

Література

1. Бурн Ш. «Гендерна психологія». — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. — 320 с.
2. Бова А. Кримінологія гендера: дослідження подружнього насильства / А. Бова // Український соціум. — 2004. — № 2 (4). — С. 13–20.
3. Ломброзо Ч. Женщинапреступница и проститутка / Ч. Ломброзо, Г. Ферреро; Предисл. В. Чудновского. — Ставрополь: Издательство А. А. Торбы, 1991. — 224 с.
4. Крижна Л. В. Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. «Кримінальне право та кримінологія» / Л. В. Крижна. — Київ, 2000. — 17 с.
5. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія» / Б. М. Головкін. — Харків, 2003. — 20 с.
6. Надьон О. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ [Електронний ресурс] / О. Надьон. — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD19>.
7. Статистичні дані Генеральної прокуратури України / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=fo
8. Мосійчук Т. Є. Особливості ідентифікації та самоідентифікації у девіантних групах / Т. Є. Мосійчук // Вісник Одеського національного університету. — 2008. — Т. 13. — Вип. 3. Соціологія і політичні науки. — С. 113–121.
9. Чаплик М. М. Тенденції жіночої злочинності в Україні / М. М. Чаплик // Науково-методичний журнал «Наукові праці». — 2012. — Т. 201. — Вип. 189. — Серія: «Соціологія». — С. 114–118.

Горлова Олександра Юріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Горлова Александра Юрьевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Gorlova Alexandra

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСОБИСТІТЬ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ ЛИЧНОСТЬ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ СЕРИЙНОГО УБИЙЦЫ PERSONALITY AND PSYCHOLOGICAL PORTRAIT OF SERIAL KILLER

Анотація. У статті досліджується поняття особистості серійного вбивці. Проводиться розмежування понять «особистість серійного вбивці» і «портрет серійного вбивці». Також розглядаються особливості складання та використання психологічного портрета злочинця при розслідуванні серійних вбивць. Аналізується класифікація серійних вбивць за критерієм спрямованості мотивації і критерієм організованості.

Ключові слова: серійний вбивця, особистість серійного вбивці, психологічний портрет серійного вбивці.

Аннотация. В статье исследуется понятие личности серийного убийцы. Проводится разграничение понятий «личность серийного убийцы» и «портрет серийного убийцы». Также рассматриваются особенности составления и использования психологического портрета преступника при расследовании серийных убийств. Анализируется классификация серийных убийств за критерием направленности мотивации и критерием организованности.

Ключевые слова: серийный убийца, личность серийного убийцы, психологический портрет серийного убийцы.

Summary. The article is devoted to the concept of the identity of a serial murderer. Authors examine the differences between the concept of «the identity of a serial killer» and the concept of a «portrait of a serial killer». The article examines the peculiarities of making and using a psychological portrait of the criminal in the investigation of serial murders. The classification of serial killers according to the criterion of motivation and organization of a serial killer is analyzed.

Key words: serial killer, identity of a serial killer, psychological portrait of a serial killer.

Феномен серійних вбивств завжди цікавив криміналістів, кримінологів, психологів, психіатрів, тощо. Не дивно, адже серійні вбивства є найбільш жорстокі, особливо небезпечні та резонансні злочини. Відомим фактом є те, що люди, які для оточуючих ззовні є абсолютно нормальними та адекватними, але вчиняють жорстоке та нічим не мотивоване вбивство [1].

За часів СРСР вчинення таких злочинів замовчувалося, тому терміни «серія» та «серійність» з'яви-

лися вперше в США в 70–80 роках ХХ сторіччя. Серійність вбивств розуміється ученими як вчинення тим самим злочинцем або однією злочинною групою двох і більше однотипних або однорідних вбивств на конкретній території і протягом деякого часу, які пов'язані спільним мотивом [2, с. 67].

Актуальність дослідження даного питання полягає у тому, що при розслідуванні злочинів з прихованою мотивацією є випадки коли відсутні відомості про осіб, які вчинили злочин. Відсутність такої ін-

формації в слідчій діяльності дозволяє компенсувати психологічний аналіз злочину та особи, яка його вчинила. Тому виявлення вказаних психологічних особливостей нерідко відіграє вирішальне значення. Саме дослідження особистості та психологічного портрета серійного вбивці й дозволяє покласти в основу криміналістичних версій і напрямів розслідування та ефективного розшуку таких осіб.

Особистість є категорія, яку розглядають багато фахівців. Насамперед в психології, проте поняття «особистість злочинця» не має суто психологічний характер, воно містить також особливості кримінологічного і криміналістичного характеру. Отже особистість злочинця визначають як сукупність соціально-психологічних властивостей і якостей людини, що є причинами і умовами вчинення злочинів. В цілому особистість злочинця можна охарактеризувати як своєрідну модель, соціальний і психологічний портрет, який наділений специфічними рисами [3, с. 153]. Найчастіше виділяють такі складові кримінологічної структури особистості злочинця: соціально-демографічні, морально-психологічні, соціально-рольові, кримінально-правові ознаки [4, с. 87].

У суспільстві існує стереотип згідно якого особа, яка вчинила вбивство, відрізняється аморальними нахилами, цинічною та зухвалою поведінкою у побуті, захопленням алкоголем, або, навіть, наркотичними засобами. Жертви вбивць також часто характеризуються негативно, іноді вони своїми діями навіть провокують злочин. Але така характеристика, на думку учених, відноситься у переважній більшості простим вбивствам, а не серійним.

Учені, які досліджували дану важливу проблему пропонують розрізнити поняття «особистість серійного вбивці» і «портрет серійного вбивці». Під особистістю серійного вбивці ними розуміється сукупність негативних соціальних і соціально значущих властивостей і якостей людини, а портрет серійного вбивці це — цілісна сукупність характеристик, яка включає в себе: психологічний портрет, кримінологічну і криміналістичну характеристики [5, с. 183].

Поняття психологічний портрет (психологічне портретування, психологічне профілювання) вперше з'явилося у 1974 р., коли поліція штату Монтана звернулася до ФБР за допомогою у встановленні виконавця вбивства 7-літньої дівчинки. Сам психологічний портрет вперше був складений Д. Браселом у 1957 р. за матеріалами справи Матескі — «божевільний бомбист». За радянських часів спроба створення психологічного портрету вперше реалізована у кримінальних справах Михасевича, який здійснив 33 вбивства, та Чикатило (53 вбивства) [6, с. 218].

Психологічний портрет носить умовний характер, так як відображає не тільки психологію людини і може містити в собі такі ознаки: стать; раса (а іноді і національна приналежність); вік; загальна

характеристика особистості і переважна мотивація злочинів; рівень освіти, професійна кваліфікація, інтелект, рід занять; індивідуальні ознаки особистості (звички, хобі, схильності, навички і т.д.); район місця проживання; район місця роботи (служби навчання); соціально-економічний рівень; особливості походження (батьківської сім'ї) і особистої історії життя; сімейний стан, стабільність сімейного життя, наявність дітей; ставлення до окремих видів; наявність психічної чи іншої патології; поведінка до, в момент і після вчинення злочину; наявність аналогічного та іншого злочинного досвіду і вірогідність рецидиву та ін. [7, с. 300].

Особливість психологічного портрету полягає в тому, що він складається на основі матеріалів кримінальних та оперативних справ, тобто він містить ознаки ймовірного невідомого злочинця. Кримінологічна характеристика являє собою сукупність, систему рис, яких властивостей, які характеризують особу, яка вчинила злочин.

Julie B. Wiest в своїй книзі «Creating cultural monsters: serial Murder in America» (Створення культурних монстрів: серійне вбивство в Америці) аналізує біографію 15 серійних убивць. На підставі цього можна скласти усереднений портрет зарубіжного серійного вбивці згідно вказаних вище критеріїв. Серійний вбивця — це чоловік білої раси, старше 30 років із середнім або високим рівнем інтелекту, який має постійне місце роботи або бізнес, неодружений або розлучений, не служив в армії і не проявляє інтерес до служби в правоохоронних органах. Даний портрет притаманний серійним вбивцям зарубіжних країн, проте істотної різниці між ними та вітчизняними серійними вбивцями майже не встановлено.

Щодо серійних вбивць-жінок, їх відмінними ознаками є механізм вчинення вбивств і мотив. Аналіз дає можливість побудувати узагальнений портрет серійного вбивці-жінки: жінка, яка перебуває або перебувала в шлюбі, має дітей; частіше за все обирає такий спосіб вчинення вбивств як отруєння, злочин вчиняється з корисливих мотивів; практично завжди жертвами отруєння стають члени сім'ї, діти, коханці і люди з безпосереднього кола спілкування.

Серійні вбивці-жінки у 52% випадках вчиняють вбивства за допомогою отруєння, оскільки цей спосіб вчинення злочину виступає у тісному взаємозв'язку з мотивом, в 48% випадках це корисливий мотив — одержання страхових виплат, усунення спадкоємців, приватне збагачення. В такому випадку смерть жертв, на їх думку, не повинна викликати підозр і зайвої уваги, а симптоми отруєння отрутою схожі з симптомами звичайного харчового отруєння [5, с. 188].

Немає жодної обґрунтованої теорії, яка б свідчила про наявність взаємозв'язку між професією і злочинною поведінкою, властивою серійним вбивцям. Насправді, такі злочинці зазвичай зустрічаються там, де їх найменше очікують зустріти, тому вони і є одними з найнебезпечніших. Наприклад, велика

кількість «серійних вбивць» є лікарями. Провину цих людей надзвичайно складно довести, так як у них є доступ до складних і слабо розпізнаваним отрут, а також вони є дипломованими фахівцями, які володіють анатомічними знаннями. Жертвами серійних вбивць з медичною освітою нерідко стають їх пацієнти. Мотивом може служити особисте збагачення і так зване вбивство з милосердя тяжкохворої людини. Найвідомішими лікарями — серійними вбивцями є Гарольд Шипман (Англія), Джон Бодкін Адамс (Англія), Дональд Харві (США) і ін.

Нажаль, серед працівників поліції також нерідко зустрічаються «серійні вбивці». Провину, так званих «перевертнів в погонах» важко довести, оскільки ці люди, мають навички, в галузі криміналістики та здатні приховати сліди злочину, а так само мають доступ до матеріалів кримінальної справи практично на всіх його стадіях. Здебільшого, поліцейські — серійні вбивці керуються сексуальними або корисливими мотивами. Найбільш яскравими прикладами є серійні вбивці Сергій Ткач і Михайло Попков [8, с. 42].

Щодо психологічної особливості мотиваційної сфери особистості серійних вбивць, то тут можна зазначити, що часто вбивця, здійснюючи злочин, вважає, що робить це на благо когось або чогось або (всього людства, Ісуса Христа, суспільства і так далі). У багатьох випадках з іншими злочинцями істотно роль грає їх оточення — родичі або близькі люди. Більшість майбутніх маніяків ростуть в неблагополучних сім'ях. Стосовно них були різні знущання, які і призводять до травмування його психіки та порушення «моральної парадигми». Причому першими жертвами практично половини серійних вбивць були тварини. Є випадки, коли злочинці зростають в зовнішньо успішних і благополучних сім'ях, коли батьки приділяють увагу фізичному та розумовому розвитку дитини, але при цьому забувають про емоційну сферу дитини. Злочинці можуть мати дружину і дітей, причому найчастіше жертви їх злочинів є однакового віку з дітьми злочинців [9, с. 98].

За критерієм спрямованості мотивації серійних вбивць [10, с. 202], їх класифікують на:

- *вбивці-візійонери* (здійснюють вбивства під впливом ілюзій і галюцинацій, наприклад, Д. Берковец);
- *вбивці-місіонери* (вчиняють вбивства людей з групи ризику (повій, наркоманів, гомосексуалістів), а також за расовими або національними ознаками, позбавляючи, на їхню думку, суспільство від «бруду». Представниками серійних вбивць даної групи є Маурі Трой Тревіс, Фокін Віктор, Джумангалієв Микола Есполович «Джума», Дамер Джеффрі, серед вітчизняних С. Ряховський);
- *вбивці-гедоністи* (вбивають, тому що їм подобається вбивати. У представників цієї групи форма соціопатії переважно характеризується егоцентричністю, котра має вираження в тому, що

особа визнає нормальним задоволення своїх потреб навіть таким чином — шляхом позбавлення іншої людини життя). Це такі серійні вбивці як Адольфо «де Джізус» Констанцо, Берковіч Девід «Син Сема» або «Вбивця 44-го калібру», Джозеф Д. Болл «Людина-алігатор», Олбрайт Чарльз, а серед вітчизняних Г. Міхасевич)

- *вбивці-мисливці* (вбивають задля того аби відчувати свою перевагу над безпорадною жертвою, вони прагнуть компенсувати цим відчуття своєї нікчеми і марності). Наприклад, Берделла Роберт, Гонолульський душитель, Теодор Джон Качинський «Унабомбер», Сергій Олександрович Головкін «Фішер» або «Удав» [11, с. 180].

Кептене М. П. виокремлює ще такі види серійних вбивць як: серійні вбивці, що вчиняють злочин на сексуальному ґрунті для задоволення патологічних сексуальних потреб. Вбивство при цьому спрямовано на отримання статевого задоволення. (Убивцями цієї групи є Альберто де Сальво «Бостонський душитель», Банді Теодор «Нейлоновий вбивця», Едвард Теодор Гейн, Джон Вейн Гейсі «Вбивця клоун». Характерним для серійних вбивць даної категорії є те, що у певний період свого розвитку (у пубертатному періоді, у дитинстві або в юнацтві) вони зазнали травм сексуального характеру (фізичних або моральних).

Серійні вбивці, що вчиняються з мотивів помсти або заміщення. При вчиненні таких злочинів серійний вбивця переносить джерело психічних страждань на своїх жертв, намагаючись тим самим їх позбутися. Характерним для представників зазначеної групи вбивць є те, що завданням болі, мучення і смерті жертви вони намагаються помститися тій особі, яка в минулому спричинила їм травму (фізичну або психічну) — це і представляє собою заміщення. Причиною такого прагнення в дорослому віці стає спричинена в дитинстві травма, за яку особа не змогла помститися внаслідок суб'єктивних або об'єктивних факторів. До таких представників серійних вбивць даної групи є Ейлін Уорнос (Ейлін Керолл Пітман), Педро Алонсо Лопес «Монстр Анд», Ноє Мері, Лауденберг Адольф Теодор, Генрі Лі Люкас [12, с. 189].

Існує також класифікація серійних вбивць за критерієм організованості, що на сьогодні є найбільш визнаною. Організовані вбивці як правило мають високий рівень інтелекту, вони заздалегідь обирають жертву, планують злочин, прораховують можливі варіанти розвитку подій. Зазвичай здійснюють приховання жертви в іншому від місця скоєння злочину, або навіть мають певні знання в галузі кримінології та судової медицини, які використовують для приховання слідів вчинення злочину. Для них характерне домінування інтелектуальної складової над емоційною.

Дезорганізовані вбивці ж мають низький або середній рівень інтелекту. Вони зазвичай не плану-

ють злочин, довго не обирають жертву, а вчиняють злочин, коли виникає така можливість. Для них характерна імпульсивність та домінування емоційної складової над інтелектуальною.

Щодо організованого типу вбивць, то також доцільно буде зазначити, що вони часто мають повно-

цінне соціальне життя, сім'ю, дітей і вважаються оточуючими нездатними на скоєння таких злочинів. Дезорганізовані ж, навпаки, характеризуються оточуючими скоріш негативно, вони ведуть потаємний спосіб життя, мають мало друзів, складно йдуть на контакт.

Література

1. Психологический портрет личности серийного убийцы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.serialkillers.ru/materials/psihologicheskij-portret-lichnosti-serijnogoubijczy.htm>.
2. Бояров В. И. Деякі питання криміналістичного забезпечення розслідування серійних убивств, вчинених на сексуальному ґрунті / В. И. Бояров // Вісник прокуратури. — 2001. — № 4. — С. 66–70.
3. Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Криминология: Учебник. — М.: Норма, 2009. — С. 153.
4. Голина В. В., Головкин Б. М. Криминология: Підручник. — Х.: Право, 2014. — С. 87–93.
5. Протасевич А. А. Особенности личности преступника в контексте криминалистической характеристики серийных убийств / А. А. Протасевич, Л. В. Телешева // Сибирские уголовно-процессуальные чтения: сб. науч. тр. / БГУЭП. — Иркутск, 2015. — Вып. 2(8). — С. 181–192.
6. Пальваль С. А. Психолого-криміналістичний аналіз огляду місця події / С. А. Пальваль // Право і безпека. — 2004. — № 3'4. — С. 218.
7. Богомоллова С., Образцов В. «Психологический профиль» на службе полиции США / Записки криминалистов. М., 1994. Вып. 4. С. 292–305.
8. Меднов М. Р. Криминологическая характеристика серийных убийств, проблемы и перспективы развития / Отеч. юриспруденция. — 2016. — № 12. — С. 40–43.
9. Буткова Т. А. Психологические особенности мотивационной сферы личности серийного сексуального убийцы / Т. А. Буткова // Философия права. 2016. № 2 (75) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-motivatsionnoy-sfery-lichnosti-seriynogo-seksualnogo-ubiytsy> (дата обращения: 13.06.2018).
10. Шехтер Х., Эверит Д. Энциклопедия серийных убийств. М.: КРОН-ПРЕСС, 1998.
11. Хоменков Р. О. Классификация серийных убийц: синтез результатов / Р. О. Хоменков, Р. Л. Ахмедшин // Вестн. Том. гос. ун-та. — 2016. — № 410. — С. 179–183.
12. Кептене М. П. Поняття та криміналістична класифікація серійних вбивств / М. П. Кептене // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2013. — № 6. — С. 187–191.

Єрмолаєва Тетяна Вікторівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Ермолаева Татьяна Викторовна

*кандидат юридических наук, доцент
доцент кафедры экологического права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Ermolaeva Tetyana

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Environmental Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Стельмахов Владислав Юрійович

*студент
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стельмахов Владислав Юрьевич

*студент
Института прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Stelmakhov Vladyslav

*Student of the
Faculty of Public Prosecutor and Criminal Justice of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Бондарчук Володимир Ярославович

*студент
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Бондарчук Владимир Ярославович

*студент
Института прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Bondarchuk Volodymyr

*Student of the
Faculty of Public Prosecutor and Criminal Justice of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ РОСЛИННОГО СВІТУ:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ РАСТИТЕЛЬНОГО
МИРА: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ**

**REGULATION OF USING AND PROTECTION OF THE FLORA:
INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS**

Анотація. Стаття присвячена особливостям міжнародно-правового регулювання використання та охорони рослинного світу. В умовах екологічної кризи, що охопила всю планету, об'єктивною необхідністю стало міжнародне співробітництво в галузі природокористування і охорони навколишнього природного середовища, у тому числі і рослинного світу. Найважливішим напрямком міжнародного співробітництва є міжнародна правова охорона навколишнього середовища, а основним інструментом – міжнародне екологічне право. Авторами було з'ясовано, що екологічне право ЄС у своїх документах використовує поняття «флора», а не «рослинний світ», на відміну від українського законодавства, яке розглядає його складовими частинами флору й рослинність. Крім того в міжнародному праві та праві ЄС йде мова про конкретні складові частини рослинного світу (ліси, луки, рідкісні види рослин), або він сам виступає як складова частина біорізноманіття або окремої території, наприклад території особливого природоохоронного значення, або ореолом мешкання тваринного світу. Також було досліджено роль, яку вігіграють міжнародні неурядові організації в здійсненні міжнародного співробітництва з питання охорони навколишнього середовища, у тому числі рослинного світу. Правовими інструментами використання та охорони рослинного світу на міжнародному рівні є конвенції, положення яких розробляються в ході роботи міжнародних організацій по охороні навколишнього середовища. Тому було розглянуто, найбільш важливі документи, що стосуються досліджуваного питання. Крім того екологічне законодавство ЄС має на меті зберегти природні середовища існування представників дикої природи, у тому числі представників рослинного світу. Тому для цього створюються області (території) з відповідним режимом охорони, які інтегруються в Європейську екологічну мережу. Європейська екологічна мережа особливо охоронюваних областей – Natura 2000 та її аналог Смарагдова Мережа Європи – екологічна мережа, до складу якої входять території особливого природоохоронного значення мають на меті забезпечити природні умови існування видів рослин, які потребують особливих заходів збереження. На думку авторів особливістю законодавства ЄС є те, що воно охороняє не лише конкретні види флори, а й території, які є зоною мешкання таких рослин та рослинних угруповань, та забезпечує їм природні умови існування.

Ключові слова: рослинний світ, рослинність, флора, міжнародне екологічне право, екологічне право ЄС, охорона навколишнього середовища, використання та охорона рослинного світу.

Анотация. Статья посвящена особенностям международно-правового регулирования использования и охраны растительного мира. В условиях экологического кризиса, охватившего всю планету, объективной необходимостью стало международное сотрудничество в области природопользования и охраны окружающей среды, в том числе растительного мира. Важнейшим направлением международного сотрудничества является международная правовая охрана окружающей среды, а основным инструментом – международное экологическое право. Авторами было установлено, что экологическое право ЕС в своих документах использует понятие «флора», а не «растительный мир», в отличие от украинского законодательства, рассматривает его составными частями флору и растительность. Кроме того, в международном праве и праве ЕС идет речь о конкретных составные части растительного мира (леса, луга, редкие виды растений), либо он сам выступает как составная часть биоразнообразия или отдельной территории, например, территории особого природоохоронного значения, или ореолом обитания животного мира. Также были исследованы роль, которую играют международные неправительственные организации в международном сотрудничестве по вопросу охраны окружающей среды, в том числе растительного мира. Правовыми инструментами использования и охраны растительного мира на международном уровне является конвенции, положения которых разрабатываются в ходе работы международных организаций по охране окружающей среды. Поэтому были рассмотрены наиболее важные документы, касающиеся изучаемого вопроса. Кроме того, экологическое законодательство ЕС имеет целью сохранить природные среды обитания представителей дикой природы, в том числе представителей растительного мира. Поэтому для этого создаются области (территории) с соответствующим режимом охраны, интегрируются в Европейскую экологическую сеть. Европейская система особо охраняемых областей – Natura 2000 и ее аналог Изумрудная Сеть Европы – экологическая сеть, в состав которой входят территории особого природоохоронного значения имеют целью обеспечить естественные условия существования видов растений, нуждающихся в особых мер сохранения. По мнению авторов особенностью законодательства ЕС является то, что оно охраняет не только конкретные виды флоры, но и территории, которые являются зоной проживания таких растений и растительных группировок, и обеспечивает им естественные условия существования.

Ключевые слова: растительный мир, растительность, флора, международное экологическое право, экологическое право ЕС, охрана окружающей среды, использование и охрана растительного мира.

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the international legal regulation of the using and protection of the flora. In the conditions of the ecological crisis, which covered the whole planet, the international necessity became an international cooperation in the field of nature use and protection of the environment, including flora. The most important direction of international cooperation is international legal protection of the environment, and the main instrument is international environmental law. It was found out that the environmental law of the EU in its documents uses the concept of «flora», rather than «plant world», in contrast to Ukrainian legislation, which considers its constituent parts of flora and vegetation. In addition, in international law and EU law, we are talking about specific parts of the plant world (forests, meadows, rare species of plants), or it acts as an integral part of biodiversity or a particular area, such as a special conservation area, or a halo of animal life. The role played by international non-governmental organizations in international cooperation on environmental issues, including flora,

was also explored. International instruments for the use and conservation of flora are international conventions, the provisions of which are developed during the work of international environmental organizations. Therefore, the most important documents related to the issue under study were considered. In addition, the environmental legislation of the EU aims to preserve the natural habitats of wildlife, including representatives of the plant world. Therefore, for this purpose, areas (territories) with appropriate protection regime that are integrated into the European ecological network are created. European ecological system of specially protected areas – Natura 2000 and its analogue. Emerald Network Europe – an ecological network, which includes specially protected areas, is intended to provide the natural conditions for the existence of plant species requiring special conservation measures. According to the authors, the feature of the EU legislation is that it protects not only specific species of flora, but also territories that are the zone of residence of such plants and plant groups, and provides them with natural conditions of existence.

Key words: flora, international environmental law, EU environmental law, environmental protection, using and protection of the flora.

Постановка проблеми. Важко перерахувати ті форми і види людської діяльності, які негативно впливають на природну флору (рослинність, рослинний світ). Вони численні і різноманітні. До їх числа відносяться будівництво нових міст і селищ, заводів і фабрик, розробка корисних копалин, створення водосховищ, прокладка залізних і шосейних доріг, нафто- і газопроводів, ліній електропередач. Не слід забувати, що величезної шкоди флорі завдає масовий збір красиво квітучих рослин для букетів. Він веде до швидкого знищення деяких видів. При цьому можуть загинути не тільки рідкісні види рослин, а й цілі рослинні угруповання. Тому важливість регулювання використання та охорони рослинного світу — це питання, яке є актуальним не лише в межах національних правових систем окремих держави, а має транснаціональний характер. Міжнародне екологічне право виробило власні підходи до вирішення проблеми раціонального використання об'єктів природного середовища, у тому числі й рослинного світу. Законодавство ЄС та міжнародні конвенції закріплюють ці підходи, тим самим підкреслюючи важливість даного питання, яке враховуючи сучасну екологічну кризу все більше хвилює як представників міжнародних природоохоронних організацій так, і світову спільноту в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання правового регулювання використання та охорони рослинного світу в межах міжнародного екологічного права займалася досить велика кількість вчених, у тому числі й А. Кім, І. Гиренко, Е. Туліна, А. Гетьман, Р. Шабанов, І. Шервдіна А. К. Соколовата інші.

Формулювання цілей статті. Основною метою даної статті є аналіз правового регулювання використання та охорони рослинного світу в межах міжнародного співробітництва держав. А саме дослідження законодавства ЄС та положення міжнародних конвенцій в даній царині. Виявлення особливостей міжнародного екологічного права щодо правових аспектів регулювання використання об'єктів навколишнього середовища, особливо рослинного світу.

Виклад основного матеріалу. Для людини, як і для будь-якого іншого біологічного виду, природа

відіграє роль середовища проживання і джерела існування. Життєдіяльність людини як біологічного виду впливає на природу. Зміни в навколишньому середовищі, створені людиною, загрожують порушити існуючу в природі рівновагу. Довгий час люди вважали природу невичерпним джерелом необхідних для них матеріальних благ. Однак, після негативних наслідків свого впливу на природу, вони поступово впевнилися в необхідності її раціонального використання і охорони.

Найважливішим напрямком міжнародного співробітництва є міжнародна правова охорона навколишнього середовища, а основним інструментом — міжнародне екологічне право, тобто система правових норм, що регулюють міждержавні відносини, політику світового співтовариства в області охорони навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки та сталого соціально-економічного розвитку суспільства.

Але перш ніж розглядати міжнародно-правові аспекти регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу, як складової частини навколишнього середовища слід визначитися з самим поняттям «рослинний світ» та співвідношення його з поняттям «рослинність» і «флора», яке застосовується як у міжнародних конвенціях, так і у законодавстві ЄС.

Якщо звернутися до вітчизняного законодавства, то у ЗУ «Про рослинний світ» визначено терміни «рослинний світ», «дикорослі рослини», «природні рослинні угруповання», «об'єкти рослинного світу», «природні рослинні ресурси». Отже, відповідно до згаданого закону рослинний світ — сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території [1].

Слід звернути увагу, що в законодавець не оперує терміном «флора», зокрема в ЗУ «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України», «Про охорону навколишнього природного середовища», Лісовому кодексі України, його не використано.

Якщо звернутися до праць вчених біологів, то можна з'ясувати, що рослинний світ — це один з найважливіших компонентів природи, що представлений сукупністю різних рослинних угруповань. Флора — це сукупність видів, а рослинність — су-

купність угруповань. *Флора і рослинність разом складають рослинний світ* [2].

Таким чином, терміни «флора» та «рослинність» на сьогодні не вважаються юридичними поняттями природних об'єктів для вітчизняного екологічного права та вживаються переважно в природничих науках для характеристики сукупності рослин чи рослинних угруповань. Ці поняття не є тотожними за змістом між собою та з юридичним поняттям «рослинного світу», що вживається для характеристики правового режиму відповідного об'єкта природи.

Але, на відміну від законодавства України, термін «флора» широко використовується в міжнародних нормативно-правових актах — договорах (конвенціях), ратифікованих Україною. А відповідно до ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України» такі угоди є частиною національного законодавства України [3].

Крім того, якщо проаналізувати законодавство ЄС з питання регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу, то можна також побачити, що у його положеннях також звучить лише термін «флора».

Так, одним із значимих документів ЄС у досліджуваній сфері можна назвати Директиву Ради 92/43 / ЄЕС про збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори [4], якою на держав-членів ЄС покладається обов'язок зробити все можливе для створення системи жорсткої охорони видів рослин, що позитивно буде впливати на правовідносини у сфері використання рослинного світу.

У Регламенті (ЄС) № 338/97 про охорону видів дикої флори і фауни шляхом регулювання торгівлі ними [5] міститься перелік видів дикої флори, на які поширюється обмеження щодо їх використання з метою отримання комерційної вигоди і продажу.

Отже, спираючись на вищенаведене, можна прослідкувати, що екологічне право ЄС оперує терміном «флора», а не «рослинний світ», на відміну від українського законодавства, яке розглядає його складовими частинами флору й рослинність. Але слід також звернути увагу, що ні один нормативно-правовий акт міжнародного характеру не дає офіційне визначення поняттю «флора», яке постійно використовується в міжнародному екологічному праві.

Отже, буде доцільним розглянути як саме, та за рахунок чого здійснюється регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу (фауни) на міжнародному рівні.

Важливу роль у здійсненні міжнародного співробітництва з питання захисту навколишнього середовища, у тому числі рослинного світу відіграють неурядові організації. МСОП (Міжнародний союз охорони природи) — неурядова організація, створена в 1948 році при ЮНЕСКО. Штаб-квартира знаходиться в м. Глан (Швейцарія). У складі МСОП понад 130 держав, а також 24 міжнародні організації [6, с. 33]. Тобто даний союз об'єднав і очолив роботу з охорони живої природи державних, наукових і громадських

організацій в більшості країн світу. Його діяльність спрямована на охорону особливо цінних природних об'єктів, пам'яток світового рівня, а також окремих видів тваринного і рослинного світу, яким загрожує зникнення.

МСОП з метою збереження рідкісних і зникаючих видів розробляє Червоні книги і Червоні списки. Вони включають в себе списки видів тварин і рослин, що потребують особливої охорони. Ці документи призначені для підвищення загальної обізнаності щодо рідкісних і зникаючих видів і сприяння в розробці природоохоронних програм.

Авторитетним і достовірним глобальним списком, що містить інформацію про види, що знаходяться під загрозою зникнення, визнається Червоний список видів під загрозою зникнення МСОП [7]. У ньому видам присвоюються певні категорії, відповідні їх ступеня схильності до ризику зникнення. Саме Червоний список МСОП вважається основним інструментом для встановлення статусів загрози, на які спираються при розподілі фінансування і плануванні заходів щодо відновлення і збереження чисельності популяцій рідкісних видів. Тому деякі дослідники називають його ефективним механізмом, що сприяє збереженню глобального біорізноманіття планети.

Всесвітній фонд дикої природи (World Wildlife Fund, WWF) — також міжнародна неурядова організація, створена в 1961 г. (штаб-квартири розташовані в Бонні, Цюріху, Відні, Женеві). Здійснює фундаментальні дослідження, засновує і охороняє заповідники, надає грошову допомогу і займається просвітницькою та виховною діяльністю в сфері охорони природи [6, с. 33]. Всесвітній фонд дикої природи як найбільша в світі природоохоронна організація, яка бере заходи з охорони рідкісних тварин і активно бере участь в розробці міжнародних угод і нормативів про захист лісів, морів і прісних водойм. Представництва Фонду працюють в 27 країнах світу, пожертвування надходять з усіх кінців світу.

Крім того важливим регулятором використання, захисту та охорони рослинного світу на міжнародному рівні є конвенції, положення яких розробляються в ході роботи міжнародних організацій по захисту навколишнього середовища. Тому буде доцільно розглянути, найбільш вагомими документи, що стосуються досліджуваного питання.

Виходячи з виключно важливої ролі, яку відіграють дика флора та фауна у підтриманні біологічної рівноваги, виникла потреба прийняття у 1979 році у м. Берні Конвенції про охорону дикої флори, фауни та природних середовищ існування в Європі, через що і отримала назву Бернської конвенції.

У Преамбулі вказаного документа йдеться, що держави — члени Ради Європи та інші держави, які підписали цю Конвенцію, визнали, що дика флора та фауна є природною спадщиною непересічної естетичної, наукової, культурної, рекреаційної та економічної цінності, яку необхідно зберегти і передати

прийдешнім поколінням, що численні види дикої флори та фауни зазнають серйозного виснаження і що деяким з них загрожує зникнення та зазначили, що охорона природних середовищ існування є важливим елементом захисту і охорони дикої флори та фауни, і тому проблема охорони дикої флори та фауни повинна враховуватися урядами в їхніх національних завданнях і програмах і що для захисту, зокрема, мігруючих видів необхідно започаткувати міжнародне співробітництво [8].

У Додатках до Бернської Конвенції представлені списки видів флори, які підлягають особливій охороні. Загальна кількість рослин, які там зазначені становить 596 види.

Не менш важливою є Конвенція з Міжнародної торгівлі видами дикої фауни і флори (CITES) — міжнародна урядова угода з охорони дикої фауни та флори, яка була результатом майже 10-річної роботи активістів МСОП і вступила в силу в 1975 році. Метою цієї конвенції є гарантія, що міжнародна торгівля дикими видами тварин та рослин не створює загрози їх виживанню в природі. На сьогодні Конвенцію підписало понад 170 країн світу. До неї включено понад 33000 видів рослин і тварин. Конвенція складається з трьох частин. Додаток I включає види, які знаходяться під загрозою зникнення, а експорт їх з комерційною метою заборонений, за виключенням екземплярів, що є другим поколінням при розмноженні в культурі. Цей список включає близько 800 видів. Додаток II включає види, які можуть у найближчий час опинитися під загрозою зникнення, якщо їх торгівля не буде контролюватися. Цей список найбільший і включає майже 30000 видів рослин і тварин. Додаток III включає види, експорт та імпорт яких контролює країна, з якої вивозять або в яку ввозять той чи інший зразок. Цей список, поки що найменший і включає близько 300 видів [9].

Ще одним міжнародним документом в контексті досліджуваного питання є Конвенція про охорону біорізноманіття, яка була прийнята 5 червня 1992 року на конференції ООН з питань навколишнього природного середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро і набула чинності 29 грудня 1993 року. Метою Конвенції є регулювання діяльності суб'єктів міжнародного права із захисту, відновлення, збереження та сталого використання біорізноманіття. Що стосується рослинного світу, то реалізація даної мети полягає у вирішенні двох завдань: зменшення загроз біологічному і ландшафтному різноманіттю рослин з боку промислових підприємств та інших екологічно небезпечних об'єктів, а також створення належних умов для відновлення чисельності та ареалів поширення різних видів рослинності. Виконання зазначених завдань передбачає, зокрема, проведення обміну генетичним матеріалом між ботанічними садами, дендрологічними парками, розплідниками, що уможливить штучне відтворення

природних популяцій з метою збереження видів, що перебувають під загрозою зникнення.

Іншим правовим інструментом, спрямованим на досягнення зазначеної мети, є розвиток національних програм зі збереження рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин, які мають створюватися з урахуванням соціальних, культурних та економічних інтересів конкретних регіонів [10, с. 452].

Якщо говорити про правове регулювання використання, охорони та захисту рослинного світу в межах ЄС, то варто зазначити, що ЄС була вироблена «єдина екологічна політика», яка, в свою чергу, є основою для розробки загальноєвропейського законодавства з охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Екологічна політика Європейського Співтовариства характеризується своїм динамізмом, урахуванням суспільних потреб та інтересів окремих його членів.

Екологічне законодавство ЄС має на меті зберегти природні середовища існування представників дикої природи. Але таке збереження у ряді випадків потребує штучних умов і активних людських дій. Охорона особливих середовищ існування видової природної спадщини та небезпека, яка їм загрожує мають транскордонний характер і вимагають вжиття заходів на рівні ЄС. Різні ступінь загроз передбачає виділення пріоритетних об'єктів з відповідним режимом охорони і інтеграції їх в Європейську екологічну мережу.

Як приклад, Європейська екологічна система особливо охоронюваних областей — Natura 2000 формується з включених в Додатки до директив ділянок зі сприятливими природними факторами і середовищами існування. Кожна країна ЄС робить внесок у створення Natura 2000 по наявності на її території таких областей. До переліку охоронюваних природних видів флори входять дубові, каштанові, лаврові і хвойні ліси, пальмові гаї, альпійські луки та інші об'єкти [11, с. 217].

Аналогом Natura 2000 є Смарагдова Мережа Європи — це екологічна мережа, до складу якої входять території особливої природоохоронної значення. Як екологічна мережа, Смарагдова Мережа Європи являє собою систему взаємопов'язаних когерентних територій, що підлягають управлінню, моніторингу та обліку. Мета створеної Смарагдової мережі полягає в тому, щоб забезпечити довгострокове виживання видів і природних оселищ (середовищ їх існування чи біотопів), які потребують особливих заходів збереження [12].

Тобто, як бачимо особливістю законодавства ЄС є те, що воно не пішло класичним шляхом — перерахуванням конкретних видів рослин, які підлягають захисту, в одному документі. Охороні підлягають не лише самі конкретні види, а й території, які є зоною мешкання таких рослин та рослинних угруповань. Крім того в міжнародному праві та праві ЄС йде мова

про конкретні складові частини рослинного світу (ліси, луки, рідкісні види рослин), або він сам виступає як складова частина біорізноманіття або окремої території, наприклад території особливого природоохоронного значення, або ореолом мешкання тваринного світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами аналізу роботи міжнародних організацій з охорони навколишнього середовища, у тому числі й рослинного світу, положень міжнародних Конвенцій у даній царині та норм екологічного законодавства ЄС встановлено, що одним з аспектів, на що вони спрямовані, є правове регламентування використання рослинного світу. Зважаючи на світову екологічну кризу, яка стала наслідком діяльності людини та деяких кліматичних змін не можливо не говорити про охорону та захист диких рослин, а також середовища їх природного зростання. Але,

у той же час, окремого міжнародного документа, який комплексно розв'язував би проблеми у сфері використання рослинного світу, немає, існують лише норми конвенцій, які регулюють окремі питання у досліджуваній сфері, у тому числі й щодо захисту й охорони рослин. При дослідженні було також звернено увагу на те, що міжнародне право не використовує у своїй термінології поняття «рослинний світ», а оперує терміном «флора». Однак, ні одна Конвенція або норми законодавства ЄС не визначають, що сама вміщує в себе поняття «флора». Тому було б доцільно на міжнародному рівні надавати визначення даному терміну, та закріпити його в положеннях міжнародного екологічного права. Це б у свою чергу зменшило б кількість дискусій, які виникають навколо співвідношення понять «рослинний світ» та «фауна» у вітчизняній науці.

Література

1. Закон України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 року № 591-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>
2. Кузьмішина Ірина. Флора і рослинність України. Курс лекцій / Ірина Кузьмішина. — Луцьк: Друк ПП Іванюк В. П., 2016. — 152 с.
3. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
4. Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/31295.html>
5. Регламент Ради (ЄС) № 338/97 від 9 грудня 1996 року про захист видів дикої фауни і флори шляхом регулювання торгівлі представниками таких видів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45875>
6. Международное сотрудничество в области охраны окружающей среды: учебное пособие / авторы-составители Т. Г. Зеленская, Ю. А. Мандра, Е. Е. Степаненко, О. А. Поспелова, С. В. Окрут, Т. А. Кознеделева, Р. С. Еременко — Ставрополь: Изд-во Ставропольский ГАУ «АГРУС». — 2015. — 66 с.
7. Категорії та критерії червоного списку МСОП: Версія 3.1. 2-ге вид. Пер. з англ. Київ, 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cmsdocs.s3.amazonaws.com/keydocuments/TranslatedVersions/2001redlistcats_crit_ukranian.pdf
8. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19 вересня 1979 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032
9. Збереження рослинного різноманіття у вихованні екології внутрішнього світу людини / М. М. Гайдаржи, В. В. Нікітіна, К. М. Баглай // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. — 2013. — Вип. 12. — С. 243–252 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2013_12_27
10. Гиренко І. В. Конвенція про охорону біорізноманіття в системі правового регулювання збереження рослинного світу / І. В. Гиренко // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) — Одеса: Фенікс, 2013. — С. 451–454.
11. Гетьман А. П. Основні напрямки розвитку законодавства Європейського Союзу про охорону біосфери / А. П. Гетьман, В. І. Лозо // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». — Х. — 2012. — Вип. 118. — С. 211–230.
12. Смарагдова мережа Європи. Територія захисту дикої флори та фауни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://rm.coe.int/the-emerald-network-a-tool-for-the-protection-of-european-natural-habi/168072843d>

References

1. Zakon Ukrajinjy «Pro roslynnyj svit» vid 9 kvitnja 1999 roku # 591-XIV [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>
2. Kuzjmishyna Iryna. Flora i roslynnistj Ukrajinjy. Kurs lekciy / Iryna Kuzjmishyna. — Lucjk: Druk PP Ivanjuk V. P., 2016. — 152 s.
3. Zakon Ukrajinjy «Pro mizhnarodni doghovory Ukrajinjy» vid 29. chervnja 2004 roku # 1906-IV [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

4. Dyrektyva Rady 92/43/JeES vid 21 travnja 1992 roku pro okhoronu pryrodnykh seredovyshh isnuvannja ta dykoji flory i fauny [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://menr.gov.ua/news/31295.html>
5. Reghlament Rady (JeS) # 338/97 vid 9 ghrudnja 1996 roku pro zakhyst vydiv dykoji fauny i flory shljakhom rehuljuvannja torghivli predstavnykamy takykh vydiv [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://old.minjust.gov.ua/45875>
6. Mezhdunarodnoe sotrudnychestvo v oblasti okhrany okruzhajushhej sredy: uchebnoe posobyje / avtory-sostavytely T. Gh. Zelenskaja, Ju. A. Mandra, E. E. Stepanenko, O. A. Pospelova, S. V. Okrut, T. A. Koznedeleva, R. S. Eremenko — Stavropolj: Yzd-vo Stavropoljskij GhAU «AGhRUS». — 2015. — 66 s.
7. Kategoriji ta kryteriji chervonogho spysku MSOP: Versija 3.1. 2-ghe vyd. Per. z anghl. Kyjiv, 2017 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://cmsdocs.s3.amazonaws.com/keydocuments/TranslatedVersions/2001redlistcats_crit_ukranian.pdf
8. Konvencija pro okhoronu dykoji flory ta fauny i pryrodnykh seredovyshh isnuvannja v Jevropi vid 19 veresnja 1979 roku [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032
9. Zberezhenlja roslynnogho riznomanittja u vykhovanni ekologhiji vnutrishnjogho svitu ljudyny / M. M. Ghajdarzhy, V. V. Nikitina, K. M. Baghlaj / Mizhnarodnyj naukovyj forum: sociologhija, psykhologhija, pedaghoghika, menedzhment. — 2013. — Vyp. 12. — S. 243–252 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2013_12_27
10. Ghyrenko I. V. Konvencija pro okhoronu bioriznomanittja v systemi pravovogho rehuljuvannja zberezhenlja roslynnogho svitu / I. V. Ghyrenko // Mizhnarodni chytannja z mizhnarodnogho prava pam'jati profesora P. Je. Kazan-sjkogho: materialy chetvertoji mizhnar. nauk. konf. (m. Odesa, 8–9 lyst. 2013 r.) — Odesa: Feniks, 2013. — S. 451–454.
11. Ghetjman A. P. Osnovni naprjamky rozvytku zakonodavstva Jevropejsjkogho Sojuzu pro okhoronu biosfery / A. P. Ghetjman, V. I. Lozo // Problemy zakonnosti: akad. zb. nauk. pr. / Nac. un-t «Juryd. akad. Ukrainy im. Jaroslava Mudrogho». — Kh., 2012. — Vyp. 118. — S. 211–230.
12. Smaraghdova merezha jevropy. Terytorija zakhystu dykoji flory ta fauny [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://rm.coe.int/the-emerald-network-a-tool-for-the-protection-of-european-natural-habi/168072843d>

Загребельна Ірина Анатоліївна
студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Загребельная Ирина Анатольевна
студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zahrebelna Iryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Савчук Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри екологічного права, науковий співробітник

НДІ ПЗІР НАПрН України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Анотація. Стаття присвячена визначенню місця та ролі міжнародно-правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, міжнародно-правовий акт, Стокгольмська декларація.

Аннотация. Статья посвящена определению места и роли международно-правовых актов в сфере охраны окружающей природной среды.

Ключевые слова: окружающая среда, международно-правовой акт, Стокгольмская декларация.

Summary. The article is devoted to the definition of the place and role of international legal acts in the field of environmental protection.

Key words: environmental environment, international legal act, Stockholm Declaration.

Постановка проблеми. Необхідність міжнародно-правового регулювання зумовлена тим, що природа не визнає державних кордонів. Забруднення повітря і водних ресурсів, зокрема світового океану, має транскордонний характер. Проблеми зміни клімату, руйнування озонового шару є глобальними. Деякі унікальні природні комплекси та території й об'єкти, які особливо охороняються, охоплюють декілька держав, що потребує координації їх зусиль.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Науковий внесок у розвиток міжнародно-правового

акта, як джерела екологічного права є предметом уваги багатьох науковців, зокрема таких авторів як А. О. Андрусевич, Г. І. Балюк, П. О. Гвоздик, Т. Р. Короткий, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, П. Д. Пилипенко, Т. П. Шевчук, Ю. С. Шемшученко, тощо.

Виклад основного матеріалу. У системі факторів, що забезпечують гармонійне поєднання інтересів охорони навколишнього середовища і сталого розвитку суспільства, міжнародне право займає особливе місце. Не можна не враховувати також різного

рівня економічного розвитку держав і різного їх ступеня впливу на довкілля, що обумовлює обов'язок розвинутих держав допомагати у фінансовому і науково-технічному відношенні країнам, що розвиваються.

Міжнародне право навколишнього середовища — одна з найбільш динамічних і зростаючих галузей міжнародного права. У Реєстрі конвенцій та інших договорів ЮНЕП зареєстровано понад 216 міжнародно-правових актів у галузі охорони довкілля. Деякі вчені в галузі міжнародного права навколишнього середовища стверджують, що кількість багатосторонніх міжнародних договорів у цій сфері перевищує 900¹.

У ст. 9 Конституції України вказується, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Законодавство про охорону навколишнього природного середовища конкретизує дану норму Основного Закону. Зокрема, у ч. 2 ст. 71 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначається, що якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві України про охорону навколишнього природного середовища, то застосовуються правила міжнародного договору.

Україна ратифікувала цілу низку міжнародних договорів у сфері охорони навколишнього середовища (є стороною близько 100 міжнародно-правових актів універсального (глобального), регіонального та двостороннього характеру), взяла на себе зобов'язання по виконанню міжнародних проектів у Карпатах і дельті Дунаю, була ініціатором розробки і підписання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Київ, 2003 рік). Через укладання міжнародних договорів, імплементацію їх у національне законодавство Україна гармонізує своє екологічне законодавство не тільки з міжнародно-правовою системою у галузі охорони довкілля, а й з національними правовими системами окремих країн світу [1, с. 68].

Професор Ю. С. Шемшученко зазначає, що Україна не є байдужою й до тих міжнародних договорів, які не є ратифіковані парламентом. Це зумовлено конституційним визнанням Україною загальновищезначаних принципів і норм міжнародного права (ст. 18 Конституції України). Отже, відповідні принципи і норми міжнародного права навколишнього середовища також є джерелами екологічного права України.

Щодо самого визначення міжнародного договору, то воно міститься у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. Відповідно до п. а) ч. 1 ст. 2 Віденської конвенції про право між-

народних договорів 1969 року договір визначається як міжнародна угода, укладена між державами в письмовій формі і регульована міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

Центральне місце у системі джерел міжнародного екологічного права займає договір. Міжнародні договори екологічного змісту можна, в свою чергу, поділити на договори комплексного (глобального) або поресурсного змісту. До договорів комплексного змісту відноситься, наприклад, Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище в трансграничному контексті (1991 р.), Базельська конвенція про контроль за трансграничними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням (1989 р.). До конвенцій поресурсного змісту слід віднести ті, які спрямовані на охорону окремих об'єктів природи. У сфері охорони морського середовища, Світового океану діє Конвенція з морського права (1982 р.), Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами (1972 р.), Конвенція з запобігання забрудненню з суден (1973 р.) тощо.

Рішення міжнародних організацій мають, як правило, рекомендаційний характер. Особливе місце займають резолюції Генеральної Асамблеї ООН, які відіграють важливу роль у формуванні та реалізації принципів міжнародного співробітництва, зокрема резолюція «Економічний розвиток і охорона природи» від 18 грудня 1962 р., де закладена концепція органічного поєднання охорони природи й економічного розвитку і яка на конференціях ООН в Стокгольмі (в 1972 р.) і в Ріо-де-Жанейро (в 1992 р.) була розвинута у концепцію сталого розвитку. Резолюцією ГА ООН від 28 жовтня 1982р. була схвалена Всесвітня хартія охорони природи, яка заклала 24 принципи міжнародного співробітництва. Хартія за своєю юридичною силою належить до другої групи джерел міжнародного екологічного права, які мають рекомендаційний характер [6, с. 57].

Обов'язковий характер мають Директиви Європейського Союзу, що містять положення, обов'язкові для країн-членів. Директиви зобов'язують держави досягти певних цілей і результатів, а методи їх досягнення залишають на розсуд держав. Вони встановлюють термін (частіше всього два роки) протягом якого держави повинні імплементувати Директиви у національне законодавство. Наприклад, Директива № 85/337 від 27 червня 1985р. «Про оцінку впливу певних публічних і приватних проектів на навколишнє середовище» або Директива № 90/313 від 7 червня 1990р. «Про свободу доступу до інформації про навколишнє середовище» імплементовані у національне законодавство країн [7, с. 89].

Проведення Стокгольмської конференції у 1972 р. стало переломним моментом у розвитку міжнародно-правової охорони навколишнього середовища.

¹ Hunter D., Sazman J., Zaelke D., International Environmental Law and Policy Foundation Press. New York, 1998. — P. 1518.

Саме тоді був покладений початок формуванню нової галузі міжнародного права — МПНС.

Вихідним принципом Декларації є принцип права людини на гідні «умови життя у навколишньому середовищі». Відповідно до Декларації: людина є творінням і одночасно творцем свого довкілля, яка забезпечує його фізичне існування і надає йому можливості для інтелектуального, морального, соціального і духовного розвитку. В ході довгої і болісної еволюції людства на нашій планеті була досягнута така стадія, на якій в результаті прискороного розвитку науки і техніки людина придбала здатність перетворювати численними шляхами і в небачених досі масштабах свою навколишню середовище. Обидва аспекти навколишнього середовища людини, як природної, так і створеної людиною, мають вирішальне значення для його добробуту і для здійснення основних прав людини, включаючи навіть право на саме життя [5].

Забезпеченню цього права має сприяти рекомандована державам і міжнародним організаціям система заходів охорони навколишнього середовища і раціональне використання природних ресурсів. До них належать: узгодження економічного і соціального розвитку з екологічними вимогами; налагодження належного управління процесами природокористування; запобігання заподіяння шкоди навколишньому середовищу; впровадження наукових, засад в екологічну сферу тощо. Для досягнення цієї мети в області навколишнього середовища буде потрібно визнання відповідальності з боку громадян і товариств, а також з боку підприємств і установ на всіх рівнях і рівну участь всіх в загальних зусиллях. Окремі особи всіх професій і занять, а також організації різного роду, використовуючи свої можливості, шляхом спільних зусиль повинні створити навколишню середовище людини майбутнього світу. Місцева влада і національні уряди повинні нести найбільший тягар відповідальності за здійснення в широких масштабах політики в галузі навколишнього середовища людини і за діяльність в рамках своєї юрисдикції [2; 5].

Стокгольмська конференція дала поштовх розвитку вивчення навколишнього середовища на національному та міжнародному рівні, сприяла формуванню правових норм і законодавчих ініціатив, сприяла процесу пошуку ресурсозберігаючих технологій, прискорила виникнення міжнародних форм співробітництва по захисту навколишнього середовища. Конференція в Стокгольмі послужила основою нових, більш широких міжнародних дій з захисту навколишнього середовища та розвитку. Вона стала поштовхом для Конференції в Ріо-де-Жанейро 1992 року.

Через двадцять років після Стокгольма, в червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку. Одним з результатів роботи конференції стало прийняття

Декларації з навколишнього середовища і розвитку та амбіційної програми дій під назвою «Порядок денний на XXI століття». Декларація являє собою збір 27 принципів, які багато в чому перегукуються з положеннями Стокгольмської попередниці. У той же час в Декларації Ріо-де-Жанейро знайшли відображення кардинальні зміни, що відбулися у світі в 80-і рр.

На конференції в Ріо-де-Жанейро були також відкриті для підписання дві найважливіші глобальні угоди: Рамкова конвенція про зміну клімату і Конвенція про біологічне різноманіття. Конвенції спрямовані відповідно на досягнення стабілізації вмісту в атмосфері парникових газів і забезпечення сталого використання генетичних ресурсів планети. Обидва документи, хоча і мають величезне значення, становлять лише фундамент для подальшого розвитку правового регулювання в цих галузях. Передбачається, що для реалізації цілей, визначених у конвенціях, держави повинні розробляти національні плани, приймати відповідні закони і укладати міжнародні угоди, уточнюючи тим самим зобов'язання, взяті на себе в Ріо.

У міжнародному співробітництві з охорони навколишнього середовища Україна заявила про себе як активний учасник. Вона є членом ООН і відповідно приєдналася до роботи усіх природоохоронних організацій, які діють під егідою останньої. Україна є суверенною стороною багатьох міжнародних угод з питань екології, бере участь у міжнародних конвенціях, виконує міжнародні зобов'язання з охорони навколишнього середовища. Українська держава з перших днів незалежності активно співпрацює у міжнародних природоохоронних заходах щодо реалізації екологічних програм і проектів.

Міжнародне співробітництво у галузі охорони навколишнього природного середовища посідає одне з важливих місць у зовнішньополітичному курсі нашої держави. Україна підписала двосторонні міжнародні угоди і договори насамперед із сусідами: Білоруссю, Грузією, Молдовою, Росією, Словаччиною та Польщею. Меморандуми про взаєморозуміння щодо співробітництва в галузі охорони довкілля підписані з Австрією і Фінляндією. Угода про співробітництво в галузі охорони довкілля укладена урядом України з урядом Ізраїлю; про співробітництво в галузі ядерної безпеки і захисту від радіації — з урядами Фінляндії, Австрії та Росії. Динамічно розвивається співробітництво в галузі охорони довкілля, національних парків і біорізноманіття, раціонального використання природних ресурсів, управління водними ресурсами, токсичними відходами, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — з Данією, Нідерландами, США. Міжнародне співробітництво в галузі ядерної та радіаційної безпеки здійснюється Україною з МАТАТЕ і Європейським Союзом, а також на двосторонній основі — з США, ФРН, Канадою, Швецією та Японією. Україна підписала

Меморандум про співробітництво урядів України та Канади з питань зміни клімату, а також Протокол про співробітництво з питань зміни клімату з Нідерландами і почала впровадження трьох спільних проектів [3, с. 401].

Висновок. Україна як демократична правова держава визнає пріоритет міжнародного права над національним. Тому вона, суб'єкт міжнародних відносин, зобов'язана дотримуватись норм і принципів міжнародного права. Особливо важливим сьогодні є співробітництво держав з метою подолання екологічних проблем. Вирішення проблем, які мають глобальний характер, має особливий вплив на розвиток міжнародного права навколишнього середовища на сучасному етапі. Міжнародно-правові

акти сприяють і заохочують держави до подальших дій, відображаючи тенденцію глобальної солідарності у розв'язанні планетарних проблем охорони довкілля. Важливим є не тільки визнання світовим співтовариством необхідності поєднання охорони навколишнього середовища і сталого економічного розвитку країн, а також суттєвої ролі неурядових організацій у прийнятті екологічно значимих рішень. За допомогою прийнятих міжнародних-правових актів надає державам змогу імплементувати в національні норми провідні ідеї, за для всебічного і одночасного врегулювання проблем на світовому рівні, обов'язок розвинутих держав допомагати у фінансовому і науково-технічному відношенні країнам, що розвиваються.

Література

1. Вітовська І. В. Деякі аспекти імплементації норм міжнародного права у сферу національної правової охорони природних ресурсів морського середовища / Проблеми законності. 2003. — № 59. — С. 67–73.
2. Колдуел Л. Міжнародна політика з охорони навколишнього середовища / Кур'єр ЮНЕСКО. 1973, січень. — С. 4–6.
3. Качан Є. П. Регіональна економіка // Є. П. Качан. — Тернопіль: ТНЕУ, 2008. — 800 с.
4. Костицький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід / Право України. 2003. — № 10.
5. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища: Стокгольмська декларація (Щодо питань навколишнього середовища) (прийнято 16.06.1972 р., у м. Стокгольм (Швеція) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_454
6. Кравченко С. М., Андрусевич А. О., Бонайн Дж. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища. Підручник / Під заг. ред. проф. С. М. Кравченко. Львів.: Вид. центр ЛНУ, 2002. — 336 с.
7. Малышева Н. Р. Гармонизация экологического законодательства в Европе. — К.: Видання фірми «КІТ», 1996. — 233 с.
8. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. — 336 с.
9. Доповідь Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку. Ріо-де-Жанейро, 3–14 червня 1992 Т. 2. Звіт про роботу Конференції. — Нью-Йорк, 1993. — С. 19, 31, 40–60, 64, 71.

Зал Дмитро Олександрович

студент міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Зал Дмитрий Александрович

студент международно-правового факультета

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zal Dmitriy

Student of the International Law Faculty of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Сатохіна Наталія Іванівна

кандидат юридичних наук

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

НАШИ ОБОВ'ЯЗКИ ЩОДО БІЖЕНЦІВ

НАШИ ОБЯЗАННОСТИ В ОТНОШЕНИИ БЕЖЕНЦЕВ

OUR DUTIES TOWARDS REFUGEES

Анотація. У статті досліджується моральний та юридичний аспект людських обов'язків по відношенню до біженців. Розкривається особливий статус біженця та першоджерело, яке слугує поштовхом для виконання людьми своїх суб'єктивних обов'язків. Проблема переосмислюється в контексті доповіді професора Афінського університету Константіноса Пападжорджиу «On our Duties towards Refuges», що була представлена на XXVIII Всесвітньому конгресі з філософії права і соціальної філософії, а також політико-правових поглядів сучасних філософів. (Ганна Арендт, Джорджо Агамбен). З метою виявлення глибинних підстав суб'єктивного обов'язку кожного окремого члена суспільства щодо біженців, автор розглядає феномен чужинця крізь призму сучасної психології мас, виявляє політичний та особистісний виміри проблеми, розкриває мотиви, які спонукають суспільство допомагати біженцям, і доходить висновку про те, що наші обов'язки щодо біженців є водночас обов'язками щодо самих себе.

Ключові слова: біженець, обов'язок, людство, громадяни.

Аннотация. В статье исследуется моральный и юридический аспект человеческих обязанностей в отношении беженцев. Раскрывается особенный статус беженца и первоисточник, который служит толчком для исполнения людьми своих субъективных обязанностей. Проблема переосмысливается в контексте доклада профессора Афинского университета Константиноса Пападжорджиу «On our Duties towards Refuges», которая была представлена на XXVIII Всемирном конгрессе по философии права и социальной философии, а также политико-правовых взглядов современных философов. (Ханна Арендт, Джорджо Агамбен). С целью выявления глубинных оснований субъективных обязанностей каждого члена общества в отношении беженцев, автор рассматривает феномен чужака сквозь призму современной психологии масс, проявляет политические и личностные измерения проблемы, раскрывает мотивы, побуждающие общество помогать беженцам, и приходит к выводу о том, что наши обязанности в отношении беженцев являются одновременно обязанностями в отношении самих себя.

Ключевые слова: беженец, обязанность, человечество, граждане.

Summary. In the article, the moral and juridical aspects of human's responsibilities regarding to the refugees are investigated. The specific status of refugees and the initial reasons, which are the source for performing people their duties, are revealed. The problem is rethink in the context of the report by university of Athens's professor Konstantinos Papageorgiou under the title «On our Duties towards Refugees», which was made at the 24-th world congress on philosophy of law and social philosophy; includes various political and juridical opinions of modern philosophers. (Hannah Arendt, Giorgio Agamben). In order to identify the underlying reasons for the subjective duty of each member of society towards refugees, the author examines the alien phenomenon through the prism of the modern psychology of the masses, manifests the political and personal dimension of the problem, reveals the motives that motivate society to help refugees, and concludes that towards refugees is at the same time responsibility for themselves.

Key words: refugees, duty, humanity, citizen.

Постановка проблеми. Відносини між громадянами і біженцями сьогодні стосуються майже усього людства. Юриспруденція не може в повному обсязі надати відповідь на питання про характер цих відносин і джерело обов'язків, які виникають. Визначення сутності політико-правових відносин між біженцями та людством взагалі потребує виходу за рамки правової науки та звернення до філософського інструментарію, який дозволяє осмислити проблему біженців з точки зору природи людини і людської спільноти. На основі викладеного, доцільно розглянути це питання у філософсько-правовому контексті.

Актуальність дослідження полягає у тому, що на сьогодні норми чинного законодавства багатьох країн не містять положень, які б належним чином врегульовували питання щодо політико-правового статусу осіб, які потребують допомоги, хоча це і є важливою проблемою для низки сучасних демократичних країн. Політичні, соціальні та військові конфлікти, що передусім зумовили появу такої категорії як біженець відбуваються з неймовірною швидкістю, а тому владні суб'єкти не встигають за таким напливом, і виникають суспільні відносини, які не врегульовані на державному рівні нормами, які б встановлювали права і обов'язки біженців. Як наслідок, біженці виявляються соціально-незахищеною верствою суспільства. Тому питання наших обов'язків до біженців є важливою темою, яка потребує філософсько-правового осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання статусу біженців, їх прав, гарантій їх захисту стало предметом уваги чималої кількості вітчизняних науковців серед яких Надія Тиндик [9], Галина Васильченко [12]. Філософсько-правовому осмисленню статусу біженців, їх місця і ролі у сучасному суспільстві присвятили свої роботи Джорджо Агамбен [8] та Ганна Арентс [10]. На XXVIII Всесвітньому конгресі з філософії права і соціальної філософії (Лісабон, 2017) цьому питанню була присвячена пленарна доповідь професора Афіньського національного університету Константіноса Пападжорджу [1].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З'ясування глибинних підстав суб'єктивного обов'язку кожного окремого члена суспільства щодо біженців. Для реалізації цієї мети потрібно виконати такі завдання: 1) розглянути феномен чужинця; 2) виявити причини появи категорії «біженець» і самого явища, яке позначається цією категорією; 3) визначити причину існування у нашій свідомості уявлення про необхідність надати допомогу тим, хто цього потребує.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що існують різні однаково добре обґрунтовані позиції щодо проблеми біженців. Так, існує концепція, згідно із якою наші відносини з біженцями набувають не індивідуального характеру, а колективного. Усі ми — члени суспільства, і, коли до нас надходить

звернення про допомогу з боку так званих «чужих» (під «чужими» тут розуміються особи, які звернулися за захистом, але не належать до даної спільноти) ми діємо не як окрема людина, а від імені усїєї спільноти [1, с. 71–72]. Варто розуміти, що попри всі тонкощі важливим є саме критерій колективної свідомості. У цьому питанні ми виступаємо маленькими частинками одного цілого, яке згодом переростає у єдину думку. Однак, з іншого боку, захист біженців є проблемою, що безпосередньо розглядається кожною людиною з моральної, або суб'єктивної точки зору.

Для більшості з нас чужинець — то просто незнайомець, тобто людина, з якою раніше ми ніколи не розмовляли. Утім, незнайомець швидко перестає бути чужинцем, якщо ми перекинемося з ним кількома словами — як би важко це інколи не було. Але існує інший тип чужинців. Цих людей ми сприймаємо чужими не тому, що ще не встигли з ними познайомитись, а через внутрішні бар'єри, що заважають нам. Навколо нас є люди, яких ми вважаємо «підозрілими», «ненадійними», «дивними» на підставі своїх припущень, упереджень чи просто свого сприйняття. Вони викликають у нас відчуття дискомфорту, тому ми з легкістю відсторонюємось від них. Тривають палкі дебати щодо причин такої поведінки та її оцінки. Деякі з нас наполягають на тому, що потрібно якось привести до стабільності певні регіони світу, які охоплені війною або вражені бідністю. Інші ж зосереджені на тому, щоб покласти край нужденності у своїй країні. Політики готують промови з пропозиціями, як можна покращити життєві умови людей. Але є чимало й таких, хто лише шукають, кого б звинуватити у соціальній нерівноправності.

У питанні біженців люди поділяється на два типи: перші — націоналісти, або ті, що відстоюють легітимність державних кордонів, другий тип — представники космополітизму, тобто прихильники відкритих кордонів [2]. Оптимальним здається компромісний варіант — представляти космополітизм, але в той же час захищати легітимність державних кордонів — позиція, яка передбачає чіткі пропорції між двома явищами. Така думка обґрунтовується тим, що політика по відношенню до біженців — складне, багатогранне питання, яке, з одного боку, наголошує на наших обов'язках щодо таких людей і пробуджує у нас почуття відповідальності за інших, а з іншого — говорить про загрозу для держави унаслідок радикальних вчинків та рішень щодо мігрантів та породжує у людей вже почуття побоювання за себе і свою подальшу долю. Біженцям з регіонів, які охоплені війнами, повинна надаватися допомога, переважно з боку межуючих держав, до тих пір, поки війна не закінчиться, але водночас держава повинна здійснювати контроль за кордонами і безпосередньо за самою міграцією.

Дискусійним залишається таке питання: чому ж в нас виникає потреба допомагати «чужим»? Відпо-

відаючи на це питання, варто визнати, що у ньому простежуються ідеї космополітизму, але цього недостатньо. Так, в нас, безсумнівно, є певні зобов'язання щодо наших співгромадян і суспільства в цілому, але питання допомоги негромадянам несе в собі щось більше. Не можна пояснити це «більше» виходячи тільки з концепції космополітизму, необхідно знайти пояснення, чому ми повинні надавати допомогу тим, з ким напряду не пов'язані, адже у більшості держав особа, яка була визнана біженцем, має рівні з громадянами права. Таким чином, постає питання: чи правильним є те, що біженець прирівнюється до громадянина, і чому взагалі повинно бути так, щоб людина, яка належить чи належала до окремої спільноти, раптом ставала частиною нової спільноти.

Статистика надає нам невтішні дані щодо кількості людей, що потребують допомоги. Гострі політичні, соціальні, трудові конфлікти, війни — все це є чинниками масової міграції. Люди попри своє бажання залишитися повинні кидати рідні території та їхати шукати життя в інших містах і країнах. Тому відсоток людей, що поїхали зі своїх країн і лишилися кинутими напризволяще стрімко зростає [3]. Зараз європейські держави розробляють все більше заходів для підтримки біженців і роблять усе можливе для того, щоб полегшити їхню долю, але найчастіше цих сил недостатньо для подолання масового напливу мігрантів. Видається, що хоча роль держави і є визначальною у цьому питанні, але вона не в змозі прихистити усіх, хто цього потребує. Для сприяння державі у суспільстві виникають певні групи людей, які на безоплатній основі надають допомогу постраждалим і людям, які потребують захисту, такі групи називаються волонтерськими. Що ж керує цими людьми, чому вони вважають за свій обов'язок допомогти постраждалим?

Що спонукає людей тікати зі своєї батьківщини та що втрачають біженці? У Преамбулі «Загальної декларації прав людини» зазначено, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах [4], положення зазначеної статті обумовили появу й таких актів як Декларація ООН про територіальний притулок від 14 грудня 1967 р. [5], Декларацію про територіальний притулок, що прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи [6], але зазначені нормативні документи не відповідають дійсності, коли мова йде про шукачів притулку, адже вони нерідко лишаються безправними. Ця проблема ще у 1951 році привернула увагу Ганни Арендт, яка у книзі «Джерела тоталітаризму» пише: перша втрата таких людей — втрата свого дому, що означає і повну втрату соціального середовища (йдеться переважно не стільки про проблему втрати дому, скільки про незмогу знайти для себе новий). Друга втрата, від якої страждають безправні — втрата урядового захисту, що спричиняє втрату правового статусу не тільки в їх власній країні, але і у всіх інших країнах [10, с. 393]. Договори про взаємні

зобов'язання і міжнародні угоди, у яких йдеться про невідчужуваність прав людини та повагу до них є недоступними для людей, що є безправними, а саме такими стають біженці, коли випадають зі світової павутини прав і обов'язків. Біда біженців не в тому, що вони позбавлені права на життя, свободу і прагнення до щастя або рівності перед законом і свободи думок, а в тому, що вони взагалі більше не належать до жодної спільноти. Тільки на останній стадії вельми тривалого процесу їх право жити виявляється під загрозою; тільки якщо вони залишаються абсолютно, непотрібними, якщо не можна знайти нікого, хто б «зажадав» їх, їхньому життю може загрожувати небезпека [10, с. 396]. Їх проблема не в тому, що вони не є рівними перед законом, а в тому, що для них не існує ніякого закону; не в тому, що вони пригнічені, а в тому, що ніхто не хоче навіть пригнічувати їх.

Існує багато причин, через які люди кидають свої оселі та йдуть напризволяще: це реакція людей на насилля, війни, повстання, масові вбивства, геноцид або пошук кращого життя, роботи, оселі. У цьому контексті необхідно відрізнити поняття «біженець» від поняття «мігрант». Відповідно до ч. 1 п. 2 ст. 1 Конвенції про статус біженців 1951 року, біженцем є особа, яка через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [11]. Мігрантом, як і біженцем, можна стати із різних причин, але найголовнішим критерієм, що відрізняє мігранта від біженця, є те, що мігрант в будь-який момент може повернутися до своєї батьківщини, чого не можна сказати про біженця. Ці люди вимушені перебувати у бігах, доти, поки ситуація в їхній країні не налагодиться, якщо взагалі такі часи настануть [7]. Сьогодні ми дійсно бачимо найбільшу кількість збройних конфліктів, через які люди змушені шукати захисту за межами власних країн. Яскравий приклад — ситуація на Близькому Сході та в Сирії. Однак конфлікти, які почалися раніше і продовжуються зараз (Афганістан, Ірак, Судан, Сомалі), теж спонукають людей тікати зі своїх рідних домівок. Часто тікати змушують такі причини як побоювання переслідувань з причин релігії, раси, національності, політичних переконань або членства в специфічній соціальній групі.

Слушно зауважити, що майже всі сучасні конфлікти, які є чинниками появи біженців, відбуваються всередині країн, в той час як раніше ці

конфлікти спостерігалися на міжнародному рівні. Біженці найчастіше з'являються внаслідок міжнародних або внутрішніх військових конфліктів. Все більш поширеним стає переслідування осіб з боку державних органів у вигляді насильства, дискримінації, незаконного обмеження свободи або загрози фізичного знищення, яке змушує особу не просто змінити місце свого проживання в межах країни, а залишити її територію і шукати притулку за межами країни.

Причини наших обов'язків щодо біженців. Відповіді на наше головне питання «Чому в нас виникають певні обов'язки перед біженцями?» означає визначити моральну (антропологічну) основу таких обов'язків. Відповідь на це складне питання ховається у людській подібності. Хоча ми маємо різний колір шкіри, різні культурні цінності, говоримо різними мовами, ми є однаковими. Попри всі відмінності ми є жителями планети Земля, навчаємо одне одного, передаємо досвід, разом пізнаємо світ. Чи є така гарантія, що ми не опинимося на місці людини, яка сьогодні постукає нам у двері за допомогою? К. Пападжорджи говорить: «Ми є не тільки для біженців, але й для самих себе» [1, с. 75]. Інтерпретуючи цей вислів, в якомусь сенсі ми повинні зрозуміти, що біженці — це такі самі люди, на яких ми повинні поширювати солідарність, що ми демонструємо щодо наших співгромадян, тому що ці люди є невід'ємною складовою нашої загальної спільної системи взаємних турбот і підтримки.

Серед інших причин не можна не згадати причину культурну. Біженці — це люди, від яких людство отримує інформацію, знання, вміння та використовує їх здобутки. Проблемою людства є нехтування тим фактом, що багато відомих людей зробили внесок у розвиток та існування сучасного світу, їх значення для сучасної людини важко переоцінити. Серед таких: Альберт Ейнштейн, Фредді Меркюрі, Мілош Форман, Йосип Бродський та багато інших. Ми звикли до цього і сприймаємо ці явища як такі, що дані нам назавжди, а превелику цінність розуміємо тільки тоді, коли втрачаємо їх. Зважаючи навіть на певні прагматичні мотиви, важливим є розуміння того, що і зараз, допомагаючи незнайомим нам людям, ми полегшуємо майбутнє не тільки собі, але й нашим дітям та онукам. Біженці — це люди різних поглядів, ідей, інтересів, знань, досвіду, професій, але всі вони є невід'ємною та дуже значущою частиною нашого всесвіту.

На втраті біженцями людських прав наголошувала у своїй роботі Г. Арентс. За думкою філософа, втрата прав дорівнює перетворенню особистості на біологічну істоту. Наслідком такого перетворення є неможливість людини виділити себе з-поміж інших соціальних груп і тим самим певним чином впливати на них. За такої ситуації поняття людини як особистості взагалі втрачає будь-який сенс. Перша і найбільш очевидна небезпека існування таких

людей полягає в тому, що їх постійно зростаюча чисельність загрожує нашому політичному життю, нашому людському творенню, світу, який є результатом наших спільних і скоординованих зусиль [10, с. 404]. Таким чином, вірити у свою свободу, честь і гідність означає, що така ж гідність, честь і така ж свобода є у будь-якої людини. Наше визнання цінностей інших людей дає нам гарантію, що наші цінності також будуть визнані. І тоді не залишається нічого іншого, ніж діяти в дусі братерства та сестринства.

Порядок набуття і припинення правового статусу біженців у багатьох країнах в цілому відповідає міжнародно-правовим нормам, щодо захисту прав біженців, але потребує удосконалення [9]. Крім того Г. Васильченко зазначає, що попри прийняття чималої кількості нормативно-правових актів, що регламентують права й обов'язки біженців і осіб, які шукують притулок, які потребують додаткового або тимчасового захисту, практика їх реалізації пов'язана з великими труднощами [12, с. 113]. Італійський філософ Джорджо Агамбен вводить таке поняття, як «голе життя», яке він пов'язує з назвою основоположного закону про права — «Декларації прав людини і громадянина», у якому наголошується саме слово «громадянин». Натомість біженець, на думку філософа, є представником «голового життя», тобто таким, що є викинутим із світової системи громадянства, тому що не належить до жодної із світових спільнот. Таким чином, він має тільки оманливі права, що надаються йому державою. Зв'язок між людиною і громадянином є міцним і непорушним тільки з точки зору прав [8, с. 161–167].

Особи, що тікають зі своїх країн мають на це радикальні причини, тобто з'являється тяжка ситуація, вихід з якої тільки один — втеча. Разом з тим, вирішення питання про законність такої втечі буде залежати перш за все від держави, у яку вирішить тікати особа, що шукає притулку. Варто наголосити, що коли ми почнемо відмовляти таким людям у допомозі, вони будуть вимушені ставати на злочинний шлях, адже іншого виходу в них немає. Відтак ми будемо виступати підбурювачами до цього. Зрозуміло, що зростання рівня злочинності за таких умов негативно позначиться не тільки на авторитеті держави на міжнародному рівні, але й зменшить рівень довіри населення до неї.

Наша рідна культура, особиста безпека, ідентичність, соціальний статус, виховання — все це може легко стати ідолами, що формуватимуть наші погляди і впливатимуть на наше ставлення до інших. Судження про чужинців на підставі всього вищезгаданого лише підкреслюють наші відмінності, що зрештою викликає або страх перед «не такими, як ми», або почуття переваги над ними. Ми, як громадяни демократичних країн, маємо натомість іншу культуру — культуру світової вигоди. Саме ця нова культура має скорегувати мислення і впливати на наші погляди. Цей принцип особливо важливий,

коли в нас діє природний інстинкт уникати «чужих». Ми повинні відкинути стереотипи, щоб не дивитись на чужинців зі страхом, з відчуттям ніяковості або почуття переваги. Тому маємо впустити їх у своє життя, і переконати, що вони є захищені правом і не є відкинутими від загальнолюдських прав.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У дискусії між націоналістами, які відстоюють легітимність державних кордонів, та представниками космополітизму — прихильниками відкритих кордонів — оптимально видається позиція, що передбачає розумний баланс між двома підходами.

Криза біженців з різних сторін впливає на свідомість населення. З одного боку, у людей породжується почуття свого обов'язку перед тими, хто потребує допомоги, гору беруть почуття, а з іншого — назовні впливає не тільки так званий інстинктивний егоїзм, а й страх перед біженцями.

У питанні рятування життя біженців закон постується моралі. Людство — сім'я народів, всякий,

хто викинутий з нього опиняється викинутим із сім'ї народів. Основоположні права людини, якими за законом наділені біженці — це одна з найбільших ілюзій. Продовженням своїх життів вони зобов'язані не закону, а людській моральності; свобода слова — це хибна свобода, бо те, що думають безправні, нічого не означає і нікого не бентежить. Жодну людину не можна змусити допомагати безправному — це її особистий вибір.

Відмова людині, що шукає притулку — проблема державного характеру, що може і спроможна спричинити зниження авторитету держави як на міжнародному, так і на національному рівнях та тим самим погіршити умови її економічного, політичного та соціального розвитку.

Насамкінець, сучасний світ не дає жодних гарантій, що ми не опинимося на місці людини, яка сьогодні постукає нам у двері за допомогою. Ми є не тільки для біженців, але й для самих себе. Біженці — невід'ємна складова нашої спільної системи взаємних турбот і підтримки.

Література

1. Papageorgiou K. On our Duties towards Refugees / K. Papageorgiou // Peace Based on Human Rights: XXVIII World Congress on the Philosophy of Law and Social Philosophy. — Lisbon: AAFDL, 2017. — P. 71–75.
2. Філософія і міграція [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.deutschland.de/ru/topic/politika/filosofia-i-migracia>.
3. Ангела Меркель. Моя відповідь на правий популізм — вирішувати проблеми людей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/ангела-меркель-моя-відповідь-на-правий-популізм-вирішувати-проблеми-людей/a-40631695>.
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk.
5. Декларація про територіальний притулок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_316.
6. Декларація про територіальний притулок, що прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_806.
7. Моргун Ю. Ф. УВББ ООН: міжнародная защита беженцев / Ю. Ф. Моргун // Белорусский журнал международного права и международных отношений. — 2000. — № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://evolutio.info/content/view/352/51/>.
8. Агамбен Д. Homo sacer. Суверенная власть и голая жизнь. — М.: Издательство «Европа», 2011. — 256 с.
9. Тиндик Н. П. Институт притулку як правова гарантія дотримання прав людини / Н. П. Тиндик // Університетські наукові записки. — 2008. — № 3. — С. 299–303. [Електронний Ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_3_58.
10. Арендт Х. Истоки тоталитаризма. — М.: ЦентрКом, 1996. — 671 с.
11. Конвенція про статус біженців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_01110.
12. Васильченко Г. М. Проблеми нормативно-правового забезпечення захисту прав біженців в Україні [Електронний ресурс]. — Г. М. Васильченко / Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. — 2016. — № 7. — С. 109–116. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_7_15.

References

1. Papageorgiou K. On our Duties towards Refugees / K. Papageorgiou // Peace Based on Human Rights: XXVIII World Congress on the Philosophy of Law and Social Philosophy. — Lisbon: AAFDL, 2017. — P. 71–75.
2. Filosofiya i migratsiya [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <https://www.deutschland.de/ru/topic/politika/filosofia-i-migracia>.

3. Anrela Merkel'. Moya vidpovid' na praviy populizm — virishuvati problemi lyudey [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://www.dw.com/uk/anrela-merkel'-moya-vidpovid'-na-praviy-populizm-virishuvati-problemi-lyudey/a-40631695>.
4. Zagal'na deklaratsiya prav lyudini [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk.
5. Deklaratsiya pro teritorial'niy pritulok [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_316
6. Deklaratsiya pro teritorial'niy pritulok, shcho priynyata Komitetom Ministriv Radi Evropi [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_806
7. Morgun Yu. F. UVBB OON: mezhdunarodnaya zashchita bezhentsev / Yu. F. Morgun // Belorusskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy. — 2000. — № 2 [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://evolutio.info/content/view/352/51/>.
8. Agamben D. Homo sacer. Suverennaya vlast' i golaya zhizn'. — M.: Izdatel'stvo «Evropa», 2011. — 256 s.
9. Tindik N. P. Institut pritulku yak pravova garantiya dotrimannya prav lyudini / N. P. Tindik // Universitets'ki naukovi zapiski. — 2008. — № 3. — S. 299–303. [Elektronniy Resurs]. — Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_3_58
10. Arendt Kh. Istoki totalitarizma. — M.: TsentrKom, 1996. — 671 s.
11. Konventsiya pro status bizhentsiv [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_01110
12. Vasil'chenko G. M. Problemi normativno-pravovogo zabezpechennya zakhistu prav bizhentsiv v Ukraini [Elektronniy resurs]. — G. M. Vasil'chenko // Visnik Pivdenного regional'nogo tsentru Natsional'noi akademii pravovikh nauk Ukraini. — 2016. — № 7. — S. 109–116. — Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_7_15

Климович Юлія Олександрівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Климович Юлия Александровна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Klymovych Yuliia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Бенедик Яна Степанівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Бенедык Яна Степановна

кандидат юридических наук, ассистент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Benedyk Yana

Candidate of Legal Sciences,

Assistant of the Department of International Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТЕОРІЙ ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ ТЕОРИЙ ПРИЗНАНИЯ ГОСУДАРСТВ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

THE THEORETICAL AND PRACTICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE ESSENCE OF THE STATE RECOGNITION THEORIES IN MODERN INTERNATIONAL LAW

Анотація. У статті досліджуються основні положення теорій визнання держав та проблеми, що виникають у зв'язку з їх практичним застосуванням у міжнародному спілкуванні. Особлива увага приділяється окресленню їх переваг та недоліків. Автором здійснюється порівняльний аналіз тез, покладених в основу декларативної та конститутивної теорій визнання держав. На підставі отриманих висновків визначаються можливі наслідки практичного застосування положень, що притаманні кожній з теорій визнання держав. Автор здійснює спробу обґрунтувати необхідність поєднання елементів обох теорій, урахувуючи як наявні міжнародно-правові норми, так і реальну практику визнання держав. Досліджуються критерії визнання держав, що містяться в міжнародно-правових актах. Автором аналізується правова природа міжнародно-правових норм, що містяться у досліджуваних джерелах міжнародного права. Визначається ступінь їх впливу на регулювання міждержавних відносин, які пов'язані із процесом визнання держав. Акцентується увага на ролі загальних принципів міжнародного права в механізмі визнання держав. Наголошується на доцільності застосування змішаної теорії визнання держав як такої, що має не лише теоретичне обґрунтування, але й нормативне підтвердження. Зроблено висновок про те, що визнання слід вважати обов'язком держав, що не обмежує їх суверенної волі. Воно здійснюється

у відповідності і на виконання загальних принципів міжнародного права як норм найвищої юридичної сили. Такий підхід враховує як інтереси вже існуючих держав, що зацікавлені в збереженні мирного співіснування і взаємовигідного співробітництва, так і новостворених держав, забезпечуючи умови для реалізації їх прав у міжнародному спілкуванні.

Ключові слова: міжнародно-правове визнання держав, критерії визнання держав, декларативна теорія, конститутивна теорія та змішана теорія.

Аннотация. В статье исследуются основные положения теорий признания государств и проблемы, возникающие в связи с их практическим применением в международном общении. Особое внимание уделяется определению их преимуществ и недостатков. Автором осуществляется сравнительный анализ основных пунктов, положенных в основу декларативной и конститутивной теории признания государств. На основании полученных выводов определяются возможные последствия практического применения положений, присущих каждой из теорий признания государств. Автор делает попытку обосновать необходимость сочетания элементов обеих теорий, учитывая как имеющиеся международно-правовые нормы, так и реальную практику признания государств. Исследуются критерии признания государств, содержащиеся в международно-правовых актах. Автором анализируется правовая природа международно-правовых норм, которые содержатся в исследуемых источниках международного права. Определяется степень их влияния на регулирование межгосударственных отношений, связанных с процессом признания государств. Акцентируется внимание на роли общих принципов международного права в механизме признания государств. Отмечается целесообразность применения смешанной теории признания государств как таковой, что имеет не только теоретическое обоснование, но и нормативное подтверждение. Сделан вывод о том, что признание следует считать обязанностью государств, которая не ограничивает их суверенной воли. Оно осуществляется в соответствии и во исполнение общих принципов международного права как норм высшей юридической силы. Такой подход учитывает как интересы уже существующих государств, заинтересованных в сохранении мирного сосуществования и взаимовыгодного сотрудничества, так и новообразовавшихся государств, обеспечивая условия для реализации их прав в международном общении.

Ключевые слова: международно-правовое признание государств, критерии признания государств, декларативная теория, конститутивная теория и смешанная теория.

Summary. The article examines the main provisions of the theories of the international legal recognition of states and the problems, which arise according to their practical application for the international community of nations. The author's special attention is concentrated on defining their advantages and disadvantages. The author makes a comparative study of the provisions which form the basis for the declarative and the constitutive theories of recognition of states. On the basis of the achieved conclusions the author determines implications of the practical application the provisions which are specific to both of the theories.

The author makes an attempt to justify the need for combining both elements, taking into account existing international legal rules and the real States' practice of recognition. The author examines the recognition criteria, which are embodied in the international legal rules. The author examines legal nature of the international legal rules which contain in the searched source of international law. The author determines their degree of impact on the management of state-to-state relations which are related to the process of the international legal recognition of states. The author focuses on influence of the fundamental principles of international law on the mechanism of the international legal recognition of states. The author emphasizes applicability of the mixed theory, which is not only theoretically substantiated but also regulatory approved. The conclusion is that the recognition should be considered as the States' duty, which does not circumscribe the sovereignty. It conforms to the requirements of the fundamental principles of international law and it is also directed to performing them as ones which have supreme legal force. This treatment accommodates the interests of both existing states, which are interested in preservation of peace and mutually profitable partnership, and newly created states, allowing to realize their rights in the field of international communication.

Key words: the international legal recognition of states, the recognition criteria, the declarative theory of recognition, the constitutive theory of recognition and the mixed theory.

Постановка проблеми. Склад учасників міжнародного співтовариства не є усталеним, адже, враховуючи динаміку суспільних відносин, закономірною є поява на міжнародній арені нових контрагентів. Зважаючи на беззаперечність того факту, що держави є основними суб'єктами міжнародного права, особлива увага, в тому числі з боку науковців-правників, прикута до проблеми визнання держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визнання держав досліджувалася великою

кількістю науковців, таких як Я. Броунлі, В. Фішер, Дж. Л. Браерлі, Б. Чен, Д. Анцилотті, Д. Турк, Л. Оппенгейм, Д. Кроуфорд, М. Бастид, С. Патель, Г. Кельзен, К. А. Бекашева, І. І. Лукашук та інші.

Мета статті — дослідити основні положення теорій визнання держав та висвітлити їх практичне значення для врегулювання міжнародних відносин, пов'язаних з визнанням держав.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правове регулювання інституту визнання нових держав здійснюється за допомогою звичаєво-правових норм,

загальновизнаних принципів міжнародного права, а його окремі аспекти регламентуються міжнародними договорами, а також резолюціями міжнародних органів і організацій, дипломатичними документами окремих держав [13, с. 110].

Відсутність єдиного підходу до вирішення цієї проблеми призвела до доктринальної суперечки, що має наслідком формування двох радикально протилежних теорій визнання держав: декларативної та конститутивної. Під визнанням нової держави, за визначенням К. А. Бекашева, слід розуміти вільний акт, за допомогою якого одна чи кілька держав констатують існування на певній території людського суспільства, організованого в політичному аспекті, незалежного від будь-якої іншої існуючої держави, здатного дотримуватися приписів міжнародного права, і, внаслідок цього, проголошують про свою волю сприймати його як члена міжнародного співтовариства [12, с. 146].

Відомі західні юристи, наприклад, Я. Броунлі, В. Фішер, Дж. Л. Браерлі, Б. Чен та ін., дотримувалися декларативної теорії визнання держав [10, с. 133]. Ця теорія виходить з того, що держава набуває свою правосуб'єктність в силу самого факту свого формування, незалежно від визнання, яке в свою чергу лише декларує факт створення нової держави [11, с. 346]. Положення декларативної теорії органічно пов'язані з такими основними принципами міжнародного права як принцип рівноправності та самовизначення народів і принцип суверенної рівності держав. Тобто з одного боку, вкоріняє «право всіх народів вільно визначати без зовнішнього втручання свій політичний статус і реалізовувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток; обов'язок кожної держави утримуватися від будь-яких насильницьких дій, які позбавляють народи їх права на самовизначення, свободу та незалежність» [9]. З іншого — констатує той факт, що «всі держави користуються суверенною рівністю. Вони мають однакові права і обов'язки і є рівноправними членами міжнародного співтовариства, незалежно від відмінностей економічного, соціального, політичного чи іншого характеру» [9]. Тому новостворена держава стає суб'єктом міжнародного права в силу лише факту утворення.

Декларативна теорія визнання знайшла своє нормативне закріплення в численних міжнародно-правових актах. Зокрема, в статті 3 Конвенції Монтевідео про права і обов'язки держав встановлюється: «Політичне існування держави не залежить від визнання іншими державами. Навіть до визнання держава має право захищати свою цілісність і незалежність для забезпечення її збереження і процвітання, і, як наслідок, формувати себе таким чином, як вона вважає за потрібне, здійснювати нормотворчість згідно з її інтересами, здійснювати управління, визначати юрисдикцію та компетенцію її судів. Реалізація цих прав не має інших обмежень,

окрім реалізації іншими державами своїх прав відповідно до норм міжнародного права» [4]. Ідентичні положення закріплені й у главі 4 статті 12 Статуту Організації Американських держав, прийнятого 30 квітня 1948 р. у Боготі [1].

Незважаючи на переваги, які ця теорія передбачає для новостворених держав, існує нагальна необхідність визначити її недоліки. По-перше, відповідно до положень декларативної теорії, будь-яке територіальне утворення, у разі його неправомірного виникнення може претендувати на міжнародну правосуб'єктність. По-друге, теорія припускає, що власне фактичне існування як результат сформованої державності призвело би до *ipso facto* міжнародної правосуб'єктності, що є неправильним, адже міжнародна правосуб'єктність не є результатом фактичного існування, але є результатом існування міжнародно-правової норми, яка вимагає наявності певних факторів для приведення міжнародної правосуб'єктності у відповідність з реальною ситуацією [13, с. 112]. Враховуючи вказані ризики, беззаперечне використання декларативної теорії може призвести до появи численних сепаратистських рухів та, як наслідок, розколу і дроблення міжнародного співтовариства. Прикладами можуть слугувати утворення ІДІЛ чи Нагорно-Карабахської Республіки. Тому більшість елементів декларативної теорії обґрунтовані лише у випадках правомірного виникнення держав [10, с. 134].

Прихильники конститутивної теорії, серед яких слід згадати Д. Анцилотті, Д. Турка, Л. Оппенгейма, Д. Кроуфорда, М. Бастида, С. Пателя, Г. Кельзена, дотримувалися думки про те, що «визнання конститує, породжує міжнародну правосуб'єктність, перетворює фактичний стан існування держави у юридичний» [11, с. 346]. Таким чином, нові держави утверджуються в міжнародному співтоваристві як повноправні суб'єкти міжнародного права в силу волі і згоди вже існуючих держав. Без визнання з боку інших держав нова не може вважатися суб'єктом міжнародного права [10, с. 133].

Постановка питання про визнання держав відповідно до положень конститутивної теорії призводить до закономірних питань, на які, на жаль, і до сьогодні відповіді не надано, а саме: скільки держав має визнати нове утворення, щоб воно отримало відповідний статус? Чи вважається держава існуючою лише для тих держав, що її визнали? Чи залежить існування держави від визнання лише в тому випадку, коли це визнання базується на відповідній обізнаності про фактичну сторону справи [7, с. 151]?

Незважаючи на численні прогалини, конститутивна теорія передбачає наявність певних важелів впливу на динаміку подій на міжнародній арені, запобігаючи фрагментації, про яку було згадано вище. Зокрема, К. Хіллгрубер посилається на необхідність посилити контроль міжнародного співтовариства стосовно новостворених держав. Він зазначає, що

інтеграція нової держави в міжнародному співтоваристві не відбувається автоматично, але через кооперацію, тобто індивідуальне і колективне визнання з боку вже існуючих держав [10, с. 133].

Аналізуючи зазначені недоліки обох теорій, та зважаючи на позитивні аспекти кожної з них, визнати однозначний пріоритет однієї є недоцільним. До того ж зводити проблему до вибору між двома теоріями, що протистоять одна одній, було б надмірним спрощенням правової ситуації. Враховуючи важливість проблеми визнання держав, необхідно тимчасово відійти від теоретизації та звернутися до юридичної сторони питання, а саме вимог на рівні положень міжнародно-правових норм, які ставляться до держав, що визнають та держав, що отримують визнання. Визнати спільноту як державу означає заявити, що вона відповідає вимогам державності, встановлених міжнародним правом [3, с. 385].

Державі як особливому суб'єкту міжнародного права притаманні специфічні ознаки, що відрізняють її від будь-яких інших утворень, а саме: постійне населення, визначена територія, уряд та здатність до підтримання відносин з іншими державами [4, ст. 1]. Тож на підставі вказаних критеріїв можна виокремити утворення, які потенційно вважатимуться такими, що можуть бути визнані державами. Так, у Декларації про керівні принципи визнання держав у Східній Європі і Радянському Союзі від 16.12.1991 р. зазначено, що Спільнота та держави-члени ЄС займають спільну позицію в процесі визнання цих нових держав, яка передбачає: 1) повагу до положень Хартії Організації Об'єднаних Націй і зобов'язань, записаних в Заключному акті Гельсінської угоди та в Паризькій хартії, особливо в тому, що стосується законності, демократії та прав людини; 2) гарантії прав етнічних і національних груп і меншин відповідно до зобов'язань, сформульованих в рамках НБСЄ; 3) повага недоторканності всіх кордонів, які можуть бути змінені лише мирним шляхом і за спільною згодою; 4) визнання всіх зобов'язань, пов'язаних із роззброєнням і нерозповсюдженням ядерної зброї, а також з безпекою і стабільністю в регіоні; 5) зобов'язання розв'язання шляхом угод усіх питань, що стосуються правонаступництва держав і регіональних суперечок, в тому числі за допомогою третейського суду. Спільнота і держави-члени ЄС не визнають даність, яка є результатом агресії. Вони будуть враховувати наслідки визнання для сусідніх держав.

Деякі зарубіжні юристи пов'язують критерії визнання з діяльністю ООН. Так, М. Мускелі посилався на резолюції Генеральної Асамблеї, на практику прийняття в члени ООН і виділяв наступні критерії: 1) наявність уповноваженого уряду і власної адміністрації, що забезпечує діяльність держави; 2) здатність захищати територіальну цілісність і незалежність; 3) наявність заходів щодо підтримання громадського порядку на всій території; 4) забезпе-

чення фінансовими ресурсами, достатніми для того, щоб покрити державні витрати; 5) законодавство і організація регулярно діючої судової системи [14, с. 218]. Р. М. Караєв також наголошує, що після Другої світової війни реальне визнання нових держав насамперед пов'язане з діяльністю ООН, адже там представлені всі провідні світові держави, на яких лежить особлива відповідальність за підтримку загального миру і безпеки. Тож прийняття новоутвореної держави в члени ООН означає підтвердження правомірного способу виникнення таких держав і, відповідно, їх міжнародно-правове визнання [10, с. 135]. До держав, що прагнуть стати членом ООН, висувуються вимоги, сформульовані у статті 4 Статуту ООН: миролюбність, прийняття обов'язків за Статутом та здатність виконувати ці обов'язки. Вважається, що такі вимоги з відповідними змінами можуть бути застосовані і до визнання держав [11, с. 347].

Однак, враховуючи той факт, що названі вище положення можуть бути заперечені як такі, що є загальнообов'язковими для всіх без виключення держав, необхідно звернутися до основ регулювання міждержавних відносин — основних принципів міжнародного права, зокрема «обов'язку держав співпрацювати одна з одною незалежно від відмінностей в їх політичних, економічних і соціальних системах, співпрацювати в різних сферах міжнародних відносин з метою підтримання міжнародного миру та безпеки і сприяння міжнародній економічній стабільності та прогресу, загальному добробуту народів і міжнародного співробітництва, вільного від дискримінації, заснованої на таких відмінностях» [9]. Відмова у визнанні вважається недружнім актом [11, с. 347]. Звичайно мова не йде про ті випадки, коли утворення було створено з порушенням тих самих загальних принципів міжнародного права. Важливо зазначити, що таке обов'язкове підкорення зазначеним нормам не означатиме посягання на суверенітет держав. По-перше, зміст окремих статей Статуту ООН та Віденської конвенції про право міжнародних договорів дає чітке уявлення про те, що принципи міжнародного права є нормами найвищої юридичної сили [2, ст. 103], [8, ст. 53]. Зважаючи на правову природу основних принципів міжнародного права і їх значення у регулюванні міждержавних відносин, видається можливим провести аналогію з правовою природою конституційних норм і їхнім значенням в межах національних правових систем. Держави з метою організації ефективного співробітництва та недопущення свавілля добровільно підкорюються нормам *jus cogens*, а на рівні національної правової системи державна влада обмежена нормами конституції, що так само мають найвищу юридичну силу і переслідують таку ж мету. Ці положення є аргументами на користь «атрибутивної» теорії міжнародного права, відповідно до якої міжнародний правопорядок існував до суверенітету,

відповідно, держава завжди повинна доводити, чи існує міжнародне правило, що наділяє його правом діяти певним чином [6, пп. 46, 47], [5]. Тож цілком обґрунтовано видається думка деяких видатних юристів (Г. Лаутерпахта та Б. Ченга), які вважають, що існує обов'язок визнати державу, якщо вона відповідає необхідним вимогам [11, с. 347].

Висновки. Отже, враховуючи те, що з аналізу змісту міжнародно-правових норм цілком очевидно простежується тенденція до прояву обох теорій визнання, окремо можна виділити змішану теорію визнання держав, відповідно до якої в акті визнання присутні і декларативні, і конститутивні елементи

[11, с. 347]. Вона враховує позитивні надбання декларативної та конститутивної теорій, урівноважуючи їх недоліки. З одного боку, як прояв декларативної теорії визнання держав, буде дотримано право народів на самостійне визначення своєї долі, з іншого боку, як прояв конститутивної теорії, існуватиме обов'язок визнання нових держав, але лише таких, що відповідають вимогам міжнародного права, таким чином презюмуючи обмеження щодо утворення суб'єктів, які не можуть бути визнані державами, так і свавілля вже існуючих держав як щодо визнання, так і невизнання нових утворень державами з політичних чи інших мотивів.

Література

1. Charter of the Organization of American States. Signed at Bogota, on 30 April 1948 [Electronic resource]. — Access mode: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/1CharteroftheOrganizationofAmericanStates\(1948\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/1CharteroftheOrganizationofAmericanStates(1948).aspx).
2. Charter of the United Nations, June 26, 1945, 59 Stat. 1031, T.S. 993, 3 Bevans 1153, entered into force Oct. 24, 1945 [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/>
3. Lauterpacht H. Recognition of states in international law / The Yale law journal. June, 1944. — № 3 — Volume 53. — P. 458.
4. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States signed at Montevideo, December 26, 1933 [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml> (дата звернення: 19.10.2018).
5. Summary of Lotus (France v. Turkey) PCIJ, 1927 [Electronic resource]. — Access mode: <https://ru.scribd.com/document/266433000/Summary-of-Lotus-France-v-Turkey-PCIJ-1927>.
6. Summary of Lotus (France v. Turkey) PCIJ, 1927 [Electronic resource]. — Access mode: https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf.
7. Броунли Я. Международное право (в двух книгах): Книга первая [текст] / Я. Броунли / Перевод С. Н. Адрианова / Под ред. Г. И. Тункина. — М.: Прогресс, 1977. — 536 с.
8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс]: міжнар. док. від 23 трав. 1969 р. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118. — Назва з екрана.
9. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]: Резолюція 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовт. 1970 р. — Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml. — Назва з екрана.
10. Караев Р. М. Институт признания государств в международном праве и самопровозглашенные территориальные образования / Р. М. Караев // Журнал российского права. — 2016. — № 9. — С. 129–138.
11. Лукашук І. І. Международное право. Общая часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / І. І. Лукашук; Рос. акад. наук, Инт государства и права; Академ. правовой унт. — Изд. 3е, перераб. и доп. — М.: Волтерс Клувер, 2005. — 432 с.
12. Международное публичное право: учеб. / Л. П. Ануфриева, Д. К. Бекашев, К. А. Бекашев, В. В. Устинов [та др.]; отв. ред. К. А. Бекашев. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — 784 с.
13. Хасанов А. А. Современные подходы к теориям признания новых государств в международном праве / Хасанов А. А. // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. — 2016. — № 3. — С. 109–114.
14. Холина Е. А. Формы и критерии признания государств / Холина Е. А. // Журнал «Пробелы в российском законодательстве». — 2012. — № 3. — С. 218–222.

References

1. Charter of the Organization of American States. Signed at Bogota, on 30 April 1948 [Electronic resource]. — Access mode: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/1CharteroftheOrganizationofAmericanStates\(1948\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/1CharteroftheOrganizationofAmericanStates(1948).aspx).
2. Charter of the United Nations, June 26, 1945, 59 Stat. 1031, T.S. 993, 3 Bevans 1153, entered into force Oct. 24, 1945 [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/>.

3. Lauterpacht H. Recognition of states in international law // The Yale law journal. June, 1944. № 3 Volume 53. — P. 458.
4. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States signed at Montevideo, December 26, 1933 [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml> (дата звернення: 19.10.2018).
5. Summary of Lotus (France v. Turkey) PCIJ, 1927 [Electronic resource]. — Access mode: <https://ru.scribd.com/document/266433000/Summary-of-Lotus-France-v-Turkey-PCIJ-1927>.
6. Summary of Lotus (France v. Turkey) PCIJ, 1927 [Electronic resource]. — Access mode: https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf.
7. Brounli Ja. Mezhdunarodnoe pravo (v dvuh knigah): Kniga pervaja [tekst] / Ja. Brounli / Perevod S. N. Adrianova / Pod red. G. I. Tunkina. — M.: Progress, 1977. — 536 s.
8. Vidensjka konvencija pro pravo mizhnarodnykh dogovoriv [Elektronnyj resurs]: mizhnar. dok. vid 23 trav. 1969 r. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118. — Nazva z ekrana.
9. Deklaracija pro pryncypy mizhnarodnogho prava, shho stosujutjsja družnikh vidnosyn ta spivrobitnyctva mizh derzhavamy vidpovidno do Statutu Orghanizaciji Ob'jednanykh Nacij [Elektronnyj resurs]: Rezoljucija 2625 (XXV) Gheneral'noj Asambleji OON vid 24 zhovt. 1970 r. — Rezhym dostupu: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml. — Nazva z ekrana.
10. Karaev R. M. Institut priznanija gosudarstv v mezhdunarodnom prave i samoprovzglashennye territorial'nye obrazovanija / R. M. Karaev // Zhurnal rossijskogo prava. — 2016. — № 9. — S. 129–138.
11. Lukashuk I. I. Mezhdunarodnoe pravo. Obshhaja chast': ucheb. dlja studentov jurid. fak. i vuzov / I. I. Lukashuk; Ros. akad. nauk, Int gosudarstva i prava; Akadem. pravovoj unt. — Izd. 3e, pererab. i dop. — M.: Volters Kluver, 2005. — 432 s.
12. Mezhdunarodnoe publicnoe pravo: ucheb. / L. P. Anufrieva, D. K. Bekjashev, K. A. Bekjashev, V. V. Ustinov [ta dr.]; otv. red. K. A. Bekjashev. — 4-e izd., pererab. i dop. — M.: TK Velbi, Izd-vo Prospekt, 2005. — 784 s.
13. Hasanov A. A. Sovremennye podhody k teorijam priznanija novyh gosudarstv v mezhdunarodnom prave. / Hasanov A. A. // Zhurnal zarubezhnogo zakonodatel'stva i sravnitel'nogo pravovedenija. — 2016. — № 3. — S. 109–114.
14. Holina E. A. Formy i kriterii priznanija gosudarstv. / Holina E. A. // Zhurnal «Probely v rossijskom zakonodatel'stve». — 2012. — № 3. — S. 218–222.

Кучерук Катерина Ігорівна

студентка

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кучерук Екатерина Игоревна

студентка

Института подготовки кадров для органов юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kucheruk Katerina

Student of the

Institution of Preparation Staff for Ministry of Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Швидка Тетяна Ігорівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Швыдкая Татьяна Игоревна

кандидат юридических наук, ассистент кафедры хозяйственного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Shvudkaya Tetyana

Candidate of Juridical Sciences,

Assistant of Department of Commercial Law

Yaroslav Mudryi National Law University

НОВЕЛИ КОДЕКСУ ПРО БАНКРУТСТВО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

НОВЕЛЛЫ КОДЕКСА О БАНКРОТСТВЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

THE NEW BANKRUPTCY CODE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Анотація. У статті досліджуються окремі положення Кодексу про банкрутство, зазначаються суттєві зміни, що зазнав інститут відновлення платоспроможності особи та визнання її банкрутом з прийняттям Кодексу, аналізуються підстави їх виникнення, прогнозуються можливі складнощі щодо застосування норм Кодексу на практиці.

Звертається увага на доцільність прийняття закону, який буде відповідати потребам сучасного суспільства, слугуватиме зміцненню економічного потенціалу України та забезпеченню істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за тими напрямками, що враховуються Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією під час складання рейтингу «Doing Business», а отже як наслідок просуванню України до його вищих щабель.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що існуючі системи відновлення платоспроможності особи та визнання її банкрутом класифікуються залежно від ступеня захищеності сторін та залучення державних органів до процесу. Україні притаманні риси держав континентальної правової сім'ї, а саме нейтральність системи та низький ступінь залучення, який обмежується судовими органами та арбітражним керуючим. Автором розкрито питання щодо

вираження державної політики у зазначеній сфері через встановлення у Кодексі певних механізмів захисту законних прав та інтересів як кредиторів, так і боржників.

Досліджується новотворений інститут визнання фізичної особи банкрутом, увагу акцентовано на нормах, що покликані забезпечити гідний рівень життя особи, визнаної банкрутом, виокремлюється проблематика та надаються можливі варіанти внесення змін до зазначених норм.

Ключові слова: банкрутство, боржник, кредитор, неплатоспроможність, арбітарний керуючий, мирова угода.

Аннотация. В статье исследованы отдельные положения Кодекса про банкротство, указывается на существенные изменения, внесенные в институт восстановления платёжеспособности и признания лица банкротом с принятием нового Кодекса, анализируются причины их возникновения, прогнозируются возможные трудности применения их в практике.

Обращается внимание на целесообразность принятия закона, который будет отвечать потребностям современного общества, служить укреплению экономического потенциала Украины и обеспечению существенного улучшения условий ведения бизнеса в Украине по тем направлениям, которые учитываются Всемирным банком и Международной финансовой корпорацией при составлении рейтинга «Doing Business», а следовательно продвижению Украины на его высшие позиции.

В ходе проведенного исследования установлено, что существующие системы восстановления платежеспособности и признания лица банкротом классифицируются в зависимости от степени защищенности сторон и привлечение государственных органов в процесс. Украине присущи черты государств континентальной правовой семьи, а именно нейтральность системы и низкая степень вовлеченности, которая ограничивается судебными органами и арбитражным управляющим. Автором раскрыты вопросы касательно общей направленности государственной политики в указанной сфере путем установления в Кодексе определенных механизмов защиты законных прав и интересов как кредиторов, так и должников.

Исследуется нововведенный институт признания физического лица банкротом, внимание акцентировано на нормах, которые призваны обеспечить достойный уровень жизни лица, признанного банкротом, выделяется проблематика и предоставляются возможные варианты внесения изменений в указанных норм.

Ключевые слова: банкротство, должник, кредитор, неплатежеспособность, арбитражный управляющий, мировое соглашение.

Summary. The article examines certain provisions of the Bankruptcy Code, author points out the significant changes made to the institution of restoring solvency and declaring a person bankrupt with the adoption of the new Code, analyzes the reasons for their occurrence, predicts possible difficulties of applying them in practice.

Attention is drawn to the expediency of adopting a law that will meet the needs of modern society, serve to strengthen the economic potential of Ukraine and to ensure a significant improvement in the business environment in Ukraine in those areas that are taken into account by the World Bank and the International Finance Corporation in compiling the «Doing Business» rating and, therefore, promotion of Ukraine to its highest positions.

It was established that the existing systems for restoring solvency and recognizing a person as bankrupt are classified depending on the degree of parties' rights and the involvement of state bodies in the process. Ukraine has features of the states of the continental legal family, namely the neutrality of the system and the low degree of involvement, which is limited by the judicial authorities and the arbitration manager. The author disclosed questions regarding the general direction of state policy in this area by establishing in the Code certain mechanisms for the protection of legal rights and interests of both creditors and debtors.

The newly introduced institution of recognition of an individual as bankrupt is investigated, attention is focused on the norms that are designed to ensure a decent standard of living for a person recognized as bankrupt, the problems are highlighted and possible options are given to make changes to the indicated norms.

Key words: bankruptcy, debtor, creditor, insolvency, arbitration manager, settlement agreement.

Постановка проблеми. Численні економічні розлади та відсутність централізованого управління сприяли стагнації сектору економіки України. Макроекономічна нестабільність обумовили виникнення і поглиблення кризових явищ на багатьох вітчизняних підприємствах. Наявне правове регулювання відповідає потребам десятирічної давнини, адже більшість нормативно-правових актів приймалися поспіхом на зламі століть та зазнавали незначних змін, зберігаючи застарілий каркас. Сучасний стрімкий розвиток суспільства та інституцій зумовлює потребу в прилаштуванні державних механізмів до потреб ринку.

Стан ринкових відносин та місце бізнесу у державі безпосередньо корелює з рівнем довіри до неї як з боку владних структур іноземних країн, так і з боку інвесторів. Відповідно до рейтингу Doing Business, який кожен рік формує Світовий банк на основі оцінки ведення підприємницької діяльності 190 країнах світу, Україна займає 76 місце. Одним з індикаторів у зазначеному дослідженні є врегулювання питання щодо неплатоспроможності. Причиною таких результатів є: занадто тривала процедура банкрутства в Україні — 2,9 роки, висока вартість процедур банкрутства в Україні — 40,5% від вартості майна боржника, низька ефективність процедур банкрутства в Україні [7].

Міністерство економічного розвитку та торгівлі України на офіційному веб-сайті зазначило, що напрямками діяльності країни та її метою є увійти до топ-30 країн у рейтингу Doing Business 2019, що буде оприлюднений вже восени 2019 року, а реформу системи банкрутства визначено в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020». Одним з кроків є прийняття нового нормативно-правового акту, який би регулював як матеріальну, так і процесуальну складові відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати новий Кодекс та виокремити якісні зміни та ймовірні недоліки в інститутах визнання особи банкрутом та відновлення платоспроможності особи, а також дослідити відповідний досвід європейських країн романо-германської правової сім'ї, на базі якого спрогнозувати подальшу роль зазначеного Кодексу у розвитку всієї системи права України та її престижу у світовому економічному просторі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі системи регулювання відносин відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом умовно діляться на три види:

- а) «Прокредиторська» система (Великобританія, Німеччина), яка встановлює підвищений захист інтересів кредиторів;
- б) «Продебіторська» система (США, Франція), що основною метою ставить відновлення платоспроможності і захист інтересів боржника;
- в) Нейтральна система — не надає явної переваги одній стороні.

Інші вчені виділяють п'ять напрямів правового регулювання зазначених відносин. Так М. В. Телюкіна зазначає: «Система Закону про банкрутство конкретної держави може бути спрямована на надання певної підтримки тій або іншій стороні — боржникові або кредиторам. Залежно від цього виділяють п'ять різних світових систем побудови конкурсного законодавства: радикально-продебіторську, помірковано-продебіторську, нейтральну, радикально-прокредиторську та помірковано-прокредиторську» [6].

Характеризуючи роль держави у процесі відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом варто зазначити ступінь залучення органів влади, а саме якісну та кількісну складову. Країні англо-американської правової сім'ї наділяють окремі органи фінансового контролю повноваженнями щодо виявлення неплатоспроможних осіб; впровадження щодо них заходів з відновленням платоспроможності; здійснення процедури банкрутства (Комісія з цінних паперів і бірж у Сполучених Штатах Америки та Служба у справах про неспроможність, що є виконавчим органом і діє при Департаменті торгівлі і промисловості, що є аналогом нашого Міністерства економічного розвитку і торгівлі у Великій Брита-

нії). До другої групи відносяться здебільшого країни континентального права, які головний регуляторний каркас відносин неплатоспроможності покладають на судові органи та арбітражних керуючих, що здійснюють власні функції у тісній взаємодії. Центральні органи виконавчої влади при цьому виконують лише технічні завдання, такі як ведення реєстру банкрутів чи оголошення про відкриття процедури банкрутства в електронній системі [2].

Що стосується України, то функції з регулювання питань банкрутства виконує Міністерство Юстиції, що формує державну політику з питань банкрутства. У складі Міністерства Юстиції відповідну діяльність здійснює Департамент з питань судової роботи та банкрутства та територіальні органи з питань банкрутства. Втім зазначені органи здійснюють організаційну та забезпечувальну функції (ведення Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство, забезпечує розміщення на своєму офіційному веб-сайті оголошень про проведення аукціонів з продажу майна боржників у процедурах банкрутства тощо [5]) тоді як безпосередньо визнання банкрутства здійснює господарський суд (Господарські суди розглядають справи про банкрутство [1]), а керує відновленням платоспроможності та ліквідацією арбітражний керуючий, що відповідає моделі континентального права.

Методологія державного регулювання досліджуваних відносин відображається у змісті нормативно-правових актів. В Україні це Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який двічі зазнавав кардинальних змін, внаслідок чого змінювався тип системи відносин у сфері відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом. На даному етапі розвитку відбувається модернізація зазначеного нормативно-правового акту. Так, 18 жовтня 2018 року Верховна Рада ухвалила Кодекс України з процедур банкрутства, який вносить деякі кардинальні зміни у розуміння відповідного інституту.

Найсуттєвішим позитивним зрушенням було впровадження інституту відновлення платоспроможності фізичної особи. Аналізуючи положення Кодексу, можна виокремити підстави відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. По-перше, порушення справи покладається на розсуд самого боржника: на відміну від відновлення платоспроможності юридичної особи, де заява може надійти як від боржника, так і від кредитора, лише фізична особа — боржник може до суду стосовно порушення справи про відновлення власної платоспроможності. По-друге, розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) має становити не менше тридцяти мінімальних розмірів заробітної плати, що на момент набрання чинності відповідного Кодексу згідно з Проектом Закону про Державний бюджет України на 2019 рік становитиме 125 тис 190 грн.

По-третє, боржник припинив здійснювати планові платежі у розмірі більше як п'ятдесят відсотків місячних платежів по кожному з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців. Доцільно зазначити, що Кодекс не містить зазначених підстав щодо юридичної особи, на відміну від попередньої редакції «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що надає явної переваги кредиторам.

Крім зазначених пунктів, обов'язковою підставою для відкриття провадження є винесення постанови у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке можна звернути стягнення.

До заяви мають додаватися документи, які повністю відображають фінансовий стан боржника, такі як конкретизований список кредиторів із зазначенням загальної суми грошових вимог; опис майна боржника, що належить йому на праві власності; копії документів про вчинені боржником протягом року до моменту подачі заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше тридцяти мінімальних розмірів заробітної плати; відомості про всі наявні рахунки боржника, відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах; декларація про майновий стан за останні три роки, яка повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат боржника та членів його сім'ї, що перевищують тридцять мінімальних розмірів заробітної плати. Отже, немає сумніву що необхідність надати відповідний пакет документів може зупинити людину у зверненні до суду, адже таким чином буде відображена вся її фінансова діяльність за останні роки. Крім того, Кодекс зазначає, що суд за клопотанням арбітражного керуючого або з власної ініціативи може прийняти рішення про тимчасову заборону боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі про неплатоспроможність, якщо боржник вчиняє діяння, спрямовані на перешкоджання проведенню відносно нього процедур передбачених Кодексом. Втім відсутні норми, які б кваліфікували дії особи як ті, що «перешкоджають процедурі», тобто це залишається на розсуд уповноважених осіб. Фактично відбувається обмеження передбаченого Конституцією права вільно залишати територію України, а підстави обмеження не регламентовані.

Ще однією суперечливою нормою є заборона включення до складу ліквідаційної маси житла, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратних метрів на кожного члена сім'ї боржника (що кореспондує нормам Житлового кодексу про норму житлової площі) чи житловий будинок, загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є

предметом забезпечення. У пояснювальній записці до проекту не зазначається, чим обумовлюється закріплення саме такого розміру жилих приміщень. Відслідкувати кореляцію можна звернувшись до податкового кодексу, де зазначається, що нерухоме майно відповідною площею не оподатковуються. Тобто законодавець вважає, що квартира площею до 60 квадратних метрів та будинок до 120 квадратних метрів є придатним для використання та проживання сім'ї, не беручи до уваги, наскільки велика сім'я. Тому ймовірно доцільніше було закріпити можливість суду за заявою особи у кожній конкретній ситуації змінювати зазначені площі за наявності певних обставин. Крім того відсутня регламентація порядку дій у випадках, коли ця площа становить більше закріплених 60 та 120 квадратних метрів і є єдиним місцем проживання сім'ї. Вбачається колізія: особа не може укласти правочини щодо обміну чи продажу житла, яке перевищує зазначені норми, бо відповідно до положень Кодексу, боржник протягом реструктуризації не має права здійснювати правочини щодо відчуження нерухомого та рухомого майна, вартість яких складає більше десяти мінімальних заробітних плат; у разі наявності рішення суду щодо забезпечення вимог кредиторів може бути заборонено боржнику укласти правочини (договори); а будь-яке відчуження та розпорядження майном, що могло б відбуватися у цьому випадку, здійснюється виключно в порядку, передбаченому цим Кодексом. Відповідного порядку не передбачено. Більш того, шлях оцінки житла особи, та визначення вартості площі приміщення, що перевищує норми, та включення різниці до переліку ліквідаційної маси є недоцільним, адже план реструктуризації передбачає розподілення усіх доходів особи на погашення вимог кредиторів, визначаючи конкретну суму, яка залишатиметься боржнику на задоволення побутових потреб, у розмірі не менше одного прожиткового мінімуму на боржника та на кожному особу, яка знаходиться на його утриманні, а отже боржник не матиме вільних коштів. Дана норма про заборону включення житла до ліквідаційної маси покликана охороняти інтереси боржника, забезпечуючи йому необхідний рівень життя. Втім інструментів для цього недостатньо. Згодом лише практика зможе продемонструвати шляхи вирішення зазначених проблем.

Положення щодо виключення зі складу ліквідаційної маси майна боржника, на яке згідно з законодавством може бути звернено стягнення, але воно є необхідним для задоволення нагальних потреб боржника або членів його сім'ї містить прогресивні погляди, які полягають у державному захисті боржника та його майна. Це дозволяє заявнику зберегти право на майно, на яке за інших обставин могло бути здійснено стягнення. Саме у цій нормі проявляється проробіторська система досліджуваних відносин. Відповідні клопотання залишаються на розсуд суду,

який має керуватися засадами справедливості та доцільності.

Як відомо, у справі про банкрутство виділяють ліквідаційні та неліквідаційні заходи. До останніх належить мирова угода, норми щодо якою прибрали з нового Кодексу ще до другого читання.

Специфікою мирової угоди було те, що рішення щодо її укладання приймалося простою більшістю від складу комітетів кредиторів, тобто конкурсних, що, у разі їх численності, могло призвести до обмеження прав і законних інтересів окремих конкурсних та поточних кредиторів, адже після підписання відповідної угоди припинялися процедури розпорядження майном боржника, санації та ліквідації. У разі ж оголошення особи банкрутом в межах ліквідаційної процедури поточні кредитори, зобов'язання щодо яких виникли під час проведення процедури банкрутства, протягом двох місяців ще могли пред'являти свої вимоги. Тим не менш, законодавець закріплював, що для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги, що є виразом справедливості. Підтвердженням дієвості даного інституту є судова практика (Справа № 5027/805-6/2012 від 24.05.2016; № Б-48/74-10 28.01.2014; № 5027/243-6/2012 від 16.02.2016), а також явні переваги — швидкість процесу, уникнення зайвих витрат, відновлення життєздатності діяльності боржника, що було головною метою існування можливості укладання мирової угоди. Тому у рішенні законодавця відмовитися від цього інституту можна вбачити урівноваження загальної направленості кодексу щодо захисту інтересів однієї зі сторін.

Висновки. Ініційований учасниками слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань економічної політики на тему «Відновлення платоспро-

можності боржника або визнання його банкрутом: шляхи підвищення ефективності чинної системи», а саме судьями господарських судів різних інстанцій, представниками Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Міністерства юстиції України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національної профспілки арбітражних керуючих України, Кодекс про Банкрутство запроваджує низку інноваційних положень, які покликані вдосконалити процедури банкрутства, забезпечити рівні права та можливості для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурі банкрутства, зменшити можливості зловживань у процедурах банкрутства, покращити інвестиційну привабливість вітчизняного ринку та забезпечити легкість ведення бізнесу.

Досліджуючи положення Кодексу, крім зазначених, можна виділити додаткові позитивні зрушення, серед яких надання забезпеченим кредиторам права ініціювати справу про банкрутство, продаж майна банкрутів виключно на електронному аукціоні через єдину систему, що дасть змогу уникнути продажу майна боржника на чорному ринку, скорочення строків для запобігання зловживання та надмірних витрат.

Втім, як будь-яке явище, яке має як свої переваги та недоліки, інститут відновлення платоспроможності на визнання особи банкрутом втратив деякі важливі складові — мирову угоду, закріплення такої матеріально-правової підстави порушення справи про банкрутство юридичної особи як розмір заборгованості, строки санації тощо.

Остаточну оцінку впроваджених змін можна буде зробити лише через рік, коли державні органи та приватні особи зіштовхнуться з необхідністю вирішення завдань, пов'язаних з банкрутством, та трактування положень Кодексу, а також подолання наявних колізій.

Література

1. Господарський кодекс України / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18–22.
2. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. — Видання друге, виправлене і доповнене. — К.: Юридическая практика, 2006. — 384 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30.06.99 № 784-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 // Офіційний вісник України. — 2014. — № 54.
6. Телюкіна М. В. Признаки и критерии несостоятельности юридического лица // Юридический мир. — 1997 — № 11 — с. 30.
7. «Doing Business 2018». A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>

References

1. Ghospodarskyj kodeks Ukrainy / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. — 2003. — # 18–22.
2. Dzhunj V. V. Instytut nespromozhnosti: svitovyj dosvid rozvytku i osoblyvosti stanovlennja v Ukraini. Monohrafi-ja. — Vydannja drughe, vypravlene i dopovnene. — K.: Jurydycheskaja praktyka, 2006. — 384 s.
3. Jedynyj derzhavnyj rejestr sudovykh rishenj [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
4. Pro vidnovlennja platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannja jogho bankrutom: Zakon Ukrainy vid 30.06.99 # 784-KhIV [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: [http / www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
5. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro Ministerstvo justycji Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.07.2014 # 228 // Oficijnyj visnyk Ukrainy. — 2014. — # 54.
6. Teljukyna M. V. Pryznaky y krytery nesostojateljnosti jurydycheskogho lyca // Jurydycheskyj myr. — 1997 — #11 — s. 30.
7. «Doing Business 2018». A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>

Матвєєв Олександр Вікторович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Матвеев Александр Викторович

студент

Института прокуратуры и криминальной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Matvieiev Alexander

Student of the

Institute of Public Prosecution and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Вапнярчук В'ячеслав Віталійович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Вапнярчук Вячеслав Витальевич

кандидат юридических наук, доцент кафедры криминального процесса

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Vapniarchuk Viacheslav

Candidate of Legal Sciences, Docent of Department of Criminal Procedure

Yaroslav Mudryi National Law University

СИСТЕМА СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

СИСТЕМА СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) ДЕЙСТВИЙ ПО УГОЛОВНОМУ ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

SYSTEM OF SUCCESSFUL (SUCCESSFUL) ACTION BY THE CRIMINAL PROCESSUAL CODE OF UKRAINE

Анотація. В статті здійснено аналіз норм нового Кримінального процесуального кодексу України, що регулюють проведення досудового слідства.

Ключові слова: слідство, слідчі дії, оперативно-розшукові заходи.

Аннотация. В статье проанализированы нормы Уголовного процессуального кодекса Украины, регулирующие проведение досудебного следствия.

Ключевые слова: следствие, следственные действия, оперативно-розыскные мероприятия.

Summary. The article analyzes the norms of the new Criminal Procedural Code of Ukraine, which regulate the conduct of pre-trial investigation.

Key words: investigation, investigative actions, operative search actions.

Побудова правової держави передбачає наявність фундаментальної і стабільної системи законодавства, яка має сприяти забезпеченню захисту прав і законних інтересів особи поряд із вирішенням завдань, пов'язаних із боротьбою зі злочинністю. При цьому є неприпустимим протиставлення інтересів суспільства інтересам окремої особи. Порушення прав осіб не може бути виправдане мотивами державної необхідності. Згідно з Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Прийняття 13 квітня 2012 року чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) було не тільки вимогою міжнародної спільноти як однією з передумов до реалізації євроінтеграційних процесів нашої держави, а і є результатом зміцнення та укріплення процесів гуманізації та демократизації в українському суспільстві.

Історія кримінального процесу України свідчить про низку проблемних питань, що є актуальними у наш час і які закономірно викликають зацікавленість багатьох науковців сфери кримінальної юстиції. Серед них, цілком обґрунтовано, потрібно виділити проблему гарантій прав і законних інтересів особи — учасника кримінальних процесуальних відносин, яка набуває зараз особливого значення у зв'язку з постійним реформуванням кримінально-процесуального законодавства.

Основним змістом процесуальної діяльності є встановлення об'єктивної істини, а основним засобом отримання і перевірки доказів є слідчі дії. Як зазначає А. Б. Соловйов, слідчі (розшукові) дії відрізняються між собою індивідуальним поєднанням у своїй структурі різних методів пізнання, пристосованих до збирання та перевірки різних слідів кримінального правопорушення та перетворення їх у певні види доказів, саме тому їх сукупність має утворювати такий пізнавальний комплекс, який здатний забезпечити виявлення та процесуальне закріплення будь-яких доказів [5, с. 24].

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження слідчих (розшукових) дій викликана зміною кримінального процесуального законодавства, появою нових видів кримінальних правопорушень, способів і засобів їх вчинення, використанням у процесі злочинної діяльності технічного оснащення високого рівня, покращенням психологічної підготовки злочинців та їх обізнаністю про прийоми і методи роботи органів досудового розслідування, у результаті чого зростає необхідність удосконалення кримінального провадження, зокрема, у частині проведення слідчих (розшукових) дій.

Окрім того, актуальність теми дослідження обумовлена тим фактом, що однією з важливих умов інтеграції України до світової спільноти є приве-

дення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у галузі захисту прав і свобод людини та громадянина.

Метою є дослідження провадження слідчих (розшукових) дій за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слідчі та інші процесуальні дії передбачені КПК України є основним та важливим інститутом спрямованим на розкриття злочинів. Питання проведення слідчих дій, були предметом дослідження багатьох науковців. Вагомий внесок у розробку наукових основ підготовки, проведення та використання в досудовому розслідуванні й доказуванні результатів слідчих дій зробили відомі вчені фахівці в галузі криміналістики та кримінального процесу, зокрема, О. Я. Баєв, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, І. Є. Биховський, Г. І. Грамович, В. О. Коновалова, В. П. Колмаков, Н. І. Кулагін, М. І. Порубов, М. В. Салтєвський, Ю. Д. Федоров, С. А. Шейфер, В. Ю. Шепітько, І. М. Якімов, М. П. Яблоков та багато інших. На основі норм чинного КПК України розглянуті різні аспекти проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема у роботах М. В. Багрія, Т. М. Балицького, О. І. Котюка, С. С. Ключуряка, В. В. Луцика та інших.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний процесуальний кодекс України, закріплюючи терміни «слідчі (розшукові) дії», не надав їм законодавчого визначення, що викликало неоднозначне їхнє тлумачення практиками, науковцями і навіть законодавцями. Це стало наслідком дискусій в юридичних колах про переваги та недоліки такого нововведення у кримінальному провадженні.

Закон свідчить, що вони спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні та регламентують підстави їх проведення і процедуру проведення (ч. 1 ст. 223 КПК) [3].

Проте, чіткого визначення «слідчих (розшукових) дій», в науковій та фаховій довідниковій літературі немає, зокрема це зазначає Ю. М. Черноус [6, с. 11]. В. А. Журавель взагалі піддає сумніву доцільність і обґрунтованість застосування словосполучення слідчі (розшукові) дії, оскільки слідчі дії та розшукові заходи за своїм змістом, характером, метою і завданнями є різними процесуальними засобами, а тому ототожнювати їх, ставити між ними знак рівності некоректно, навіть якщо вони й отримали однакове значення у формуванні доказової бази під час кримінального провадження [1, с. 573].

В. Я. Тацій вважає, що, відповідно до закону, слідчі (розшукові) дії — це регламентовані кримінальним процесуальним законом процесуальні дії, що спрямовані на отримання (збирання) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Значення слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що вони є основним способом збирання до-

казів, а отже — основним засобом всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального правопорушення і досягнення визначених законом завдань кримінального провадження [4, с. 549].

Дослідження теми дало змогу сформулювати наступні **висновки**:

1. Кожна слідча (розшукова) дія є не тільки засобом пізнання, засобом збирання, дослідження та перевірки доказів, а й виступає як акт правозастосовної діяльності. Тому інститут слідчої (розшукової) дії має встановлювати певну систему гарантій виконання завдань кримінального провадження, забезпечення прав і свобод людини.

Основу слідчих (розшукових) дій складають окремі методи пізнання — візуальне спостереження, розпитування, сприйняття, пошук, порівняння (ідентифікація), відтворення, дослідження, які супроводжуються закріпленням одержаної інформації чи висновків дослідження у відповідних процесуальних документах.

2. Слідчі (розшукові) дії мають підвищений рівень правової регламентації порівняно з процесуальними. По-перше, у КПК України передбачений відносно самостійний та детальний процесуальний порядок процедури їх провадження. По-друге, слідчі (розшукові) дії безпосередньо направлені на збирання, перевірку, дослідження, оцінку і використання доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. По-третє, слідчі (розшукові) дії, крім встановлених законодавством винятків, можуть проводитись лише після початку досудового розслідування за наявності правових і фактичних підстав. По-четверте, процесуальне закріплення ходу та результатів слідчої (розшукової) дії відбувається у чітко регламентованій кримінальним процесуальним законодавством формі: протоколи слідчої (розшукової) дії, а при застосуванні технічних засобів фіксації — відповідних носіях інформації.

Фактичні обставини кримінального провадження, що встановлюються слідчим, прокурором під час досудового розслідування, представляють собою сукупність фактичних даних, що характеризують обставини діяння, яке є предметом розслідування, а також систему доказів, зібраних та досліджених ними на підтвердження наявності чи відсутності таких обставин. Встановлення фактичних обставин кримінального провадження є необхідною умовою прийняття законного, обґрунтованого, вмотивованого та справедливого рішення.

3. Слідчі (розшукові) дії визначаються як вид процесуальних дій, що проводяться з метою збирання, перевірки, дослідження, оцінки і використання доказів уповноваженою службовою особою відповідно до вимог кримінального процесуального

законодавства у процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Слідчі (розшукові) дії класифікуються залежно від джерел отриманої інформації; залежно від характеру одержуваної інформації; за особливостями процесуальної форми.

4. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій містять положення, що визначають поняття слідчих (розшукових) дій; загальні підстави їх проведення; коло учасників слідчої (розшукової) дії, їх права; час та період проведення слідчих (розшукових) дій; порядок проведення слідчої (розшукової) дії та фіксування її результатів у разі отримання доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Правовими підставами проведення слідчих (розшукових) дій слід вважати наявність відповідних повноважень державних органів і посадових осіб на проведення конкретної слідчої (розшукової) дії у поєднанні з належною процесуальною формою рішення про її проведення. А фактичними підставами проведення слідчих (розшукових) дій виступає сукупність даних, які обумовлюють необхідність і можливість проведення певної слідчої (розшукової) дії у конкретних умовах з огляду на досягнення її мети.

5. Особливостями одночасного допиту є: він завжди спрямований на перевірку вже отриманих доказів, що, водночас, не виключає можливості отримання нових доказів під час його проведення; під час проведення одночасного допиту застосовуються тактичні прийоми психологічного впливу, які відповідають принципам психологічної конфронтації та притаманні саме одночасному допиту; організація одночасного допиту значно відрізняється від організації допиту і є більш складною, оскільки активними учасниками цього виду допиту є одночасно дві та більше раніше допитані особи.

Доведено, що застосування технічних засобів фіксації, не звільняє слідчого від точного дотримання правил складання протоколу, передбачених у законі. Звертається увага на те, що у законі однозначно не визначено ні мету, ні завдання освідування, а законодавче визначення «при необхідності» або «для» можна тлумачити як визначення і мети, і завдання освідування. Доведено, що мета та завдання освідування хоча й взаємозалежні між собою категорії, але вони є різними за своєю сутністю.

Обґрунтовано, що проведення пред'явлення для впізнання тільки за умови попереднього детального опису особою, яка впізнаватиме, прикмет і особливостей особи, яка підлягає впізнанню, є далеко недосконалою і такою, що не у повній мірі враховує психологічні закономірності процесу запам'ятовування.

Література

1. Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України / В. А. Журавель // Правова доктрина — основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. — Харків, 2013. — С. 573–576. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7217/1/Guravel_573.pdf
2. Конституція України: прийнята на 5-ій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. із змін. та доповн. станом на 30 вересня 2016 року / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?nreg=465117&find=1&text=223&x=0&y=0>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар а у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнов]. — Харків: Право, 2012. — Т. 1, — 768 с.
5. Соловьев А. Б. Очная ставка: методическое пособие / Соловьев А. Б.. — М: Юрлитинформ, 2006. — 156 с.
6. Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення.: дис. канд. юр. наук: 12.00.09 / Черноус Ю. М.. — Київ, 2005. — 245 с.

Мурашко Валерія Олегівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мурашко Валерия Олеговна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Murashko Valeriya

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИНУ

ЖЕСТОКОЕ ОБРАЩЕНИЕ С ЖИВОТНЫМИ: ДЕТЕРМИНАНТЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

CRUELTY TO ANIMALS: DETERMINATIONS OF CRIME

Анотація. У дослідженні здійснено комплексний аналіз публікацій щодо питання детермінації загалом та жорстокого поводження з тваринами зокрема, оскільки останні є складовою системи детермінант злочинності в цілому і, в свою чергу, включають в себе детермінанти інших видів злочинності; зазначено, що дане питання є досить новим для українських кримінологів, натомість таким, що зумовило досить активну наукову діяльність російських вчених; визначено, які саме причини та умови сприяють вчиненню такого злочину, як жорстоке поводження з тваринами, що є одним із ключових факторів підвищення ефективності запобігання злочинності.

Однією із головних тез цієї публікації є те, злочинність, пов'язана з жорстоким поводженням з тваринами, як і конкретні злочини, у будь-якому суспільстві має соціальний характер, тобто є соціально обумовленими. Тому при визначенні детермінант зазначеного злочину пропонується брати до уваги найближче оточення, сімейний та шкільний чинники. На прикладі реальних життєвих ситуацій показано, що не сама аномалія психіки визначає скоєння злочину, пов'язаного з жорстоким поводженням з тваринами, а те виховання, ті несприятливі умови формування індивіда, які дали поштовх для криміногенних особистісних рис. Такі аномалії можуть сприяти їх виникненню і розвитку, як і самій протиправній поведінці, але лише в якості умови, що не визначає цю поведінку в цілому. Отже, формування злочинної мотивації до жорстокого поводження з тваринами має комплексний характер, у чому і полягає головна складність пізнання її детермінант.

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами, детермінанти, жорстокість, чинники.

Аннотация. В исследовании проведен комплексный анализ публикаций относительно детерминации в целом и жестокого обращения с животными в частности, поскольку последние являются составной частью системы детерминант преступности в целом и, в свою очередь, включают в себя детерминанты других видов преступности; указано, что данный вопрос является достаточно новым для украинских криминалогов, но таким, что обусловило достаточно активную научную деятельность российских ученых; определено, какие именно причины и условия способствуют совершению такого преступления, как жестокое обращение с животными, что является одним из ключевых факторов повышения эффективности предупреждения преступности.

Одним из главных тезисов этой публикации является то, что преступность, связанная с жестоким обращением с животными, как и конкретные преступления, в любом обществе имеет социальный характер, то есть социально обусловлена.

Поэтому при определении детерминант указанного преступления предлагается принимать во внимание ближайшее окружение, семейный и школьный факторы. На примере реальных жизненных ситуаций показано, что не сама аномалия психики предопределяет совершение преступления, связанного с жестоким обращением с животными, а то воспитание, те неблагоприятные условия формирования индивида, которые дали толчок для криминогенных личностных черт. Такие аномалии могут способствовать их возникновению и развитию, как и самому противоправному поведению, но лишь в качестве условия, которое не определяет это поведение в целом. Следовательно, формирование преступной мотивации к жестокому обращению с животными имеет комплексный характер, в чем и заключается главная сложность определения ее детерминант.

Ключевые слова: жестокое обращение с животными, детерминанты, жестокость, факторы.

Summary. The study carried out the complex analysis of publications on the issue of general determination and legal cruelty with animals in particular, since the latter are part of a system of determinants of crime in general and in turn include determinants of other types of crime. It is noted that this issue is quite new for Ukrainian criminologists, instead, which led to a rather active scientific activity of Russian scientists; it is determined which causes and conditions contribute to the commission of such an offense as legal cruelty with animals, which is one of the key factors in improving the effectiveness of crime prevention.

One of the main theses of this publication is that, criminality related to legal cruelty with animals, as well as specific crimes, in any society is social in nature, that is socially determined. Therefore, when determining the determinants of this crime, it is suggested to take into account the immediate environment, family and school factors. On the example of real life situations it is shown that not anomaly of the psyche determines the commission of a crime related to legal cruelty with animals, but that education, those unfavorable terms forming of individual, that gave a push for criminogenic personality traits.

Such anomalies can contribute to their occurrence and development, as well as the most unlawful behavior, but only as a condition that does not determine this behavior in general. Consequently, the formation of criminal motivation to legal cruelty with animals has a complex nature, which is the main difficulty of knowing its determinants.

Key words: cruelty to animals, determinants, cruelty, factors.

Постановка проблеми. Кримінологія як наука ставить собі за мету розробку наукових і практичних рекомендацій, положень та висновків щодо підвищення ефективності запобігання злочинності, де одними із ключових факторів виступають детермінанти. Не є виключенням й при попередженні жорстокому поводженні з тваринами, зокрема, важливим є розкриття детермінант, що породжують це явище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова проблематика жорстокого поводження із тваринами є досить новою у розрізі праць українських кримінологів. Єдиним вченим в Україні, хто працював над цією проблемою О. Шумило. Серед російських кримінологів детермінанти жорстокого поводження з тваринами розглядали Кургузкіна О., Саратова О., Мірошніченко В. та інші.

Метою даної роботи є комплексний аналіз напрацювань вчених щодо питання детермінації загалом та жорстокого поводження з тваринами зокрема, та визначення, які причини та умови сприяють вчиненню такого злочину, як жорстоке поводження з тваринами.

Виклад основного матеріалу. Значна частина причин і умов злочинів, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами, є складовою системи детермінант злочинності в цілому і, в свою чергу, включають в себе детермінанти інших видів злочинності, зокрема насильницької.

Пояснення причин злочинності, пов'язаної з жорстоким поводженням з тваринами, безумовно, є актуальним для кримінологічних досліджень, які

спираються, в першу чергу, на поняття причин та умов злочинності як таких. Вони є різними за джерелами, змістом, механізмом дії та іншими ознаками, але, в цілому, детермінанти злочинів, пов'язаних з жорстоким поводженням з тваринами, поділяють на наступні категорії:

- 1) відносяться до всієї кількості злочинів;
- 2) до їх окремих видів (злочинність посадових осіб, наприклад, дресирувальників, бізнес на тваринах і та ін.);
- 3) до індивідуальних актів злочинної поведінки (побиття цуценят або котів на вулиці і та ін.) [3, с. 67–68].

Науковці вказують, що злочинність, пов'язана з жорстоким поводженням з тваринами, як і конкретні злочини, у будь-якому суспільстві має соціальний характер, тобто є соціально обумовленою. Ця думка підтримується багатьма вченими. Зокрема, В. Мірошніченко зазначає, що детермінанти вказаного злочину являють собою, перш за все, соціально-психологічні чинники, серед яких особливо слід визначити низький рівень правової свідомості окремих категорій населення, правовий нігілізм, безкарність за раніше скоєні насильницькі дії, отримання задоволення від побаченого акту жорстокості; виміщення на тварині своєї соціальної агресії; прагнення до матеріального збагачення за рахунок використання тварини; вживання алкоголю або наркотичних речовин, нервово-психічні розлади окремих груп населення та ін. [4, с. 11]. Проте важливими є й наявність біологічних чинників, однак вони можуть носити лише характер

умов, які сприяють злочинній поведінці, пов'язаній з жорстоким поводженням з тваринами, але зовсім не його причини.

Як відомо, формування кожної людини проходить декілька етапів — сім'я, школа, трудовий колектив, дозвільне середовище. Проте характер формування, як і характер взаємовідносин між людьми, зміст їх вчинків, особливостей інтересів і та ін., є різним. Тому Кургузкіна О. та Саратовова О. В. при аналізованні причин несприятливого формування особистості людини, яка вчинила злочин, пов'язаний з жорстоким поводженням з тваринами, пропонує брати до уваги такий кримінальний чинник як:

— Сімейний. Зокрема, ненормальна обстановка, внутрішній розлад, неправильне виховання (бездоглядність), прояв егоїзму, антисуспільна поведінка батьків та ін. може призвести до того, що дитина стає дратівливою, нервовою, озлобленою, їй хочеться «виплеснути» свій гнів на менш слабкого. У більшості випадків це може бути спрямовано на домашню тварину (частіше кішка або собака), при цьому знаючи заздалегідь, що за це його не покарають. Часто жорстоке ставлення до тварин часто пов'язується, на думку психологів, з поганим ставленням до дітей, оскільки жорстокість в сім'ї завжди має місце стосовно найбільш слабких. Тому батьки, які належним чином не дбають про домашніх вихованців, найімовірніше, не піклуються про своїх дітей або знущаються над ними. Деякі такі батьки, розуміючи, що дітей при сторонніх не можна бити, їх агресія спрямована на жорстоке поводження з тваринами. Знущання над тваринами в сім'ї може свідчити, що діти в цій сім'ї теж зазнають знущань з боку дорослих. Діти, які знущаються над тваринами, швидше за все, просто повторюють поведінку дорослих, яку спостерігають удома та реагують насильством на злість або роздратування. Отже, жорстокість в сім'ї є найпоширенішою причиною дитячої жорстокості до тварин [2].

У 1966 р доктор Д. С. Хеллман і доктор Натан Блекмен опублікували результати одного з перших наукових досліджень про витоки жорстокого ставлення до тварин і про його взаємозв'язок з іншими формами насильства. Проаналізувавши справи 84-х засуджених, вони з'ясували, що 75% серед тих, кого обвинувачували у злочинах, пов'язаних з насильством над особою, у дитинстві знущалися над тваринами [5].

На жаль, на більшість випадків жорстокість, яку вони проявляли в дитинстві, були безкарними, поки ця жорстокість не була спрямована проти людей. За словами антрополога Маргарет Мід «найнебезпечніше, що може статися з дитиною — ситуації, коли вбиває або мучить тварину і це сходить їй з рук». Жахливе враження справляє такий випадок: дванадцятирічний Ерік Сміт задушив сусідського kota садовим шлангом; його пробачили, вважаючи це безневинною витівкою. Рік по тому він убив чо-

тирирічного Дерріка Роббі [5]. Саме проти таких ситуацій застерігав нас Альберт Швейцер, коли сказав: «Той, хто звик вважати марним життя будь-якої істоти, ризикує прийти до думки про марність життя людини» [5].

— Шкільний чинник полягає у тому, що має відставання у навчанні від виховання, придушеної ініціативи і самостійності учнів, слабкій дисципліні тощо. У підлітковому віці учні намагаються показати свою перевагу, продемонструвати свою «силу», яка знаходить свій прояв в знущанні над тваринами, щоб також привернути увагу дівчат або молодших дітей. Так, Альберт де Сальва, «бостонський душитель», в 1962–1963 рр., який убив 13 жінок, при розслідуванні було встановлено, що у дитинстві він запаковував собак або кішок в картонні ящики з-під апельсинів, а потім стріляв по ним з лука, інший підліток застрелив з пневматичної рушниці сусідського пса. Тому може скластися враження, що тільки чоловіки мучать тварин і стають серійними маніяками. Насправді це не так. Одним з найтрагічніших днів в історії США став той день, коли Бренда Спенсер відкрила вогонь з гвинтівки по дітям, які йшли до школи (Сан-Дієго), убивши двох і поранивши дев'ятьох дітей. Під час слідства сусіди повідомили поліції, що Бренда часто мучила кішок і собак, причому її улюбленим видом знущань було підпалення їм хвостів [5].

— Найближче оточення є також чинником, якщо має місце аморальна поведінка сусідів (особливо в гуртожитках) або вплив раніше судимих осіб. Тобто поведінка стає у підлітків нормою і орієнтиром для подальшої поведінки, що призводить до вчинення злочинів, пов'язаних з жорстоким поводженням з тваринами або насильницькими злочинами проти осіб [3, с. 65].

Положення психології, психофізіології, психіатрії та деякі кримінологічні дослідження дають підставу вважати, що ослаблення чи спотворення психічної діяльності будь-якого походження може сприяти виникненню і розвитку таких рис характеру, як: дратівливість, агресивність, жорстокість, і разом з тим веде до зниження вольових процесів, підвищенню сугестивності, ослабленню стримуючих контрольних механізмів [1]. Зрозуміло, що наявність цих рис перешкоджає нормальній соціалізації особистості, і, як наслідок людина починає «викидати» свій негатив на оточуючих, а особливо часто на тварин, оскільки з ними впоратися найпростіше, від можна не очікувати атаки чи самооборони, адже тварини є більш беззахисними, ніж люди.

Як доведено багатьма емпіричними дослідженнями, не сама аномалія психіки визначає скоєння злочину, пов'язаного з жорстоким поводженням з тваринами, а те виховання, ті несприятливі умови формування індивіда, які дали поштовх для криміногенних особистісних рис. Зрозуміло, такі аномалії можуть сприяти їх виникненню і розвитку, як і самі ж

протиправній поведінці, але лише в якості умови, що не визначає цю поведінку в цілому.

Висновки з даного дослідження. Злочини, пов'язані з жорстоким поводженням з тваринами, є моральною, правовою та соціальною проблемою одночасно, в чому і полягає головна складність пі-

знання її причинного комплексу. У детермінації даної злочинності переплітається низка чинників: економічні, соціальні, політичні та інші, причому настільки тісно, що іноді важко сказати, чи є певні зміни в суспільному житті причиною, наслідком злочинності або ж і тим і іншим одночасно.

Література

1. Антонян Ю. М., Бородин С. В. Преступное поведение и психические аномалии; Под ред.: Кудрявцев В. Н. — М.: Спарк, 1998. — 215 с.
2. Жмуров Д. В. Зооагрессия детей и подростков [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://pravo-zoozahita.ru/%D0%B4-%D0%B2-%D0%B6%D0%BC%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%B2-%D0%B7%D0%BE%D0%BE%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5-%D0%B9-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82/>
3. Кургузкина Е. Б., Саратов О. В. Жестокое обращение с животными: уголовно-правовые и криминологические аспекты: монография. — Воронеж: ФГБОУ ВПО Воронежский ГАУ, 2014. — 112 с.
4. Мирошниченко, В. С. Жестокое обращение с животными (уголовно-правовые и криминологические аспекты): автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / В. С. Мирошниченко; науч. рук. О. С. Капинус. — М., 2013. — 29 с.
5. Серийные убийцы начинают с животных. Серийные убийцы и пытки животных от жестокости к животным до жестокости к людям [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://animalsave.ru/serijnye-ubijtsy-nachinayut-s-zhivotnyh/>

References

1. Antonyan Yu.M., Borodin S. V. Prestupnoe povedenie i psikhicheskie anomalii; Pod red.: Kudryavtsev V. N. — М.: Spark, 1998. — 215 с.
2. Zhmurov D.V. Zooagressiya detey i podrostkov [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://pravo-zoozahita.ru/%D0%B4-%D0%B2-%D0%B6%D0%BC%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%B2-%D0%B7%D0%BE%D0%BE%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5-%D0%B9-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82/>
3. Kurguzkina Ye.B., Saratova O.V. Zhestokoe obrashchenie s zhyvotnymi: ugodovno-pravovyye i kriminologicheskyye aspekty: monografiya. — Voronezh: FGBOU VPO Voronezhskiy GAU, 2014. — 112 с.
4. Miroshnichenko, V.S. Zhestokoe obrashchenie s zhyvotnymi (ugolovno-pravovyye i kriminologicheskyye aspekty): avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Spetsialnost 12.00.08 — ugodovnoe pravo i kriminologiya; ugodovno-ispolnitelnoe pravo /V. S. Miroshnichenko; nauch. ruk. O.S. Kapinus. — М., 2013. — 29 с.
5. Seriyne ubiytsy nachinayut s zhyvotnykh. Seriyne ubiytsy i pytki zhyvotnykh ot zhestokosti k zhyvotnym do zhestokosti k lyudyam [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://animalsave.ru/serijnye-ubijtsy-nachinayut-s-zhivotnyh/>

Павлова Юлія Володимирівна

студентка спеціальності «Міжнародне право»

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Павлова Юлия Владимировна

студентка специальности «Международное право»

Института международных отношений

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Pavlova Yuliia

Student of Specialty of International Law of the

Institute of International Relations of the

Taras Shevchenko Kyiv National University

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КАТУВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

СООТНОШЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ ПЫТКИ: ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL AND NATIONAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF TORTURE: PROBLEMATIC ASPECTS

Анотація. У науковій статті представлено найважливіші етапи еволюції та закріплення дефініції «катування» у міжнародних нормативно-правових актах, та досліджено суттєві невідповідності та розрізнення між досліджуваними дефініціями і підходами, що було покладено в основу їх розробки. Виокремлення конкретних ознак, що характеризувалися певними елементами нового змісту у дефініціях або обмеження визначення більш вузькими характеристиками у порівнянні з попередніми дефініціями дозволило порівняти міжнародні підходи до закріплення поняття катування у контексті визначення основних елементів складу злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона) та виділити їх основні переваги і недоліки. У статті окрему увагу присвячено дослідженню поетапного процесу встановлення заборони катування та нормативному визначенню поняття даного злочину у національному законодавстві, також досліджено усі редакції статті 127 «Катування» Кримінального Кодексу України та підстави, що обґрунтовували зміну підходів національного законодавця до характеристики даного злочину. Визначено вплив кожної з вищезгаданих редакцій статті на елементи складу злочину катування, особливо у контексті визначення суб'єкта злочину та наслідків, які тягне за собою закріплення того, що суб'єкт злочину є загальним або спеціальним. Вагомим результатом дослідження стало визначення фактичного співвідношення понять «катування», що містяться у міжнародних нормативно-правових актах та Кримінальному Кодексі України з визначенням основних причин невідповідності двох порівнюваних дефініцій у контексті елементів складу злочину. Практична цінність дослідження проведеного в рамках написання наукової статті обґрунтовується визначенням нормативних проблем, що перешкоджають ефективному функціонуванню механізму правової протидії катуванню в Україні та формулювання пропозицій спрямованих на їх усунення.

Ключові слова: катування, міжнародні стандарти у сфері протидії катуванню, особливості складу злочину «катування», загальний та спеціальний суб'єкт злочину, імплементація міжнародних стандартів.

Аннотация. В научной статье представлены наиболее важные этапы эволюции и закрепления дефиниции «пытки» в международных нормативно-правовых актах, и исследованы существенные несоответствия и различия между исследуемыми дефинициями и подходами, которые были положены в основу их разработки. Выделение конкретных свойств, которые характеризовались определенными элементами нового содержания в дефинициях или ограничения определения

более узкими характеристиками по сравнению с предыдущими дефинициями позволило сравнить международные подходы к закреплению понятия «пытки» в контексте определения основных элементов состава преступления (объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона) и выделить их основные преимущества и недостатки. В статье особое внимание посвящено исследованию поэтапного процесса установлению запрета пыток и нормативному определению понятия данного преступления в национальном законодательстве, также исследованы все редакции статьи 127 «Пытки» Уголовного Кодекса Украины и причины, обосновывающие изменение подходов национального законодателя к характеристике данного преступления. Определено влияние каждой из вышеупомянутых редакций статьи на элементы состава преступления пытки, особенно в контексте определения субъекта преступления и последствий, которые влечет за собой закрепление того, что субъект преступления является общим или специальным. Весомым результатом исследования стало определение фактического соотношения понятий «пытки», которые содержатся в международных нормативно-правовых актах и Уголовном Кодексе Украины с определением основных причин несоответствия двух сравниваемых дефиниций в контексте элементов состава преступления. Практическая ценность исследования, проведенного в рамках написания научной статьи обосновывается определением нормативных проблем, препятствующих эффективному функционированию механизма правового противодействия пыткам в Украине и формулировкой предложений направленных на их устранение.

Ключевые слова: пытки, международные стандарты в сфере противодействия пыткам, особенности состава преступления «пытки», общий и специальный субъект преступления, имплементация международных стандартов.

Summary. The scientific article presents the most important stages of the evolution and legislative embodiment of the definition of «torture» in international legal acts, examines significant inconsistencies and differences between the definitions concerned and the approaches that were used as the basis for their development. Defining specific properties characterized as certain elements of new content or properties limiting the definition to more narrow characteristics in comparison to the preliminary definitions allowed the researcher to compare international approaches to the legal enforcement the concept of «torture» in terms of defining the main elements of a crime (object, objective side, subject, subjective side) and to highlight their main advantages and disadvantages. The article focuses on the study of a phased process of establishing the prohibition of torture and defining of the concept of torture in national legislation; all amendments of Article 127 «Torture» of the Criminal Code of Ukraine and the reasons justifying the changes in the approaches to the characteristics of torture are also investigated. The effect of each of the aforementioned amendments on the elements of the crime of torture is determined, especially in terms of defining the subject of the crime and the consequences of setting forth the fact that the subject of the crime is general or special entails. A weighty result of the study is the determination of actual relationship between the concepts of «torture» enshrined in international legal acts and the Criminal Code of Ukraine and the definition of the main reasons for the incompatibility of the two definitions compared. The practical value of the research lies in the factual definition of problems that impede the effective operation of the mechanism of legal counteraction against torture in Ukraine and the formulation of proposals aimed at eliminating them.

Key words: torture, international standards in the field of combating torture, the specifics of the crime of torture, general and special object of a crime, implementation of international standards.

Постановка проблеми. Заборона катування є однією з найважливіших гарантій прав людини та запорукою існування будь-якого розвинутого демократичного суспільства. На сучасному етапі розвитку міжнародної спільноти, заборону катування вважають елементом звичаєвого міжнародного права, внаслідок існування широкого спектру нормативно-правових актів, що гарантують захист від катування, незалежно від того, чи є конкретна держава підписантом окремої конвенції, що забороняє катування, чи ні. Проте, існування різниці у підходах до визначення поняття «катування» на міжнародному та національному рівнях зумовлює складність практичного застосування універсальних гарантій та механізмів захисту від таких злочинних діянь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження еволюції нормативно-правових стандартів протидії катуванню, гарантій та механізмів їх реалізації у системі міжнародного та національного права здійснювали такі вчені, як К. В. Катеринчук, М. І. Бажанов, А. Ю. Замула, Є. Ю. Захаров та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз та порівняння підходів до визначення поняття катування у національному та міжнародному праві та визначення проблемних аспектів національної дефініції катування у контексті існуючих міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу. З середини ХХ століття, світовою спільною приймається широка низка нормативно-правових актів, що засуджують та забороняють будь-які прояви катування. Проте, сама дефініція «катування» вперше була закріплена лише у 1975 з прийняттям Декларації про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання. Відповідно до змісту Декларації, катуванням вважається «будь-яка дія, за допомогою якої людині навмисно заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи розумове, з боку офіційної особи або за її підбурювання з метою отримання від неї або від третьої особи інформації або зізнань, покарання її за дії, які вона вчинила або у скоєнні яких підозрюється, або залякування її чи інших осіб».

Зміст даної дефініції передбачає те, що безпосередній об'єкт злочину поділяється на основний безпосередній — здоров'я, та безпосередній додатковий — честь та гідність. З об'єктивної сторони злочин характеризується суспільно-небезпечним діянням у формі активної дії (включаючи як безпосереднє здійснення катування, так і підбурювання до вчинення такої дії), шкідливими наслідками, що виражаються у «сильному болі або стражданнях особи» та причинно-наслідковому зв'язку між ними. Суб'єктом злочину є «офіційна особа» або інші особи, що діють «за її підбурювання». Важливими елементами суб'єктивної сторони є вина у формі прямого умислу та мета, що полягає в «отриманні від особи, що піддається катуванню або від третьої особи інформації або зізнань, покаранні її за дії, які вона вчинила або у скоєнні яких підозрюється, або залякуванні її чи інших осіб».

Подальший розвиток підходів до визначення терміну «катування» варто пов'язувати з Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, яка закріпила більш широкий підхід до визначення поняття «катування». Спираючись на зміст Конвенції, під терміном «катування» варто розуміти «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди».

У порівнянні з дефініцією «катування» визначеною Декларацією, висвітлена у Конвенції дефініція поширила такі елементи складу злочину як, суб'єкт та суб'єктивна сторона та об'єктивна сторона встановивши, що суб'єкт катування включає в себе «державних посадових осіб чи інших осіб, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди», та визначивши, що катування може вчинюватися також із метою «дискримінації будь-якого виду». Водночас, принципово новим у визначенні «катування» варто вважати підхід щодо не обмеження злочинної діяльності лише вчиненням активних дій, а також включенням до об'єктивної сторони суспільно-небезпечного діяння пасивних дій у формі «надання мовчазної згоди», або пасивних бездіяльності, за умови, що таким посадовим особам було відомо про вчинення злочину.

Визначення катування як злочину проти людяності міститься у Статуті Міжнародного Кримінального Суду 1998 року Спираючись на текст

Статуту, «катуванням» варто вважати умисне заподіяння сильного болю або страждань, фізичних або психічних, особі, яка перебуває під вартою або під контролем обвинуваченого. Але, хоча дефініція Статуту і поширює категорії осіб, що можуть зазнавати катування, внаслідок свого правового статусу, вона є значно обмеженою за змістом. Це пояснюється по-перше відсутністю характеристики суб'єкта злочину, по-друге відсутністю мети і мотиву, як елементів характерних для суб'єктивної сторони катування.

Після ратифікації Україною Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (1984 р.) та Європейської Конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню та покаранню (1987 р.) актуальним постало питання про імплементацію основних міжнародних стандартів захисту прав людини у національне законодавство. Першим етапом цього процесу стало проголошення основних цінностей демократичної та правової держави і невід'ємних прав людини у тексті Основного закону України — Конституції, що визначає базовою соціальною цінністю «людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку». Окрема увага забезпеченню права на повагу до гідності приділена у другому розділі Конституції. Так, відповідно до статті 28 Основного закону, право на повагу до гідності включає в себе заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Проте, регламентація прав людини у Основному Законі, ще не могла вважатися механізмом захисту таких прав, тому наступним кроком у розвитку системи правової протидії катуванню було встановлення особливого виду юридичної відповідальності за їх порушення. Таким чином, засудивши та заборонивши будь-які прояви катування, норми Конституції заклали фундамент для подальшої криміналізації такого діяння.

З прийняттям Кримінального Кодексу України (далі КК України) у 2001 році, вперше в національному законодавстві була закріплена дефініція «катування». Відповідно до якої, катуванням визнавалося «умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі». Проте така дефініція не повною мірою відповідала міжнародним стандартам, зокрема Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання, що і стало причиною внесення змін до поданої статті у 2005 році. Проте, згадані зміни передбачали лише введення двох нових кваліфікуючих обставин складу злочину, а дефініцію залишали в редакції 2001 року.

І хоча, введені кваліфікуючі обставини розширювали характеристику складу злочину катування, дефініція первинної редакції все ще була недосконалою.

У квітні 2008 досліджувана норма знову зазнала змін. На цей раз зміни передбачали скорочення переліку кваліфікуючих обставин, у порівнянні з редакцією 2005 року та доповнення дефініції катування, що лишалася незмінною з 2001. Відповідно до внесених змін, під катуванням законодавець розумів «умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб».

Останні зміни до 127 статті Кримінального кодексу України були внесені у 2009 році і передбачали викладення пункту 2 статті у редакції: «Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років».

Оскільки злочин катування є порівняльно новим для національного законодавства, на шляху його генези ми спостерігали зміни у підходах до його розуміння в Кримінальному Кодексі, що негативно впливало як на практику застосування таких положень законодавства, так і на праворозуміння. При характеристиці злочину катування, спираючись на первинну версію статті 127 КК України, варто почати з того, що загальним об'єктом катування визнавалися усі суспільні відносини, що охороняються Кримінальним Кодексом України, родовим — суспільні відносини, щодо охорони права на життя та здоров'я особи, безпосереднім основним — здоров'я особи, а оскільки катування є двооб'єктним злочином, то обов'язковим безпосереднім додатковим об'єктом визначалися воля, честь та гідність особи. З об'єктивної сторони злочин характеризувався діянням у формі активних дій — нанесенням побоїв, мучень або вчиненням інших насильницьких дій, шкідливими наслідками — сильним фізичним болем або фізичним чи моральним стражданням потерпілого, та причинно-наслідковим зв'язком між такими протиправними діями і шкідливими наслідками. Наявність обов'язкових шкідливих наслідків, визначала матеріальний склад даного злочину. Суб'єкт злочину катування визначався загальним, тобто суб'єктом даного злочину могла бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку і щодо якої відсутні обставини, що виключають кримінальну відповідальність. З суб'єктивної сторони злочин характеризувався виною у формі прямого умислу та метою — спонукати потерпілого або іншу особу

вчинити дії, що суперечать їх волі. Кваліфікуючими ознаками злочину були вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб.

Редакція статті «Катування» від 2005 року мала ідентичний об'єкт, об'єктивну сторону та суб'єкт, проте з суб'єктивної сторони, окрім вини у формі прямого умислу, злочин характеризувався такими таким елементом, як мета, що була істотно поширеною у порівнянні з редакцією 2001 року. Метою злочину визнавалося спонукання потерпілого або іншої особи вчинити дії, що суперечать їх волі, в тому числі отримання від нього або іншої особи інформації, свідчень або визнання, покарання за його дії, які він скоїв або у скоєнні яких підозрюється, або залякування його або інших осіб. Перелік кваліфікуючих обставин, окрім вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб, доповнюється ще двома, а саме: вчинення злочину працівником правоохоронного органу та вчинення злочину працівником правоохоронного органу, що призвели до загибелі людини. В пояснювальній записці до законопроекту, яким були внесені зміни до статті 127 КК України, вказувалося що необхідність поширення кваліфікуючих обставин зумовлена «даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародних організацій, численними повідомленнями засобів масової інформації» щодо фактів катування затриманих та заарештованих осіб працівниками правоохоронних органів в Україні.

У 2008 році досліджувана норма зазнала чергової редакції, що у контексті характеристики складу злочину передбачала зміни зокрема для елементів суб'єктивної сторони злочину. Вина так само визначалася у формі прямого умислу, проте мета була поширена, шляхом додавання до тексту редакції 2005 року фрази «а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб». З переліку кваліфікуючих обставин було виключено такі умови, як вчинення злочину працівником правоохоронного органу та вчинення злочину працівником правоохоронного органу, що призвели до загибелі людини. А до кваліфікуючих обставин: вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб, що залишалися незмінними з первинної редакції було додано кваліфікуючу обставину «вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища».

Остання редакція досліджуваної норми відбулася у 2009 році. Зміни були внесені частини другої статті і передбачали вилучення з переліку кваліфікуючих обставин положень, щодо вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища, а отже, і ліквідацію інституту спеціального суб'єкту злочину катування. Водночас список кваліфікуючих обставин доповнювався положенням про вчинення злочину з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. У супровідній записці такі зміни обґрунтовувалися поширенням «расової

нетерпимості та ксенофобії», діяльністю груп, що сповідають расистські принципи, проте причина втрати чинності положеннями щодо вчинення злочину службовою особою не наводилася. Більше того, фактичні обставини, що зумовили запровадження таких кваліфікуючих обставин не зникли.

На сучасному етапі, однією з основних перешкод до створення та реалізації в Україні ефективного механізму протидії катуванню є сама дефініція «катування», що міститься у Кримінальному Кодексі України. Системний аналіз підходів до визначення поняття «катування» у національному та міжнародному праві значною мірою різняться. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, положення про можливість ратифікації якого містяться в Конституції України, та Кримінальний Кодекс України по-різному підходять до визначення об'єкту даного злочину. За Статутом катування визнається злочином проти людяності, а в національному законодавстві — злочином проти життя та здоров'я. У контексті правової протидії катуванню та притягнення осіб до відповідальності така невідповідність, по суті, не буде становити значних перешкод, проте при розгляді відповідності понятійно-категоріального апарату національного права, Статуту МКС виникає ряд теоретичних проблем, які можуть суттєво ускладнити процес «визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду на умовах визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду».

Дефініція «катування», закріплена у Декларації про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання більш обмежено підходить до характеристики суб'єкта, та суб'єктивної сторони злочину. Так, у національному законодавстві суб'єкт є загальний, на противагу «офіційним особам» або іншим особи, що діють «за їх підбурювання» відповідно до Декларації. Розширюючи суб'єктний склад злочину національний законодавець фактично охоплює ширший спектр злочинних діянь, які внаслідок цього стають караними, проте абсолютно не розрізняє катування, що вчиняється загальним суб'єктом з метою залякування чи дискримінації та катування, що здійснюється державними посадовими особами або іншими особами, що виступають, як офіційні. Катування, що здійснюється спеціальним суб'єктом має значно вищий ступінь суспільної небезпечності з урахуванням того, що при вчиненні таких дій спеціальний суб'єкт користується своїм завідомо вищим становищем у порівнянні з потерпілим, а також того, що спеціальний суб'єкт, який представляє державу, діючи протиправно дискредитує сам інститут держави.

Існують невідповідності і між підходами до визначення поняття катування, що викладені у Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки

і покарань та Кримінальному Кодексі України, що стосуються таких елементів складу злочину, як суб'єкт та об'єктивна сторона. Відповідно до статті 127 КК України суб'єкт злочину катування є загальним, в той час як Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки і покарань передбачає, що злочин вчиняється «державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні». Хоча у редакціях статті 127 Кримінального Кодексу України 2005 та 2008 років й існували такі кваліфікуючі обставини як вчинення злочину «працівниками правоохоронних органів» та вчинення злочину «службовою особою з використанням свого службового становища», вони втратили чинність з наступними редакціями.

Також варто зазначити, що зміст поняття «катування», відображений у Кримінальному Кодексі України, характеризується виключно як активна поведінка, тобто — дія, тоді як у Конвенції «катування» визначається також як бездіяльність, завдяки вживанню словосполучення «... чи з їх мовчазної згоди». Отже, в національному законодавстві термін «катування» має вужче значення, адже не охоплює пасивної злочинної поведінки, про яку йдеться у ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки і покарань. Таким чином визнані міжнародним співтовариством протиправні дії лишаются поза увагою нашої держави, тобто їх вчинення опосередковано допускається на території України.

Такий стан речей є очевидно недопустимим з урахуванням того, що Україна, ратифікувавши Конвенцію, взяла на себе зобов'язання протидіяти такому злочинному явищу. Так, для вирішення даної проблеми варто перш за все, варто почати з самої дефініції катування, що міститься у Кримінальному Кодексі України. Безумовно, варто закріпити у національному законодавстві положення щодо визнання катування діянням, як це передбачено у ратифікованій Україною Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки і покарання, адже підхід до визначення злочину катування, що знаходить своє відображення у КК України, є обмежувальним і фактично легалізує діяння, що здійснюється у формі пасивної бездіяльності на території України.

Стосовно спеціального суб'єкта злочину, варто звернути увагу на те, що мета передбачена статтею 127 КК України, зокрема отримати від потерпілого або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, притаманні спеціальному суб'єкту злочину, проте така мета як залякування чи дискримінація може реалізовуватися і загальним суб'єктом. З огляду на вищезазначене, доречним було б

внесення до переліку кваліфікуючих обставин — вчинення злочину державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні. Такі зміни дозволять не лише розмежовувати катування, вчинені загальним та спеціальним суб'єктом, та встановити різні санкції за їх вчинення, а й сприятимуть уникненню колізій між кваліфікованим складом злочину побої та мордування, «вчинені з метою залякування потерпілого чи його близьких» (ч. 2 ст. 126 КК України); «примушування давати показання», «поєднане із застосуванням насильства або із знуцанням над особою» (ч. 2 ст. 373 КК України); «перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, що супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства» (ч. 2 ст. 365 КК України).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Існуючий підхід до розуміння поняття «катування» у Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки і покаранн та підхід, що відображений у ч. 1 ст. 127 КК України мають ряд суттєвих невідповідностей у контексті основних елементів складу даного злочину. Так, зокрема, принципово різними є підходи до визначення того, яким є суб'єкт, та об'єктивна сторона злочину. Суттєва обмеженість національного підходу до визначення

поняття катування полягає першочергово у тому, що катування визначається виключно як активна дія, тоді як у Конвенції за рахунок наявності словосполучення «чи з їх мовчазної згоди», презумується, що аналізоване діяння може бути вчинене також у формі бездіяльності, тобто пасивним способом. Водночас, національне законодавство розширено підходить до визначення суб'єктного складу даного злочину, хоча передбачена статтею 127 КК України мета — отримати відомості чи визнання, покарати особу за дії, скоєні нею або іншою особою чи у скоєнні яких вона або інша особа підозрюється — можуть стосуватися виключно спеціального суб'єкта. Проте за рахунок наявності у складі суб'єктивної сторони також такої альтернативної мети, як «залякування та дискримінація» — очевидно, що така мета може бути притаманна злочину, вчиненому будь-яким загальним суб'єктом. У контексті даного питання, проблема полягає у тому, що відсутність положення про вчинення катування спеціальним суб'єктом — «державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні» за аналогом з Конвенцією 1984 року — передбачає однакову відповідальність і у разі вчинення злочину загальним суб'єктом і спеціальним, проте ступінь суспільної небезпеки діяльності останнього є значно вищим, оскільки такий суб'єкт діє від імені держави.

Література

1. Катеринчук К. В. Відмежування катування від суміжних складів злочину / К. В. Катеринчук // Право України. — 2005. — № 9. — С. 59–62.
2. Катеринчук Катерина Володимирівна. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання катуванню: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Катерина Володимирівна Катеринчук. — Київ: Б.в., 2010.
3. Бажанов М. Й. Уголовное право Украины. Общая часть. — Днепропетровск, 1992. — С. 415.
4. Замула А. Ю. Застосування норм міжнародного права щодо заборони катування та їх імплементація в законодавство України / А. Ю. Замула // Актуальні проблеми держави і права. — 2014. — Вип. 73. — С. 227–233.
5. Євген Захаров. Маски-шоу в Одеському СІЗО / Права людини. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1503423869>
6. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_084/
7. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_085
8. Римський статут міжнародного кримінального суду — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588
9. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>
10. Стаття 127 Кримінального кодексу України (редакція від 05.04.2001) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20010405/page3?nreg=234114&ed=20010405&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>
11. Стаття 127 Кримінального кодексу України (редакція від 12.01.2005) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20050216/page3?nreg=234114&ed=20050216&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>
12. Стаття 127 Кримінального кодексу України (редакція від 15.04.2008) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20080507/page3?nreg=234114&ed=20080507&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>
13. Стаття 127 Кримінального кодексу України (редакція від 05.11.2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20091208/page3?nreg=234114&ed=20091208&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>

14. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законів України (щодо посилення правового захисту громадян та запровадження механізму реалізації конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність, особисту недоторканість, безпеку, повагу до гідності особи, правову допомогу, захист)» від 07.07.2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=15546&pf35401=38607/>

15. Супровідна записка 28.03.2008. до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за злочини з мотивів расової національної чи релігійної нетерпимості)» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32154&pf35401=119972/>

References

1. Katerynchuk K. V. Vidmezhuwannja katuvannja vid sumizhnykh skladiv zlochynu [The delimitation of torture from the adjacent offenses]. *Pravo Ukrainy*, 2005, no 9, pp. 59–62.

2. Katerynchuk Kateryna Volodymyrivna. Kryminalno-pravovi ta kryminologhichni zakhody zapobighannja katuvannju [Criminal and criminological measures to prevent torture]: avtoref. dys. kand. juryd. nauk: 12.00.08. Kyjiv: B.v., 2010.

3. Bazhanov M. Y. Ugolovnoe pravo Ukrainy. Obschchaya chast [Criminal law of Ukraine. The general part]. Dnepropetrovsk. 1992, 415 p.

4. Zamula A. Ju. Zastosuvannja norm mizhnarodnogo prava shhodo zaborony katuvannja ta jikh implementacija v zakonodavstvo Ukrainy [Application of the norms of international law on the prohibition of torture and their implementation in Ukrainian legislation]. *Aktualjni problemy derzhavy i prava*. 2014. Vyp. 73. 227–233 pp.

5. Jevghen Zakharov. Masky-shou v Odesjkomu SIZO. Prava ljudyny. Informacijnyj portal Kharkivskjokio pravozakhysnoji ghrupy Available at: <http://khpg.org/index.php?id=1503423869>

6. Deklaracija pro zakhyst usikh osib vid katuvanaj ta inshykh zhorstokykh, neljudsjkykh abo prynyzhujuchykh ghidnistj vydiv povodzhenja i pokarannja. [Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment]. Available at: <http://www.un-documents.net/a30r3452.htm>

7. Konvencija proty katuvanaj ta inshykh zhorstokykh, neljudsjkykh abo prynyzhujuchykh ghidnistj vydiv povodzhenja i pokarannja. [Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment]. Available at: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201465/volume-1465-i-24841-english.pdf/>

8. Rymjskyj statut mizhnarodnogo kryminaljnogo sudu. [Rome Statute Of The International Criminal Court]. Available at: http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm

9. Konstytucija Ukrainy. [The Constitution Of Ukraine]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>

10. Stattja 127 Kryminaljnogo kodeksu Ukrainy (redakcija vid 05.04.2001). [Article 127 of the Criminal Code of Ukraine (as amended on April 5, 2001)]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20010405/page3?nreg=2341-14&ed=20010405&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>

11. Stattja 127 Kryminaljnogo kodeksu Ukrainy (redakcija vid 12.01.2005). [Article 127 of the Criminal Code of Ukraine (as amended on January 12, 2005)]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20050216/page3?nreg=2341-14&ed=20050216&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>

12. Stattja 127 Kryminaljnogo kodeksu Ukrainy (redakcija vid 15.04.2008). [Article 127 of the Criminal Code of Ukraine (as amended on April 15, 2008)]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20080507/page3?nreg=2341-14&ed=20080507&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>

13. Stattja 127 Kryminaljnogo kodeksu Ukrainy (redakcija vid 05.11.2009). [Article 127 of the Criminal Code of Ukraine (as amended on November 5, 2009)]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234114/ed20091208/page3?nreg=2341-14&ed=20091208&find=3&text=127&x=0&y=0#w11/>

14. Pojasnjuvaljna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennja zmin ta dopovnenj do dejakych zakoniv Ukrainy (shhodo posylenja pravovogo zakhystu ghromadjan ta zaprovadzhenja mekhanizmu realizaciji konstytucijnykh prav ghromadjan na pidprijemnycjku dijajlnistj, osobystu nedotorkanistj, bezpeku, povaghu do ghidnosti osoby, pravovu dopomoghu, zakhyst)» vid 07.07.2003. [Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments and Additions to Some Laws of Ukraine (on strengthening the legal protection of citizens and introduction of a mechanism for the implementation of the constitutional rights of citizens to entrepreneurial activity, personal integrity, security, respect for the dignity of a person, legal assistance, protection)» dated 07.07.2003]. Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=15546&pf35401=38607/>

15. Suprovidna zapyska 28.03.2008. do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennja zmin do Kryminaljnogo kodeksu Ukrainy (shhodo vidpovidaljnosti za zlochyny z motyviv rasovoji nacionaljnoji chy relighijnoji neterpymosti)». [Accompanying note 28.03.2008. to the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine (regarding liability for crimes on grounds of racial or ethnic or religious intolerance)»]. Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32154&pf35401=119972/>

Перегудова Юлія Андріївна

студентка

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Перегудова Юлия Андреевна

студентка

Института подготовки кадров для органов юстиции Украины

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Perehudova Yulia

Student of the

Institute for Training for Judiciary of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Швидка Тетяна Ігорівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Швыдкая Татьяна Игоревна

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры хозяйственного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Shvudkaya Tatyana

Candidate of Legal Sciences, Assistant of the Department of Economic Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В УКРАИНЕ

ECONOMIC AND LEGAL REGULATION OF BANKING LENDING IN UKRAINE

Анотація. Дана стаття присвячена питанню господарсько-правового регулювання банківського кредитування в Україні. В дослідженні детально аналізується зміст, структура та правова природа банківського кредитування, основні проблеми та можливості їх усунення. Визначено основні закони та підзаконні нормативно-правові акти, які є основою регулювання банківського кредитування. Наведено узагальнену характеристику окремих елементів банківського кредитування в Україні як у взаємодії між собою так і банківською системою кредитування в цілому. Досліджено класифікації різних вчених у визначенні правової природи кредиту. Відмежовано банківський кредит від інших кредитних відносин, а саме цивільно-правового договору позики та комерційного кредитування. Окреслено основні принципи банківського кредитування. Розмежовано поняття «кредит» та «позика». Автором наведено моделі кредитної системи та основні види банківського кредитування. Проаналізовано зарубіжний досвід банківського кредитування, основні схеми погашення кредиту. Досліджено специфічні ознаки безвіссоткового кредитування. Наведено порівняльну характеристику ануїтетної та класичної схеми погашення кредиту. Визначено сучасну роль банківського кредитування, порядок

реалізації та запропоновано деякі перспективи для подальшого вдосконалення, які першочергово будуть спрямовані на підтримку та стабільність банківської системи, а також захист інтересів клієнтів.

У підсумку запропоновано ряд заходів, які спрямовані на вдосконалення банківського кредитування. Особливу роль у подоланні недоліків відіграє прийняття змін до чинного законодавства України, використання закордонного досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, створення механізму кредитування з урахуванням індивідуальних потреб позичальника, врахування особистої кредитоспроможності.

Ключові слова: банківське кредитування, банк, кредит, позика, кредитування, банківські установи.

Аннотация. Данная статья посвящена вопросу хозяйственно-правового регулирования банковского кредитования в Украине. В исследовании подробно анализируется содержание, структура и правовая природа банковского кредитования, основные проблемы и возможности их устранения. Определены основные законы и подзаконные нормативно-правовые акты, которые являются основой регулирования банковского кредитования. Приведена обобщенная характеристика отдельных элементов банковского кредитования в Украине во взаимодействии между собой так и системой кредитования в целом. Исследованы классификации различных ученых в определении правовой природы кредита. Отделено банковский кредит от других кредитных отношений, а именно гражданско-правового договора займа и коммерческого кредитования. Определены основные принципы банковского кредитования. Разграничены понятия «кредит» и «заем». Автором приведены модели кредитной системы и основные виды банковского кредитования. Проанализирован зарубежный опыт банковского кредитования, основные схемы погашения кредита. Исследованы специфические признаки беспроцентного кредитования. Приведена сравнительная характеристика аннуитетной и классической схемы погашения кредита. Определено современную роль банковского кредитования, порядок реализации и предложены некоторые перспективы для дальнейшего совершенствования, которые в первую очередь будут направлены на поддержку и стабильность банковской системы, а также защита интересов клиентов.

В итоге предложен ряд мер, направленных на совершенствование банковского кредитования. Особую роль в преодолении недостатков играет принятие изменений в действующее законодательство Украины, использование зарубежного опыта стран с развитой рыночной экономикой, создание механизма кредитования с учетом индивидуальных потребностей заемщика, учета личной кредитоспособности.

Ключевые слова: банковское кредитование, банк, кредит, заем, кредитование, банковские учреждения.

Summary. This article is devoted to the issue of economic and legal regulation of bank lending in Ukraine. The study analyzes in detail the content, structure and legal nature of bank lending, the main problems and possibilities for their elimination. The basic laws and subordinate legal acts, which are the basis of regulation of bank lending, are determined. The generalized characteristic of separate elements of bank lending in Ukraine is presented in the interaction between themselves and the banking system of lending as a whole. The classification of different scholars in determining the legal nature of the loan is investigated. Bank loans are separated from other credit relations, namely, a civil-law loan agreement and commercial lending. The basic principles of bank lending are outlined. The notion of «credit» and «loan» is distinguished. The author presents the models of the credit system and the main types of bank lending. The foreign experience of bank lending, main schemes of repayment of a loan is analyzed. Specific features of interest-free lending are investigated. The comparative description of the annuity and classical scheme of repayment of a loan is given. The present role of bank lending, the order of implementation and some prospects for further improvement, which will be focused on the support and stability of the banking system, as well as the protection of clients' interests, are defined.

As a result, a number of measures are proposed to improve bank lending. Particular role in overcoming the disadvantages is the adoption of changes to the current legislation of Ukraine, the use of foreign experience of countries with a developed market economy, the creation of a mechanism for lending taking into account the individual needs of the borrower, taking into account personal creditworthiness.

Key words: bank lending, bank, credit, loan, lending, banking institutions.

Постановка проблеми. Аналізуючи масштабний характер сучасних банківських інститутів особливого значення набуває удосконалення національного законодавства й переорієнтування його до міжнародних стандартів і практики Європейського Співтовариства.

На відміну від багатьох розвинутих країн регулювання банківського кредитування в Україні перебуває на перехідному етапі та не отримало достатнього рівня розвитку. На законодавчому рівні досі не врегульовано поняття «кредит», а також відсутня єдина класифікація кредитів.

Тривалий процес переходу управління всією банківською системою від адміністративно-командних методів до економічних значно посилив її роль та зумовив необхідність врахування потреб клієнтів кредитного ринку, а також спрямовуватися на досягнення більш ефективної реалізації депозитної та кредитної політики. Однак з таким переходом не відбулося покращення стану позичальників. Актуальним є вирішення неврегульованих питань з вибору схеми погашення кредиту позичальником та наслідки які породжуються для нього.

Сучасний процес становлення та розвитку кредитування, як складової фінансової справи є обов'язковою умовою для якісного функціонування суб'єктів господарювання всіх форм власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявність прогалин у нормативному регулюванні в сфері банківського кредитування потребує досить значного наукового дослідження та практичного удосконалення в цій сфері. Проблемні питання економічних властивостей кредиту, а також відсутність єдиної концепції щодо визначення кредиту породжує неабиякий інтерес у науковців та практиків.

Дослідженню з питань кредитування в банківській діяльності була присвячена численна кількість наукових та теоретичних досліджень розроблених юридичними та економічними науками. Аналіз економіко-правової проблематики кредитування зазначено у працях таких вчених як Н. Версаль, Т. Дорошенко, Г. Климко, А. Мороз, В. Лагутін.

Аналіз досліджень і публікацій вказує на те, що дослідники особливо акцентують свою увагу на правових режимах банківських операцій, а також на ролі та місці банківського права у правовій системі в цілому.

Провідною метою дослідження є визначенні ролі, структури та відносин кредитування, а також чинників які забезпечують ефективність кредитування та функціонування його різних форм та видів в майнових відносинах України. Кінцевою метою даного дослідження є аналіз характеристики кредиту і кредитних відносин, виявлення та вирішення основних проблем, тенденції розвитку та їх законодавче врегулювання. Дослідивши нормативно-правові акти та наукову літературу розкрити розбіжності в тлумаченні терміну «кредит», його основні ознаки, проаналізувати класифікацію кредитів, а також визначити правовий зміст поняття банківський кредит та його найважливіші ознаки, виявити специфічність кредитних угод та принципів механізму кредитування, встановити роль правових засобів в структурі організаційного впливу на кредитні відносини.

Сформулювати теоретичні висновки й пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства відповідно до потреб сьогодення, дати рекомендації по вирішенню найважливіших проблем правових форм і видів кредитування.

Актуальність даної теми полягає у тому, що в умовах становлення національних ринкових відносин, кредитування сьогодні набуває важливого значення, що підтверджується величезною зацікавленістю з боку багатьох вчених до дослідження господарсько-правового регулювання кредитних відносин в Україні. В умовах сучасної економічної ситуації та аналізі особливостей розвитку ринкової системи господарювання важливість даного питання обумовлює розглянути відносини кредитування в правовому, економічному та соціальному аспекті. За

нинішніх умов необхідним стає дослідження структури механізму кредитування та пов'язаних з цим структурних перетворень в національній економіці.

Стрімкий процес інтеграції залишає також відкритим питання входження національних банків до світової банківської системи. Такий процес потребує структурних перетворень національного законодавства до вимог європейського права, тому відповідним предметом цього дослідження є нормативно-правові акти, які є основою регулювання кредитних відносин в Україні, а також наукова література з даної тематики.

Виклад основного матеріалу. Ядром кредитної системи України є банки, які виступають як покупці, так і продавці грошових коштів. Сучасний перехід кредитної системи на ринкові відносини вимагає від банківської системи не тільки запровадження нових механізмів, а й нових більш ефективних методів регулювання економіки країни. Інфляційні процеси породжують різке збільшення числа комерційних банків та їх відділень (філій), діючі методи вже стають неприйнятними, а тому слід спиратися на країни із більш розвинутою ринковою економікою.

Базисом для правового регулювання діяльності банківського кредитування є Закон України «Про банки та банківську діяльність», Цивільний кодекс у якому банківському кредитуванню присвячено ст. 380–385 та Господарський кодекси України, який регулює відносини комерційних банків між собою а також між комерційними банками та клієнтами, а також інші нормативні акти, спрямовані на регулювання кредитної діяльності (акти Національного банку України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства Фінансів України). Крім того, в положеннях Закону України «Про банки і банківську діяльність» зазначено, що кожний комерційний банк, відповідно та встановлених нормативних актів НБУ, видає нормативний документ у вигляді правил, процедур, інструкцій щодо надання кредитів [2].

Прагнення України вийти на світовий рівень успішного функціонування банківської системи є неможливим без вивчення світового досвіду в організації діяльності кредитних організацій. У країнах з розвинутою економікою, банки виконують безліч операцій працюючи з широкою клієнтурою. Так, комерційні банки США є базовою ланкою кредитної системи, на яку припадає не менше 35% суми активів всіх фінансових установ країни. До того ж у США успішно функціонують різні за розмірами кредитні установи, у кожній з якої є свій сегмент ринку. Крупні орієнтовані на корпоративний бізнес, дрібні на малі та середні підприємства. Таким чином, лише на прикладі Америки вже можна спостерігати, що чим розгалуженіша структура банківських та кредитних установ, тим це ефективніше для розвитку як загального бізнесу в країні, так і економіки в цілому [7, с. 136–138].

В більшості випадків, операції кредитування здійснюють банки та небанківські фінансово-кредитні організації, які реалізують операції з кредитування. Відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» банком названо юридичну особу, що має виняткове право на підставі ліцензії НБУ здійснювати такі операції: залучати до вкладів грошові кошти фізичних та юридичних осіб, розміщати названі кошти від свого імені на власних умовах і на власний ризик, відкривати й вести банківські рахунки фізичних та юридичних осіб. Кредитно-банківська система є найвагомим сегментом фінансової системи держави, до якої належать державний бюджет, податкова система, фінанси окремих галузей народного господарства, державне страхування, казначейство та його органи, різні фонди [2].

Конституція України закріпила основу банківського кредитування. Так, у ст. 92 Основного закону йдеться про те, що виключно законами України встановлюються засади щодо створення і функціонування фінансового, кредитного, грошового та інвестиційних ринків на території України. А у ст. 100 зазначається, що лише за Радою Національного банку України закріплюються повноваження розробляти основні засади грошово-кредитної політики та здійснювати контроль за її проведенням [4].

Світова практика визначає дві основні моделі кредитної системи, проєвропейську, на яку орієнтована Україна та проамериканську. Проєвропейська модель орієнтована на банківський сектор, який є основним місцем обороту кредитних ресурсів. Що стосується проамериканської моделі, основою її функціонування ж є ринок цінних паперів. Суттєві зміни у банківському секторі кардинально впливають на ринок кредитних ресурсів та на фінансову систему України загалом. Саме тому, протягом останніх років було прийнято значну кількість нормативно-правових актів та підзаконних нормативних документів, що за своїм спрямованістю на якісне поетапне регулювання кредитних відносин. Актуальним залишається питання дослідження правової природи банківського кредиту. Закон України «Про банки та банківську діяльність» розглядає кредит як будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів [2].

А. Мороз у своїх наукових працях надав визначення кредиту як економічним відносинам, які виникають між кредитором і позичальником з метою одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення у певний строк та зі сплатою відсотків. У свою чергу В. Лагутін визначив кредит, як економічні відносини між кредитором і позичальником з метою надання останньому по-

зики, користування нею та її повернення. У своєму тлумаченні вчений вважає, що у відносинах кредитування відсотки не сплачуються [6].

На сьогоднішній банківський кредит є провідною формою кредиту, однак поряд з ним існує ще кредит, який надається небанківськими фінансовими установами. У своїй діяльності банк в ролі посередника може бути одночасно позичальником (одержання позик та міжбанківських кредитів) та кредитором (при наданні клієнтам різних видів кредиту).

Необхідним є зазначити, що у зв'язку з нерегульованістю терміну «кредит», його часто ототожнюють з «позикою», що не є вірним. Розглянемо спільні та відмінні риси. На відміну від кредиту, де боржнику надаються лише кошти, у позиції, між суб'єктами економічних взаємовідносин можуть передаватися кошти, майно або товар. Такий договір зазвичай не містить положень про відсотки, які зобов'язаний сплатити боржник, а також термін повернення. За договором кредиту, обов'язково зазначається термін повернення коштів, періодичність, а також виплата винагороди кредитору у вигляді процентів.

Від інших кредитних відносин, зокрема цивільно-правового договору позики та комерційного кредитування банківське кредитування, відрізняється, по-перше, тим, що головним джерелом кредитування банку є запозичені грошові кошти. Кошти, що надаються комерційними банками своїм клієнтам за економічним призначенням, поділяються на: цільові та споживчі. Цільові кредити передбачають використання отриманих коштів виключно на конкретні цілі (кредит на авто, іпотека). Оформлення споживчих кредитів передбачає отримання позичальником коштів для задоволення особистих потреб (товари, послуги) [8].

По-друге, характерною ознакою договору банківського кредитування є відплатний характер. Позичальник користуючись грошима сплачує за це відсотки банку впродовж встановленого календарного строку. Окрім цього на позичальника накладається сплата відсотків згідно із правилами затвердженими постановою правління НБУ. За договором позики сплата відсотків не визначається законодавцем істотною умовою, а може бути передбачена договором.

По-третє, здійснюючи власну діяльність банки можуть приймати заставу, гарантію іншого банку, поручительство або зобов'язання які усталені банківською практикою для забезпечення своєчасного повернення кредиту.

Світова банківська практика не надає єдиної класифікації банківських кредитів. Зазвичай різноманітність форм залежить від історичного розвитку самої країни, її традицій, рівня економічного розвитку країни, утверджених способів надання й погашення позичок.

На думку українських вчених Н. Версаль та Т. Дорошенко класифікація форм кредиту здійснюється залежно від об'єкта (товарна, грошова) та суб'єкта

кредитних відносин (банківські або кредити небанківських фінансово-кредитних установ). Відомий вітчизняний вчений Г. Климко у своїх працях виділяє, такі форми кредиту: банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та споживчий [5, с. 8–11].

Можна також зазначити, що кредити можна класифікувати за строком: короткострокові (до 1 року), середньострокові (до 3 років), довгострокові (понад 3 роки). Залежно від забезпечення: забезпечений заставою (майном, цінними паперами (ломбардний кредит)); іншим забезпеченням (поручительство); гарантованим (банком або майном третьої особи); незабезпеченим (бланковим, що надається надійним клієнтам на короткостроковий термін). Залежно від методів надання кредити поділяють на: а) разові; б) відповідно до кредитної лінії; в) за потребою; г) гарантійні (обумовлені датою надання). Та інші класифікації кредитів, надані відомими вченими [1, с. 265–266].

Найперспективнішим видом банківської позики є кредитна лінія. Банк надає позику позичальнику відповідно до укладеного договору в межах встановленого ліміту та в обумовлені строки. За кредитною лінією клієнт може у будь-який момент отримати позику без оформлення кредитних документів.

За методом погашення кредити поділяють на такі, що погашаються водночас, у розстрочку, достроково (вимога кредитора або заява позичальника), з регресією платежів або після обумовленого періоду (місяць, рік). Часто банківські позики, що погашаються водночас, називають прямою, оскільки сума заборгованості має бути погашена повністю на кінцеву дату.

Розстрочка передбачає погашення основної суми боргу рівними частинами протягом певного періоду. Цей метод є більш привабливим для позичальників, оскільки не обтяжує їх, на відміну від погашення водночас.

Особливої уваги привертає такий метод погашення кредиту як «безвідсотковий» або «у розстрочку». Здавалося оформлення безвідсоткового кредиту є найвигіднішим рішенням для позичальника, ніякої щомісячної процентної ставки і штрафних санкцій. Слід зазначити, що на законодавчому рівні банкам заборонено видавати кредити без відсотків, тому використовують або позику під 0,01% або розстрочку. Відповідь на це питання можна розглянути на прикладі отримання безвідсоткового кредиту в магазинах побутової техніки. Банк надає позичальнику кошти на купівлю ноутбука вартість якого двадцять тисяч гривень. Укладаючи договір купівлі позичальник навіть не здогадується, по-перше, що вже у сумі вартості техніки включені відсотки які є прямим доходом банку [3].

По-друге, у тексті договору для клієнта завжди є незначні витрати, але прибуткові для кредитора, наприклад: інтернет-банкінг, смс або щомісячна комісія. Такий вид кредитування є найбільш попу-

лярним серед клієнтів банків, оскільки більше половини позичальників не орієнтуються у специфічності такого кредиту, а банки не зацікавлені розкривати всі підводні камені такого кредитування.

Світові банки все менше звертаються до вимог забезпечення. Цікавим з цього питання є проаналізувати досвід європейських країн щодо методів погашення кредиту. Для республіки Польща повернення кредитів стало більше питанням моралі аніж економічним. Замість традиційних засобів забезпечення, на позичальника впливає соціальне середовище. Оскільки, як-що позичальник не повертає кредит, за нього це роблять інші громадяни, які за нього поручилися. Зарубіжні банки надають позичальникам можливість вибору гнучких варіантів погашення кредитів. Наприклад, популярним методом за кордоном є Balloon loan, за цією схемою погашення кредитів відбувається невеликими частинами протягом кредитного періоду та більшою сумою після закінчення терміну погашення боргу [7, с. 137].

Потреба в захисті інтересів банків передбачає низку обов'язкових законодавчих вимог до банків. Банківські установи зобов'язані при наданні кредитів дотримуватись основних принципів кредитування, а також здійснювати перевірку кредитоспроможності позичальників та наявності забезпечення кредитів. Банкам заборонено встановлювати необґрунтовану плату за користування кредитними коштами, а саме: надавати кредити під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки за кредитами, які бере сам банк, та процентної ставки, що виплачується ним по депозитах. Винятком з цього імперативу може бути лише здійсненні такої операції банку не буде завдано збитків [3].

В контексті даного дослідження необхідним є розглянути більш практичне питання, особливо для позичальників. Оскільки банківські кредити отримуються на основі принципу поворотності, у цьому аспекті позичальник зацікавлений у виборі найбільш сприятливої для нього схеми погашення кредиту. Як правило, існують дві схеми: класична та аннуїтетна.

Класична схема полягає у тому, що відсотки нараховуються лише на залишок тіла кредиту, тому розмір перших щомісячних платежів буде більшим, порівняно з останніми місяцями. Аннуїтетна схема презюмує однаковість розміру платежу протягом усього терміну погашення кредиту, але в цій ситуації навпаки, в перші місяці у складі платежу будуть переважати відсотки, то в останні — тіло кредиту. Одразу треба зазначити, що перевагою аннуїтетної схеми є фіксований розмір платежу. Це означає, що позичальник точно знає яку суму він повинен внести в банк. Використання некласичної форми є зручним вирішенням для планування доходів та видатків з вашого бюджету. Аналіз практичної діяльності установ банків вказує, що перевагу аннуїтетній схемі

надають позичальники які беруть кредит на значну суму, доходи яких не дозволяють отримати цей же кредит при класичній схемі, тому що перші платежі є досить обтяжливими порівняно з ануїтетною формою погашення.

Щодо недоліків ануїтету, то, по-перше, це неможливість зменшити щомісячні витрати шляхом погашення тіла кредиту наперед. У більшості випадків, дострокове погашення кредиту не впливає на суму щомісячного платежу, на що слід звернути увагу позичальникам. Оскільки сума дострокового погашення переноситься на погашення останніх платежів за графіком погашення кредиту.

Перевагою класичної схеми є постійне зменшення розміру щомісячного платежу, внаслідок чого знижується фінансове навантаження на позичальника. Класична схема буде вигідна тим, хто не може бути стовідсотково впевнений у своїх доходах, особливо якщо планується позика на великий термін кредитування, то більш вигідною буде саме класична схема.

Основним недоліком класичної схеми, безумовно є великий розмір платежів в перші місяці погашення кредиту. Оскільки для позичальника вони можуть стати особливо обтяжливими.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновки, що ануїтетний метод погашення кредитної заборгованості є вигідним тільки у випадку наявності стабільного доходу та оформлення позики на невеликий строк.

Висновки. Сучасний майновий обіг, становлення різних видів підприємницької діяльності, що особливо важливо в умовах розвитку ринкової економіки не можливо уявити без кредитних відносин. У результаті аналізу кредитних теорій, а також наукових досліджень, встановлено, що на даний момент грошово-кредитна система України має вирішити цілий ряд проблем поставлених перед нею.

Недостатнє законодавче регулювання призводить до обмеженого використання кредитних механізмів. Відповідно до Стратегії інтеграції України до ЄС необхідно якнайшвидше застосовувати досвід європейських країн у національному законодавстві. В умовах інтеграції необхідним є створення прозорої банківської системи. Першочергово, необхідна детальна законодавча конкретизація схем погашення кредиту, та реальні наслідки для позичальника. Необхідним є тлумачення специфічності безвідсоткових кредитів, розширення інформації про додаткові витрати позичальників (інтернет-банкінг, смс, щомісячні платежі), які є прямим доходом банків.

Вважаємо, що прозорість щодо надання банківських продуктів не стане запорукою до зацікавлення потенційних клієнтів, однак позичальник буде повністю проінформований про зацікавлені ним банківські послуги, що у подальшому зможе мінімізувати ризики для самих банків.

Аналізуючи закордонний досвід банківського кредитування, необхідним є посилити аналіз фінансового стану клієнта, зважаючи на низьку кількість надійних позичальників. Вважаємо, що банкам треба звернути увагу на нові методи погашення кредиту, починаючи із правосвідомості позичальників. Для ефективної діяльності доцільно збільшити строки погашення кредитів та поступово переорієнтувати банки з короткострокових кредитів на середньострокові та довгострокові, що стануть основою національної економіки.

Таким чином, для ефективної діяльності комерційних банків необхідно змінювати традиційні підходи до кредитування та звернути увагу на зарубіжні кредитні технології. Необхідним є застосовувати індивідуальний підхід до кожного позичальника, залежно від його доходів та доцільності потреб у кредиті.

Література

1. Господарське право: навч. посіб. для підготовки до іспитів / В. С. Мілаш. — 5-те вид., змін. — Харків: Право, 2018. — 338 с.
2. Закон України «Про банки та банківську діяльність» / Верховна Рада України. / Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5. — 6 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Закон України «Про споживче кредитування» / Верховна Рада України / Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
4. Конституція України / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України / 1996. — № 30 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Наукова стаття «Форми кредиту: Сучасні тенденції», канд. екон. наук, доц., Н. Версаль / Науковий вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. — 2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/1/ekonomika/articles/versal-n-credit-forms-modern-tendencies_14464.pdf
6. Нечипоренко А.А Економічна суть банківського кредиту та кредитних відносин / Innovative views in to the future-2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konferu5/36.pdf>
7. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду здійснення кредитних операцій банку / Сабіліна Н. В., Кривеженко В.В // БізнесІнформ. — 2012. — № 7. — С. 136–138 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/Juli/Downloads/binf_2012_7_37.pdf
8. Цивільний кодекс України / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44.

References

1. Hospodarske pravo: navch. posib. dlia pidhotovky do ispytiv / V.S. Milash. — 5-te vyd., zmin. — Kharkiv: Pravo, 2018. — 338 s.
2. Zakon Ukrainy «Pro banky ta bankivsku diialnist» / Verkhovna Rada Ukrainy./Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 5. — 6 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Zakon Ukrainy «Pro spozhyvche kredytuvannia» / Verkhovna Rada Ukrainy / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2017. — № 1 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
4. Konstytutsiia Ukrainy / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy / 1996. — № 30 [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
5. Naukova stattia «Formy kredytu: Suchasni tendentsii», kand. ekon. nauk, dots., N. Versal / Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. — 2007 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://papers.univ.kiev.ua/1/ekonomika/articles/versal-n-credit-forms-modern-tendencies_14464.pdf
6. Nechyporenko A.A Ekonomichna sut bankivskoho kredytu ta kredytnykh vidnosyn / Innovative views in to the future-2017 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.sworld.com.ua/konferu5/36.pdf>
7. Analiz vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu zdiisnennia kredytnykh operatsii banku / Sabilina N. V., Kryvchenko V.V // BiznesInform. — 2012. — № 7. — S.136–138 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: file:///C:/Users/Juli/Downloads/binf_2012_7_37.pdf
8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2003. — № 40–44.

Сальніков Михайло Олегович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сальников Михаил Олегович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Salnikov Michael

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Наум Максим Ярославович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Наум Максим Ярославович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Naum Maksym

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Єрмолаєва Тетяна Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ермолаева Татьяна Викторовна

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедры экологического права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Ermolaeva Tetyana

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Environmental Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

ПРАВО ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА НА БЕЗОПАСНУЮ ДЛЯ ЖИЗНИ И ЗДОРОВЬЯ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ

THE RIGHT OF MAN AND CITIZEN TO A SAFE ENVIRONMENT FOR LIFE AND HEALTH

Анотація. У статті досліджуються юридична природа, генеза та зміст права людини і громадянина на безпечне для життя та здоров'я довкілля. На основі аналізу доктринальних і нормативних правових джерел автори приходять до висновку, що право на безпечне довкілля є особливим суб'єктивним, природним правом, яке має складну структуру. Особлива увага приділяється понятійно-категоріальному апарату, який використовується при нормативному закріпленні права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, на основі чого автори пропонують внести зміни до законодавчої бази, яка стосується аналізованого питання.

Ключові слова: права людини, безпечне довкілля, екологічна безпека, охорона навколишнього природного середовища.

Аннотация. В статье исследуются юридическая природа, генезис и содержание права человека и гражданина на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду. На основе анализа доктринальных и нормативных правовых источников авторы приходят к выводу, что право на безопасную окружающую среду является субъективным, естественным правом, которое имеет сложную структуру. Особое внимание уделяется понятийно-категориальному аппарату, который используется при нормативном закреплении права на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду, на основе чего авторы предлагают внести изменения в законодательную базу, которая касается рассматриваемого вопроса.

Ключевые слова: права человека, безопасная окружающая среда, экологическая безопасность, охрана окружающей среды.

Summary. The article examines the legal nature, genesis and the content of human rights and citizen's rights for a safe environment for life and health. On the basis of the analysis of doctrinal and normative legal sources, the authors conclude that the right to a safe environment is a special subjective, natural law that has a complex structure. Particular attention is paid to the conceptual-categorical apparatus, which is used in the normative fixing of the right to a safe environment for life and health, on the basis of which the authors propose to make changes to the legislative framework, which relates to the analyzed issue.

Key words: human rights, safe environment, ecological safety, environmental protection.

Постановка проблеми. Людина є частиною матеріального і духовного світу, тому цілком зрозуміло, що серед прав і свобод людини особливе місце посідають екологічні права. Однак, враховуючи те, що масштабні екологічні катастрофи дедалі частіше відбуваються як на національному, так і на міжнародному рівні, актуальність і значимість забезпечення державних гарантій щодо реалізації права громадян на безпечно для життя і здоров'я навколишнє природне середовище набуває особливої актуальності. Збереження і відновлення навколишнього середовища як загальної системи життєзабезпечення людини перетворюється в завдання першочергової важливості.

Тож не дивно, що визначальним досягненням в екологічному праві України стало офіційне визнання екологічних прав громадян у системі прав людини і громадянина та їх законодавче закріплення, в тому числі, і на конституційному рівні.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Наразі існує велика кількість наукових праць, які стосуються дослідження права на безпечно для життя та здоров'я довкілля. Зокрема, воно є предметом розгляду В. І. Андрейцева, А. П. Гетьмана, М. В. Шульги, Г. В. Анісімової, В. Л. Бредіхіної, М. П. Рабиновича, М. І. Хавронюка та інших, однак, слід зазначити, що в більшості досліджень було розглянуто лише певні аспекти даного питання.

Формулювання завдання дослідження. Тому, основним завданням нашого дослідження є здійснення комплексного аналізу проблематики права на безпечно довкілля з урахуванням норм національного та міжнародного законодавства, приділивши особливу увагу генезі, поняттю та змісту права людини і громадянина на безпечно для життя та здоров'я довкілля.

Виклад основного матеріалу. Історично правовий інститут «безпечного навколишнього середовища» як загальнодержавна цінність і екологічна складова на загальнодержавному та на міжнародному рівні реалізовується відносно недавно. Причиною законо-

давчого закріплення права людини і громадянина на безпечно для життя та здоров'я довкілля стали події з масштабними порушеннями екологічної безпеки. Так, до усвідомлення безпечності навколишнього середовища як категорії суб'єктивного права призвело збільшення в минулому столітті ситуацій, коли вичерпання природних ресурсів або їх забруднення створювали непереборні перешкоди для нормальної життєдіяльності людини. Екологічні проблеми однієї держави нерідко ставали проблемами іншої. Зокрема, надмірна вирубка лісів у Карпатах (Україна) стало однією з причин поведень в сусідній Угорщині, аварія на Чорнобильській АЕС забруднила чималі території Білорусії [12, с. 3].

Тому лише в середині двадцятого століття право на безпечно довкілля як юридична категорія було закріплено у вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актах. Уряди держав почали декларувати серед фундаментальних прав людини право на безпечно довкілля.

Так, вперше на міжнародному рівні 16.06.1972 року на Стокгольмській Конференції ООН, яка була присвячена проблемам навколишнього середовища, обговорювалися проблеми, що стосувалися екологічного права, в результаті чого було прийнято Декларацію Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища, в якій фактично закріплено право людини на сприятливе навколишнє середовище, а саме: «Людина має основне право на свободу, рівність і сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя, і несе головну відповідальність за охорону і поліпшення навколишнього середовища на благо нинішнього і майбутніх поколінь» [2].

Після Стокгольмської Декларації ряд положень про місце людини в природі, про роль і принципи діяльності держави щодо забезпечення безпечного навколишнього середовища знайшли своє відображення і в інших міжнародних актах, зокрема у Всесвітній хартії природи (1982) [3], в доповіді

Комісії ООН під керівництвом Г. Х. Брутланд «Наше спільне майбутнє», в Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку «Турбота про Землю: стратегія збалансованої життя», «Порядок денний на XXI століття» (1992), в Європейській хартії з охорони навколишнього природного середовища та охорони здоров'я (1989), в Конвенції ООН по навколишньому середовищу і розвитку (1992, Бразилія) [4] і в багатьох інших актах.

Наприклад, Декларація, яка прийнята на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що проходила в 1992 році у Ріо-де-Жанейро, проголошує право на здорове і плідне життя в гармонії з природою. Крім цього, в ній були сформульовані права на доступ до інформації про стан довкілля, участь у прийнятті рішень, доступ до правосуддя в області навколишнього середовища.

Що ж стосується національного законодавства, то право на безпечне для життя та здоров'я довкілля знайшло своє відображення, перш за все, у ст. 50 Конституції України, де зазначено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1]. Також це право закріплене у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до якої кожний громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище [6]. На аналізоване право вказують також і ряд інших нормативно-правових актів, однак вбачається певна неузгодженість у понятійно-категоріальному апараті.

Так, в законодавстві України паралельно використовуються два поняття — «довкілля» та «навколишнє природне середовище», коли в той же час для міжнародного законодавства більш характерним є поняття «довкілля», тому виникає питання чи можна вважати ці терміни тотожними.

В даному аспекті можна погодитися з думкою українського правознавця В. Непийводи, який вважає, що термін «довкілля» з точки зору адекватності вживання не поступається синоніму «навколишнє середовище». Для аргументації своєї позиції дослідник наводить такий приклад: варто порівняти, скажімо, вирази, які дають означення одному й тому ж поняттю: «Стокгольмська конференція з навколишнього середовища, що оточує людину» та «Стокгольмська конференція з питань довкілля людини» [15, с. 78]. Згідно ж зі ст. 5 Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» терміни «довкілля» та «навколишнє природне середовище», як тотожні категорії, можуть розглядатися у випадках, коли навколишнє природне середовище виступає як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів та ідентифікується з довкіллям [6].

На нашу думку, «довкілля» є комплексним поняттям і дещо ширшим, ніж «навколишнє природне середовище», оскільки включає у свій зміст не тільки об'єкти природного середовища, а й інші соціальні фактори, які визначають умови життєдіяльності людини і впливають на її фізичний та психічний стан, тому більш доцільним є використання саме терміну «довкілля».

Разом з тим слід зазначити, що з правом людини і громадянина на безпечне для життя та здоров'я довкілля тісно пов'язане право на екологічну безпеку, оскільки останнє розглядають як систему правових норм та інших засобів, які спрямовані на створення правових умов для реалізації суб'єктивного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та захист його в разі порушення, а також регулювання відносин щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності з метою запобігання погіршенню екологічної обстановки, виникненню екологічної небезпеки для природних систем, населення, інтересів держави і юридичних осіб та здійснення системи заходів у разі виникнення екологічної небезпеки щодо ліквідації небезпечних наслідків, визначення режиму використання екологічно небезпечних територій і об'єктів, встановлення особливого статусу осіб, що постраждали від негативних наслідків природної стихії чи техногенного впливу, досягнення режиму безпечного існування населення і стану довкілля на місцевому, регіональному, національному і транснаціональному рівнях [13, с. 168]. Однак, і досі на міжнародному рівні відсутня загальновизнана система термінів, понять, стандартів, механізмів екологічної безпеки.

Зокрема, в даний час немає єдиного підходу до визначення безпечного навколишнього середовища. В еколого-правовій літературі висловлюються різні думки з питання поняття «безпечного навколишнього середовища». На думку Ю. С. Шемшученка, безпека — це якість навколишнього середовища, яке визначається в правовому порядку екологічними нормативами [17, с. 123]. В. І. Андрейцев вказує, що безпечне навколишнє середовище характеризується наявністю хімічних, фізичних, біологічних та інших елементів, які не порушують природного балансу фізичної зв'язку людини і навколишнього середовища, не знижують його природні можливості до самовідновлення і не перевищують встановлених законодавством нормативів екологічної безпеки [8, с. 10]. В інших роботах учений серед ознак безпечного навколишнього середовища називає також його стабільність та якість [9, с. 36]. А. В. Анісімова включає в поняття безпеки середовища елементи сприятливості (чистоту, ресурсомісткість, стабільність, видове різноманіття і т.д.) [10, с. 55].

У ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» дається визначення поняття «безпечні умови для людини» — це стан середовища життєдіяльності,

при якому відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину, тобто безпечними вважаються такі умови життєдіяльності, за яких відсутні будь-які види (біологічних, хімічних, фізичних та ін.) небезпек [7].

Таким чином, ознаки «безпечного середовища» можуть охоплювати різні критерії безпеки, серед яких виділяють фізико-біологічний підхід (характеризується наявністю хімічних, фізичних, біологічних та інших елементів, які не порушують природного балансу), технологічний підхід (характеризується станом розвитку техніки і технологій, які виключають або зменшують рівні небезпеки), економічний підхід (характеризується станом економічного забезпечення екологічної безпеки), соціальний підхід (характеризується станом розвитку відносин екологічної безпеки, яка передбачає створення соціальної інфраструктури системи екологічної безпеки в широкому сенсі), державно-правовий підхід (характеризується станом захищеності екологічних інтересів особистості, суспільства і держави, а також екологічних прав громадян, зокрема права на екологічну безпеку, гарантованого законами держави).

Звертаємо увагу й на те, що з юридичної точки зору право екологічної безпеки розглядається в двох основних аспектах: як об'єктивно існуюча система законодавчого і підзаконного правового забезпечення екологічної безпеки і як суб'єктивне право громадян на екологічну безпеку.

На об'єктивний аспект, тобто на нормативне закріплення, аналізованого права ми вже звернули увагу, що ж стосується суб'єктивного права, то джерело його формування міститься в самій людській природі і проявляється в природних індивідуальних інтересах і потребах людини в безпечній для його життя і здоров'я навколишнє середовище, без якої він не може існувати як біологічний, соціальний індивід. Природність права (як його характеристика) передбачає сукупність вимог, заснованих на об'єктивних умовах життєдіяльності людини, і формується природним ходом речей [11, с. 418]. Збереження якісного навколишнього середовища є для людини абсолютною життєвою необхідністю, об'єктивно обумовленою вимогами життя. Цьому праву властиві основні риси, властиві як і іншим природним правам: виникнення з моменту народження; невід'ємність; вираз найбільш істотних можливостей розвитку людини; безпосередній характер реалізації [16, с. 15]. З цього виходить, що природне право людини на безпечне довкілля формується на основі природної (біологічної) і соціальної суті людини з урахуванням умов життя суспільства, які постійно змінюються, ставлячи нові вимоги до екологічної безпеки.

Аналізуючи право безпечне для життя та здоров'я довкілля, необхідної уваги вимагає визначення його змісту. З огляду на це доречним буде звернутися до ст. 293 Цивільного кодексу України, де досить

повно визначено зміст цього права, який включає: право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення; право на безпечні продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту); право на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо [5]. Конституція України також закріпила три самостійні правомочності: право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; право на отримання інформації про стан довкілля; право на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля [1].

Таким чином, як зазначає В. В. Іванюшенко, зміст права на безпечне для життя і здоров'я складається з конкретних юридичних можливостей, які надаються та гарантуються суб'єкту, а саме:

- 1) можливість проживати у навколишньому середовищі, яке відповідає вимогам екологічної безпеки;
- 2) можливість звернутися про сприяння в реалізації права на безпечне довкілля до органів державної влади і місцевого самоврядування, до установ, організацій незалежно від форм власності, до компетенції яких належить вирішення порушених у зверненнях питань;
- 3) можливість вимагати від інших осіб дотримання правил забезпечення безпечного довкілля;
- 4) можливість у будь-який час звернутися до суду або захистити своє право на безпечне довкілля в інший спосіб, не забороненими законом засобами [14, с. 22].

Висновки. Отже, проведений аналіз дозволяє виявити юридичну природу права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище, яке історично склалося і розвивалося на основі права на життя, як природного права людини, яке характеризується ознакою невідчужуваності.

Також слід звернути увагу на те, що суб'єктивне право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля має складну структуру, тому його зміст необхідно розглядати з урахуванням критеріїв безпечного стану довкілля, які закріплені у різних нормативно-правових актах. Тому, ми вважаємо, що з метою більш чіткого відображення юридичної природи права на безпечне довкілля в законодавстві, та задля усунення різного тлумачення зазначеного правового поняття необхідно провести систематизацію усіх складових змісту права на безпечне довкілля в одному нормативно-правовому акті, у якому також чітко визначити усі критерії безпечності і звичайно ж особливої уваги потребує приведення понятійно-категоріального апарату відповідно до такого який використовується у Конституції України, тобто використовувати поняття «безпечне довкілля», яке, як уже зазначалося, є дещо ширшим від поняття «безпечне навколишнє природне середовище».

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища 1972 року: Декларація від 16.06.1972 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454
3. Всесвітня Хартія природи 1982 року: Хартія від 01.01.1982 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453
4. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 року: Декларація від 14.06.1992 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 27. — ст. 218.
8. Андрейцев В. І. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення / Право України. — 2001. — № 4. — С. 8–11.
9. Андрейцев В. І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. посіб. для юрид. фак. вузів. К.: Вентурі, 1996. — 208 с.
10. Анісімова А. В. Здійснення природних прав в умовах екологічної безпеки / Проблеми законності. 2012. № 68. С. 52–60.
11. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. — М.: Изд-во НОРМА, 2001. — 752 с.
12. Бринчук М. М. Розвиток правової охорони атмосферного повітря / Екологічне право. — 2002. — № 4. — С. 3–9.
13. Екологічне право України: підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Х.: Право, 2005. — 384 с.
14. Іванюшенко В. В. Право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля: поняття та зміст / В. В. Іванюшенко // Правничий вісник Університету «КРОК». — 2015. — Вип. 6(1). — С. 17–23.
15. Непийвода В. Проблеми вдосконалення української термінології в галузі екологічного права / В. Непийвода // Право України. — 2003. — № 11. — С. 76–81.
16. Рассказов Л. П., Упоров И. В. Естественные права человека. Учебное пособие. — СПб.: Лексикон, 2001. — 96 с.
17. Шемшученко Ю. С. Человек и его право на безопасную (здоровую) окружающую среду / Государство и право. — 1993. — № 10. — С. 120–125.

Соболева Катерина Олегівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Соболева Екатерина Олеговна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sobolyeva Kateryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Курман Тетяна Вікторівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**УГОДА СОТ ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО:
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

**СОГЛАШЕНИЕ ВТО ПО СЕЛЬСКОМУ ХОЗЯЙСТВУ:
ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ УКРАИНЫ**

**WTO AGREEMENT ON AGRICULTURE:
LEGAL ANALYSIS AND CONSEQUENCES FOR UKRAINE**

Анотація. Досліджено предмет регулювання Угоди СОТ про сільське господарство в системі права, значення Угоди для розвитку сільського господарства в Україні та стан її виконання.

Ключові слова: СОТ, сільське господарство, державна підтримка сільського господарства, адаптація національного законодавства.

Аннотация. Исследовано предмет регулирования Соглашения ВТО по сельскому хозяйству в системе права, значение Соглашения для развития сельского хозяйства в Украине и состояние ее выполнения.

Ключевые слова: ВТО, сельское хозяйство, государственная поддержка сельского хозяйства, адаптация национального законодательства.

Summary. The subject of regulation of the WTO Agreement on agriculture in the system of law, the significance of the Agreement for the development of agriculture in Ukraine and the state of its implementation are investigated.

Key words: WTO, agriculture, state support of rural economy, adaptation of national legislation.

Постановка проблеми. 2008 рік став новим етапом економічного розвитку України, що пов'язано із набуттям членства у Світовій Організації Торгівлі (далі — СОТ) шляхом прийняття Закону України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» від 10 квітня 2008 року № 250. Ця подія ознаменувала необхідність адаптації національного законодавства у сфері сільського господарства відповідно до

норм СОТ. Так, зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану першочергових заходів щодо виконання зобов'язань України в рамках членства у СОТ» від 17 грудня 2008 р. № 1570 визначаються наступні пріоритетні цілі України: запровадження нових або зміну існуючих заходів з надання внутрішньої підтримки виробникам сільськогосподарської продукції, приведення державних стандартів у відповідність

з рекомендаціями Кодексу Аліментаріус, зокрема встановлення вимог до строків зберігання риби, установлення імпортової тарифної квоти, запровадження нових експортних обмежень тощо [1].

Актуальність дослідження підтверджується тим, що Угода СОТ про сільське господарство є прогресивним кроком у розвитку сільського господарства України як пріоритетної галузі економіки.

Стан дослідження. Аналіз тенденцій розвитку агропромислового комплексу у зв'язку із прийняттям Угоди СОТ «Про сільське господарство» здійснюється багатьма вітчизняними вченими. Значною науковою вагомістю вирізняються праці В. Носіка, В. Семчика, А. Статівки, О. Погрібного та ін., праці яких стали міцною основою для подальшого дослідження питань щодо згаданої Угоди.

Мета статті. Метою даного дослідження є правовий аналіз Угоди СОТ «Про сільське господарство» для України та її вплив на АПК.

Виклад основних положень. У результаті Уругвайського раунду була укладена Угода про сільське господарство, пакет домовленостей якої включає чотири рішення стосовно сільського господарства: (1) доступ на ринок сільськогосподарської продукції; (2) захисні заходи; (3) експортні субсидії; (4) внутрішні програми підтримки. Що стосується експортних субсидій, суть яких полягає у тимчасовому замороженні їх рівня, а потім у поступовому скороченні протягом певного періоду часу, то Україною не було схвалено даний пункт домовленостей, що означає відмову від субсидування власного експорту Україною. Тому доцільним буде детальним розгляд трьох інших вищезазначених пунктів.

Стаття 4 Угоди СОТ про сільське господарство присвячена доступу на ринок сільськогосподарської продукції [2]. «Предмет правового регулювання у сфері «доступу на ринок» являє собою державні заходи на митному кордоні та на митній території, які застосовуються для обмеження доступу імпортованих товарів на внутрішні ринки» [3, с. 9]. Згідно з положеннями Угоди кількісні обмеження на імпорт сільськогосподарської продукції мають бути перераховані у тарифні еквіваленти на базі досить складних розрахунків. Так зокрема зниження тарифів може залежати від: поточного рівня тарифів; статусу країни (розвинена країна, країна, що розвивається тощо), а також наявності окремих умов (тобто коли імпорт швидко зростає, або його ціни значно знижуються). Наприклад, жодного зниження тарифів не вимагається від найменш розвинених країн. Від країн, що розвиваються, у цілому вимагається менша величина зменшення мит, причому їм надається більше свободи в реалізації своїх зобов'язань, ніж розвиненим країнам [4, с. 13].

Важливе значення у розвитку АПК України відіграють заходи, пов'язані з державною підтримкою сільського господарства, що і стало наріжним каменем у процесі приєднання України до СОТ. Та пред-

ставниками України все ж таки вдалося правильно наголосити на тому, що внутрішня підтримка, відповідно до угоди СОТ, надається здебільшого у формі пільгових цін для окремих сільськогосподарських товарів, таких як цукровий буряк, велика рогата худоба, цукор, птиця, свині, вівці та молоко [5, с. 277]. Як відомо, в системі СОТ діє правило щодо скорочення, для розвинених країн, домовленого сукупного виміру підтримки сільського господарства на 20% протягом шести років з моменту вступу до СОТ. Завдяки проведенню ефективних переговорів Україна не має зобов'язань перед СОТ по скороченню державної підтримки. В той же час існують зобов'язання не перевищувати її річний рівень. Сукупний вимір державної підтримки (СВП) сільського господарства України не повинен перевищувати 3 млрд. 43 млн. грн. Крім того, додатково Україна може кожен рік витратити до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства. Угода СОТ «Про сільське господарство» вказує на те, що державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників поділяється на: а) підтримку, яка підлягає скороченню та б) підтримку, яка скороченню не підлягає. Дана класифікація дозволяє поділити субсидії на «три скриньки»: «зелена скринька» (заходи, що не створюють спотворюючого впливу на торгівлю чи виробництво (наприклад, наукові дослідження; ветеринарні та фітосанітарні заходи тощо)). Нині в Україні спостерігається тенденція до більш активного застосування саме цих заходів), «блакитна скринька» (програми, що передбачають обмеження обсягів виробництва) і «жовта скринька» (заходи які викривлюють торгівлю та є найбільш поширеними в політиці АПК (наприклад доплати з держбюджету за здачу продукції відповідної якості; списання господарствам державних боргів)).

Звертаючись до останньої умови пакета домовленостей за Угодою СОТ «Про сільське господарство», а саме захисних заходів, то під ними розуміється можливість введення додаткового захисного мита на імпорт сільськогосподарської продукції в тих випадках, коли обсяги імпорту або ціна імпортованої продукції ставлять під загрозу внутрішній ринок.

Що ж стосується впливу Угоди на національне законодавство, то в будь-якому випадку незважаючи на необхідність великих матеріальних затрат, Україна значною мірою адаптувала своє національне законодавство до положень Угоди. Після початку процесу вступу України до СОТ прийнято низку важливих законів, зокрема: Митний кодекс України; Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур»; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств та підтримки соціальних стандартів їх працівників» тощо. Важ-

ко переоцінити вплив на стан економіки, оскільки факт покращення розвитку АПК в Україні є беззаперечним.

— Так, зокрема, з моменту набуття членства в СОТ Україна стала застосовувати тарифну квоту на цукор-сирець тростинний. Обсяг тарифної квоти поступово зростає з 260 000 тонн на рік у 2008 році до 267 800 тонн у 2015 році, що є остаточним обсягом тарифної квоти.

— Зовнішні поставки аграрної продукції у 2017 році досягли 18,0 млрд. дол. США, що на 59,2% більше аналогічного показника 2008 року. Основними країнами, до яких у значних обсягах експортувалася українська продукція, виступають Індія, Китай, Єгипет, Нідерланди, Іспанія, Туреччина, Італія, Польща, Білорусь, Ізраїль, Німеччина, Іран, Саудівська Аравія, Франція та Бангладеш.

— Після вступу до СОТ середня ставка ввізного мита на сільськогосподарську продукцію знизилася до 9,2% [6, с. 30].

Висновки. Підсумовуючи усе вищесказане, можна дійти до наступних висновків. За 10 років членства в СОТ, Україна приклала вагомих зусиль для підтримання інтересів національних сільськогосподарських товаровиробників, оптимізації їх діяльності, підвищення рівня вітчизняної продукції. Вступ до СОТ та укладення Угоди «Про сільськогосподарську продукцію» стало міцною прогресуючою основою для захисту вітчизняного агропромислового комплексу, що відповідає сучасним потребам України. Вступ до СОТ дозволив розпочати переговори щодо укладення угод про вільну торгівлю з основними країнами та «ринками у фокусі, зокрема, з ЄС, Канадою, Туреччиною та Ізраїлем.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану першочергових заходів щодо виконання зобов'язань України в рамках членства у СОТ» від 17.12.2008 р. № 1570 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1570-2008-p>
2. Угода про сільське господарство від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_005/print
3. Josling T. The significance of tariffication in the Uruguay round agreement on agriculture / T. Josling. — Vancouver, 1994. — P. 7–12.
4. Переговори Дохійського раунду СОТ: питання, що стосуються сільського господарства / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — Київ, 2015. — Вип. 5. — С. 30.
5. Духневич А. В. Правові проблеми реалізації Угоди про сільське господарство СОТ в Україні [Текст]: монографія / Андрій Вікторович Духнович. — Луцьк: Вежа-Друк, 2016. — 400 с.
6. Членство України в СОТ: огляд зобов'язань / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — Київ, 2015. — С. 40.

Степанова Анна Анатоліївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Степанова Анна Анатольевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Stepanova Anna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Курман Тетяна Вікторівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

LEGAL PROBLEMS OF FOOD SECURITY OF UKRAINE

Анотація. Досліджено поняття продовольчої безпеки та принципи, що відображають її сутність, визначено проблемні питання у сфері продовольчої безпеки та заходи вдосконалення даної сфери.

Ключові слова: продовольча безпека, принципи забезпечення продовольчої безпеки, проблеми продовольчої безпеки.

Аннотация. Исследовано понятие продовольственной безопасности и принципы, отражающие ее сущность, определены проблемные вопросы в сфере продовольственной безопасности и меры совершенствования данной сферы.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, принципы обеспечения продовольственной безопасности, проблемы продовольственной безопасности.

Summary. The concept of food safety and principles reflecting its essence, problems of food safety and measures for improvement of this sphere have been investigated.

Key words: food security, principles of food security, problems of food security.

Постановка проблеми. Одним із провідних завдань будь-якої держави є забезпечення національної безпеки суспільства, складовою якої є продовольча безпека, що передбачає постачання населення якісною продукцією, яка існує у необхідній кількості та асортименті. Що стосується України, то проблема створення продовольчої безпеки існує досить тривалий час. Беручи до уваги те, що продукти необхідні нам щодня, вони забезпечують життєдіяльність організму, впливають безпосередньо на стан здоров'я та тривалість життя, це питання є досить важливим. Враховуючи вищесказане, виникає необхідність проаналізувати існуючі правові проблеми продовольчої безпеки та шляхи їх подолання.

Актуальність дослідження підтверджується тим, що надійне забезпечення країни продовольством має стратегічне значення, оскільки від цього залежать її не лише продовольча, але й національна безпека.

Стан дослідження. Аналіз питання продовольчої безпеки здійснюється багатьма вітчизняними вченими. Значною науковою вагомістю вирізняються численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема праці А. І. Алтухова, В. Я. Амбросова, Ю. Д. Білика, В. І. Бойка, П. П. Борщевського, В. І. Власова, В. П. Галушка, А. В. Гордєєва, Д. П. Доманчука, З. І. Ільїної, наукового доробку вчених, які досліджували проблеми національної безпеки, — І. Я. Богданова, В. М. Гейця, Б. В. Губського, М. М. Єрмоленка,

Я. А. Жаліла, В. І. Мунтіяна, Г. Пастернака-Таранушенка, С. І. Пирожкова, В. Сенчагова, В. Т. Шлемка та інших вчених-економістів, праці яких стали міцною основою для подальшого дослідження питань продовольчої безпеки.

Мета статті. Метою даного дослідження є правовий аналіз проблем продовольчої безпеки в Україні.

Виклад основних положень. Перш за все, варто зазначити, що визначити поняття продовольчої безпеки однозначно досить важко, адже в науці аграрного права немає єдиної думки з цього приводу. Не зважаючи на це, в існуючих визначеннях можливо простежити і спільні принципові положення.

Так, слушним вбачається визначення продовольчої безпеки, яке дали В. І. Курило й О. І. Гойчук, — це гарантована здатність держави на принципах самозабезпечення основними харчовими продуктами за їх економічної і фізичної доступності незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток [4, с. 14–15].

Слід зазначити, що на законодавчому рівні відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який би містив поняття та основні засади продовольчої безпеки. В свою чергу ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV визначає продовольчу безпеку як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [1].

З наведених тлумачень дефініції продовольчої безпеки можна вивести принципи, які відображають її сутність. Першим принципом є те, що забезпечення продовольчої безпеки покладається на державу в особі її органів, які безпосередньо несуть відповідальність перед населенням за забезпечення його продовольством. Робиться це з метою централізованого регулювання якості та безпечності продуктів. Систему органів регулювання продовольчої безпеки відповідно до ЗУ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 № 771/97-ВР складають Кабінет Міністрів України, Міністерство аграрної політики України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, яка є спеціалізованим органом [2]. Проте такого контролю може бути недостатньо для забезпечення гідного рівня продовольчої безпеки. Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, що вони майже «вилучають» аграрний сектор з ринкової економіки, застосовуючи державні важелі регулювання розвитку сільського господарства (надання держав-

них гарантій, підтримка твердих цін, здійснення безпосередніх виплат тощо). Нині частка державних субсидій у сільському господарстві становить: у США — 30%, Канаді — 45%, країнах ЄС — 49%, Швеції — 59%, Японії — 66%, Фінляндії — 71%, Норвегії — 77%, Швейцарії — 80% [8].

Другим принципом є самозабезпеченість — тобто здатність, насамперед, аграрного сектору нашої держави, а також суміжних галузей економіки забезпечити виробництво необхідної кількості продуктів харчування та продовольства рослинного і тваринного походження встановленого нормативними документами (зокрема, ДСТУ) рівня якості та безпеки. Критерієм продовольчої самозабезпеченості і незалежності країни у світовій практиці визнається рівень задоволення потреб в продовольстві за рахунок власного виробництва не менше 80% і не більше 30% за рахунок імпорту. Таким чином, 75–80% споживання основних видів продовольства припадає на вітчизняну продукцію. Як свідчить світовий досвід, дотримання зазначених пропорцій є передумовою забезпечення продовольчої безпеки країни, повного задоволення потреб населення в продуктах харчування у відповідності до наукового обґрунтованих фізіологічних норм їх споживання [9, с. 44].

Третім принципом, який безпосередньо пов'язаний з самозабезпеченістю, можемо виділити доступність продуктів харчування, який виявляється у трьох формах: фізична, економічна та соціальна [7, с. 88]. Фізична доступність передбачає просту наявність на споживчому ринку життєво необхідних продуктів, тобто це фактичне перебування продуктів в магазинах, які ми можемо придбати. Економічна доступність включає фінансову можливість їх отримати, тобто ціна повинна виходити з мінімального прожиткового мінімуму, щоб кожна людина мала здатність забезпечити себе хоча б найпростішими продуктами харчування. І нарешті соціальна, яка поєднує в собі фінансову та економічну доступність і являє собою мінімальну диференціацію у споживанні головних груп продуктів серед різних верств населення [9].

Наступним принципом забезпечення продовольчої безпеки є достатність, тобто вітчизняний ринок продовольства забезпечений достатньою кількістю сільськогосподарської продукції і не знаходиться в залежності від імпорту [5, с. 87].

Якість продуктів харчування для здоров'я громадян є найскладнішим для реалізації в сучасних умовах принципом продовольчої безпеки, адже вимагає особливої уваги з боку держави не лише до повноцінного забезпечення функціонування агропромислового комплексу та створення умов для необхідного імпорту, а й до контролю якості та нешкідливості харчової продукції, незалежно від її походження [7, с. 88]. У випадку навіть якщо всі попередні принципи будуть виконуватися, продукції буде достатньо, вона буде доступною, але не якіс-

ною та небезпечною, об'єктивно втрачається сенс продовольчої безпеки, адже всі продукти можна вважати неістівними.

Також необхідно зауважити, що, незважаючи на зростання уваги до проблем продовольчого забезпечення, у вітчизняній літературі досі не вироблено єдиного методичного підходу до кількісної і якісної оцінки продовольчої безпеки країни [6, с. 23]. Існує лише Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. Вона передбачає оцінювання рівня продовольчої безпеки за сімома індикаторами, а саме: добова енергетична цінність раціону харчування людини; забезпечення раціону людини основними видами продуктів; достатність запасів зерна у державних ресурсах; економічна доступність продуктів харчування; диференціація вартості харчування за соціальними групами; ємність внутрішнього ринку окремих харчових продуктів; продовольча незалежність країни за окремими продуктами харчування [3]. Варто зазначити, перелік цих індикаторів не можна вважати вичерпним. Наприклад, можна ввести такий індикатор як продовольчий потенціал, який відображав би прогнози та здатність продовольчого ринку в майбутньому забезпечити населення України необхідною продукцією.

Висновки. Отже, підводячи підсумок та проаналізувавши вищезазначене, необхідно зауважити, що питання продовольчої безпеки потребує більш активної участі держави. Окрім того, показники ефективності продовольчої безпеки є зниженими; існують проблеми в якості продукції; практика по-

казує, що рівень доходів громадян не відповідає тим цінам, які існують на споживчому ринку; існує різниця між верствами населення у можливості забезпечити себе базовими продуктами харчування; наявність значного відсотку імпортової продукції, якість якої є значно вищою за національну [9]. Усі ці недоліки походять, насамперед, від недосконалого правового регулювання та через відсутність єдиної нормативно-правової бази, а також від неповноти контролю, який здійснюють органи державної влади. Попри це, проблема продовольчої безпеки повинна вирішуватися не лише на державному, але й на регіональному рівні.

Таким чином, виникає необхідність вжити таких заходів, які б дали змогу удосконалити та поставити на шлях розвитку продовольчу безпеку України:

- 1) розробити системний нормативно-правовий акт, який би містив визначення, загальні засади здійснення, індикатори якості, органи реалізації та контролю продовольчої безпеки, їх повноваження, наприклад ЗУ «Про продовольчу безпеку»;
- 2) вдосконалити систему органів контролю за якістю та безпечністю харчових продуктів, створити спеціалізовані органи контролю за певними видами харчової продукції;
- 3) підвищити купівельну спроможність населення шляхом врівноваження цін та доходів громадян;
- 4) підтримувати національного виробника;
- 5) підвищити стратегічні запаси виробництва тощо.

Звісно цей перелік можна розширювати, але для зрушення державної політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки цих заходів достатньо, вони допоможуть подолати основні недоліки.

Література

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» // Відомості Верховної Ради України — 2004. — № 49. — С. 527.
2. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» // Відомості Верховної Ради України — 1997. — № 771/97.
3. Постанова Кабінету Міністрів від 05.12.2007 р. № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
4. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко [та ін.]; за ред.: В. Ю. Уркевича, М. В. Шульги; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». — Х.: ФОП Шевченко С. О., 2013. — 326 с.
5. Богданець М. А. Проблеми продовольчої безпеки України // Студентський вісник НУВГП. — 2014. — № 1. — С. 86–89.
6. Дудар В. Продовольча безпека України та складові її забезпечення у контексті економічної безпеки держави / В. Дудар // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2016. — Вип. 2. — С. 20–32. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2016_2_4
7. Пабат О. В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави / Журнал Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 86–90.
8. Хорунжий М. И. Аграрна політика: навч. посіб. / М. Й. Хорунжий. — К.: КНЕУ. — 1998. — 240 с.
9. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку / Л. В. Дейнеко, А. О. Коваленко, П. І. Коренюк, Е. І. Шелудько; За ред. чл.-кор. НАН України В. М. Данилишина. — С. 44–55.

УДК 349.42(477):631.164.23

Товстопят Ганна Валеріївна

студентка

Інституту прокуратури і кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Товстопят Анна Валерієвна

студентка

Інститута прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Tovstopyat Anna

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute of

Yaroslav Mudryi National Law University

Мананкова Ірина Валеріївна

студентка

Інституту прокуратури і кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мананкова Ирина Валерієвна

студентка

Інститута прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Manankova Irina

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute of

Yaroslav Mudryi National Law University

ДЕРЖАВНЕ ІНВЕСТУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СЕЛА ТА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ, ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИНВЕСТИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ СЕЛА И АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА, КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СЕЛА

PUBLIC INVESTMENT IN DEVELOPMENT OF VILLAGE AND AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX SOCIAL SPHERE, AS ONE OF THE TRENDS OF VILLAGE SOCIAL DEVELOPMENT

Анотація. Дана стаття присвячена темі державного інвестування розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу, як одного з напрямків соціального розвитку села. У роботі розглянуто поняття соціального розвитку села, основні напрямки його розвитку, з'ясовано, що соціальна сфера села має пріоритетне значення не лише для забезпечення нормального рівня проживання сільських жителів, облаштування їх умов праці, побуту та задоволення потреб, але й впливає на розвиток економічних відносин, пов'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції, що в свою чергу гарантує належний рівень продовольчої безпеки країни. Досліджено стан законодавства у сфері державної підтримки соціальної сфери села та агропромислового комплексу. Визначальним у цьому напрямку є Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», який визначає умови, зміст і межі пріоритетності розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу в структурі

народного господарства. Аналіз галузевих нормативних актів свідчить, що необхідні заходи по розв'язанню проблем на селі не виконуються на практиці. Така ситуація відбувається внаслідок відсутності відповідальності за їх невиконання, що, в свою чергу, призводить до подальшої деградації. Обґрунтовано необхідність удосконалення чинної нормативної бази, з урахуванням сучасних потреб села. Подолання негативних явищ у соціальній сфері села потребує не тільки поліпшення всієї соціально-економічної діяльності на селі, узагальнення та застосування вітчизняного й зарубіжного досвіду в цій галузі, відповідного фінансового забезпечення, а й використання правових засобів. Запропоновано шляхи покращення ситуації у сфері державного інвестування задля підвищення ефективності впливу на соціальний розвиток села.

Ключові слова: соціальний розвиток села, державне інвестування, соціальна сфера, агропромисловий комплекс.

Анотація. Данная стаття посвящена теме государственного инвестирования развития социальной сферы села и агропромышленного комплекса, как одного из направлений социального развития. В работе рассмотрено понятие социального развития села, основные направления его развития, выяснено, что социальная сфера села имеет приоритетное значения не только для обеспечения нормального уровня жизни сельских жителей, организации их условий труда, быта и удовлетворения их нужд и потребностей, но и имеет влияние на развитие экономических отношений, связанных с производством сельскохозяйственной продукции, что в свою очередь гарантирует достаточный уровень продовольственной безопасности страны. Исследовано состояние законодательства в сфере государственной поддержки социальной сферы села и агропромышленного комплекса. Основным в этом направлении является Закон Украины «О приоритетности социального развития села и агропромышленного комплекса в народном хозяйстве», который определяет условия, содержание и границы приоритетности развития социальной сферы села и агропромышленного комплекса в структуре народного хозяйства. Анализ отраслевых нормативных актов свидетельствует, что необходимые меры по решению проблем на селе не выполняются на практике. Такая ситуация происходит из-за отсутствия ответственности за их невыполнение, что, в свою очередь, приводит к дальнейшей деградации. Обоснована необходимость совершенствования действующей нормативной базы с учетом нынешних потребностей села. Для преодоления негативных явлений в социальной сфере села требуется не только улучшение всей социально-экономической деятельности на селе, обобщение и применение отечественного и зарубежного опыта в этой области, соответствующее финансовое обеспечение, но и использование правовых средств. Предложены пути улучшения ситуации в сфере государственного инвестирования для повышения эффективности воздействия на социальное развитие села.

Ключевые слова: социальное развитие села, государственное инвестирование, социальная сфера, агропромышленный комплекс.

Summary. The article is devoted to the subject of public investment in the development of village and agro-industrial complex social sphere, as one of the trends of village social development. The paper considers the concept of village's social development, the main trends of its development, it is determined that the village's social sphere is of priority not only to ensure the normal level of rural residents' living of rural residents, arrangement of their working conditions, life and meet the needs, but also affects the development of economic relations associated with the production of agricultural products, which in turn guarantees an appropriate level of food security of the state. The status of legislation in the sphere of state support of village and agro-industrial complex social sphere is investigated. The Ukrainian Law «On priority of village and agro-industrial complex social development in the national economy», which determines the conditions, content and limits of priority development of the village and agro-industrial complex social sphere in the structure of the national economy is determinative in this trend. Analysis of industry-specific regulations indicates that measures to address the problems of the countryside are not met in practice. Such situation occurs due to the lack of responsibility for their non-compliance, which in turn leads to further degradation of the highlighted existing problems. The necessity of improving the existing regulatory framework, align it to the modern requirements of the village is rejustified. Overcoming negative phenomena in the social sphere of the village requires not only the improvement of all social and economic activities in the village, the generalization and usage of domestic and foreign experience in this area, appropriate financial support, but also the usage of legal means. The ways to improve the situation in the field of public investment to improve the impact on the social development of the village are proposed.

Key words: social development of the village, state investment, social sphere, agro-industrial complex(agriculture).

Постановка проблеми. На сьогодні ситуація на селі є вкрай складною, спостерігаються несприятливі тенденції щодо погіршення рівня та якості життя в сільській місцевості. Залишається не вирішеною проблема безробіття. Низький показник економічно активного населення на селі приводить до того, що приватний сектор все менш заінтересований в інвестуванні сільської місцевості, а жителі сіл масово виїждять до міста.

До того ж законодавче забезпечення аграрної сфери є непослідовним, недостатнім та несистемним. Нормативні акти містять суперечності, деякі вже втратили свою актуальність або є неефективними. За таких умов нагальною є необхідність удосконалення чинної нормативної бази, приведення її до сучасних потреб села та забезпечення виконання положень, закріплених в нормативно-правових актах на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній літературі аналізу загальнотеоретичних положень забезпечення соціального розвитку села присвячені роботи Н. О. Багай, В. М. Єрмоленко, В. П. Жушман, Т. О. Коваленко, М. І. Козир П. Ф. Кулинич, О. Л. Мініної, А. М. Статівки, О. В. Шубравська. Дослідженню та вирішенню проблеми залучення інвестицій до економіки сільських територій та інвестиційного забезпечення села приділяють увагу такі вчені, як І. В. Гончаренко, А. В. Ключник, П. Т. Саблук, А. М. Стельмащук.

Метою статті є аналіз стану соціального розвитку села, огляд існуючої нормативної бази, а також наукове обґрунтування пропозицій щодо активізації інвестиційних процесів на сільських територіях, надання рекомендацій щодо вдосконалення чинної нормативної бази.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напрямок пріоритетного розвитку села був проголошений ще з моменту набуття Україною незалежності. Без перебільшення можна говорити про ключову роль села та аграрного сектора у розбудові української держави. Проте складна економічна та політична ситуація, недосконалість законодавства та недостатній досвід у побудові ефективного механізму інвестування сільської місцевості призвели до занепаду агропромислового комплексу, зниження населення у селах, масового виїзду жителів сіл, особливо молоді, до міст.

У Конституції України містяться положення, які гарантують кожному право на працю, безпечні умови праці, мінімальну заробітну плату, відпочинок, соціальний захист, житло, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї. В свою чергу держава повинна забезпечувати і створювати для цього всі умови.

Попри наявність формальних гарантій, у сільській місцевості відбувається зниження якості життя, звужується доступ селян до основних соціальних послуг — освіти, охорони здоров'я, тощо. На високому рівні залишаються бідність сільського населення та безробіття, в тому числі і серед сільської молоді. Неналежні умови праці, необґрунтовано низький рівень її оплати позбавляють молодь можливості залишатися на селі. Велика її частина втратила мотивацію до праці. Спостерігається масовий виїзд працездатних сільських жителів у пошуках роботи за межами держави [1, с. 4–5].

З'ясування сутності соціальної сфери села має важливе значення не тільки як частини соціальної політики держави, а й сприятиме виокремленню проблем, наявних у цій сфері, встановленню об'єктів, які потребують інвестування.

Соціальний розвиток села є частиною соціальної діяльності держави. Зважаючи на те, що держава виконує своє призначення за допомогою відповідних функцій, то саме її соціальна функція має бути

спрямована на пом'якшення і подолання таких соціальних проблем сьогодення, як бідність, безробіття, нерівність, а також ліквідацію тягаря економічних труднощів між різними верствами населення, у тому числі й сільського. Під соціальною діяльністю держави розуміють діяльність, яка спрямована на створення умов, що забезпечують достатній життєвий рівень і вільний розвиток людини [1, с. 37].

Зрозуміло, що соціальний розвиток на селі тісно пов'язаний з належним забезпеченням соціальної сфери та агропромислового комплексу. Саме ці два ключових компоненти дозволяють говорити про рівень соціального розвитку на селі.

Необхідно зазначити, що соціальна сфера села має пріоритетне значення не лише як необхідний елемент встановлення нормального рівня життя сільського населення, забезпечення належних умов праці, побуту та задоволення потреб, але й має неабиякий вплив на розвиток економічних відносин, пов'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції, що в свою чергу гарантує належний рівень продовольчої безпеки країни.

Зазвичай у науці виділяють такі об'єкти соціальної сфери села як: 1) соціальна інфраструктура села; 2) соціальні стандарти для сільського населення.

Зокрема, Указом Президента України від 20 грудня 2000 року «Про основні засади розвитку соціальної сфери села» передбачено, що основні засади розвитку соціальної сфери села (далі — Основні засади) спрямовані на поліпшення організації життєзабезпечення сільського населення в умовах становлення приватного сектора в аграрній сфері, виходу національної економіки з кризи, розвитку економіки в ринкових умовах і мають враховуватись у процесі визначення стратегічних напрямів розвитку економіки, підготовки та виконання державних, галузевих і регіональних програм та розроблення нормативно-правових актів з питань соціально-економічного розвитку держави в найближче десятиліття.

Закріплення соціальних прав на конституційному рівні є безумовно важливим кроком для розбудови села і держави в цілому. Однак, на нашу думку, ці права не забезпечені належними гарантіями, що в свою чергу зумовлює подальшу деградацію соціальної сфери села, призводить до зменшення обсягів аграрного виробництва та може загрожувати продовольчій безпеці нашої держави. Тому важливого значення набуває розроблення та запровадження ефективних заходів державної аграрної політики.

Однією з проблем у сільському господарстві залишається нерозвиненість інфраструктури аграрного ринку, оскільки її функціонування ще не забезпечує вільний прозорий рух сільськогосподарської продукції, а відсутність чіткої схеми реалізації «виробник — оптова торгівля — роздрібна торгівля — споживач» негативно впливає на цінову ситуацію на аграрному ринку та не дає виробнику можливості отримати достатній дохід з вирощеної продукції.

Важливість цього питання полягає у тому, що розбудова інфраструктури аграрного ринку на державному рівні дозволить створити стабільні умови для забезпечення аграрних підприємств виробничими ресурсами та реалізації виробленої продукції, що є основою підвищення ефективності і конкурентоспроможності аграрного сектора економіки.

Загалом, соціально-економічний розвиток села визначають як процес змін, спрямованих на підвищення рівня розвитку економічної і соціальної сфер сільських регіонів, з мінімальними втратами для природного середовища і найбільшим рівнем задоволення потреб сільського населення та інтересів держави. Сільський розвиток потребує комплексного підходу до вирішення всіх проблем сільського регіону — економічних, соціальних, екологічних, демографічних тощо [2, с. 1].

Визначним у цьому напрямку є Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», який визначає умови, зміст і межі пріоритетності розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу в структурі народного господарства, сприяє соціальній захищеності сільського населення. Відповідно до Закону пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу об'єктивно впливає з виняткової значущості та незамінності вироблюваної продукції сільського господарства у життєдіяльності людини і суспільства, з потреби відродження селянства як господаря землі та національної культури. Високий рівень соціально-економічного розвитку села є основною умовою продовольчого та сировинного забезпечення республіки, її економічної незалежності.

Поряд з тим, вищезазначений Закон був прийнятий ще у 1990 році, останні зміни до нього були внесені у 2015 році, що свідчить про його застарілість. В умовах ринкової економіки такий нормативний акт не знайшов належної реалізації, а проголошені в Законі пільги та гарантії для жителів села та сільськогосподарських товаровиробників мають скоріш декларативний характер.

З вищезазначеним Законом пов'язано прийняття ряду нормативно-правових актів, зокрема: Закону України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України», Закону України від 18 жовтня 2005 р. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», постанову Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року».

Аналіз положень цих нормативних актів свідчить, що заходи по розв'язанню проблем на селі не виконуються на практиці. Така ситуація відбувається внаслідок відсутності відповідальності за їх невиконання, що, в свою чергу, призводить до подальшої деградації. Вирішення означених про-

блем вимагає комплексного підходу через запровадження спеціальних правових, економічних та організаційних механізмів, що сприяли б сталому розвитку сільських територій, серед яких ключове місце повинно зайняти залучення додаткових фінансів, шляхом інвестування соціальної сфери села.

Аналізуючи аграрну політику країн Європейського Союзу дає підстави стверджувати, що основними способами вирішення означених проблем на селі є інвестиції в соціальний розвиток села. Окрім цього, органи місцевого самоврядування отримують широкі права для реалізації програм розвитку сільських територій, а також необхідна фінансова підтримка за допомогою використання комплексу фінансових інструментів: прямі платежі населенню, програми грантової підтримки, кредити, гарантії за кредитами, податкові пільги, технічна допомога з чітким зазначенням умов їх застосування [8, с. 19–22].

Проте на сьогодні в Україні порядок розробки соціальних стандартів залишається безсистемним, оскільки відсутні фінансово-економічні обґрунтування, а також механізми визначення коштів для їх фінансування.

Для здійснення заходів щодо відродження й розвитку українського села, насамперед, необхідно подолати нинішній стан у соціальній інфраструктурі та головне — усунути причини, які зумовили її занепад. У напрямку державного інвестування важливим є досягнення збалансованих міжбюджетних відносин, поєднання виділення фінансових ресурсів із державного бюджету і коштів із місцевих бюджетів. При чому необхідно досягти таких обсягів асигнування, які забезпечать усі потреби розвитку соціальної інфраструктури на селі [3, с. 60].

Дослідження державних та комунальних інвестицій у соціальну сферу села дає підстави стверджувати, що вони здійснюються не на належному рівні. Соціальна сфера села не отримує необхідного фінансування, внаслідок чого сільські території знаходяться в занепаді. Крім того, однією з ключових проблем залишається нерозмежованість виробничої та соціальної сфери села на законодавчому рівні.

У цьому аспекті вважається доцільним прийняти Державну цільову програму розвитку соціальної сфери села, а також відповідні регіональні та місцеві програми, які б передбачали конкретні заходи вирішення проблем, розроблення яких повинно базуватися на підставі реального стану об'єктів соціальної інфраструктури, для чого необхідним є закінчення процесу паспортизації сіл та включення відповідних даних до єдиної інформаційно-аналітичної системи, з метою визначення першочергових заходів щодо побудови та реконструкції об'єктів соціальної інфраструктури сіл [4, с. 66].

Погоджуючись з В. П. Рябоконею, слід відмітити, що у науці виділяють такі види інвестицій у соціальний розвиток села як: 1) публічні інвестиції в соціальний розвиток села; 2) приватні інвестиції

в соціальний розвиток села; 3) іноземні інвестиції в соціальний розвиток села.

В умовах ринкової економіки очевидним є необхідність залучення коштів не лише держави, але й інших суб'єктів у формі інвестицій. Це пов'язано з тим, що держава не в змозі реалізувати основні засади сталого розвитку сільських територій в односторонньому порядку. Дана справа вимагає налагодженої співпраці між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, сільськогосподарськими товаровиробниками та жителями села на засадах публічно-приватного партнерства. У цьому аспекті актуальності набуває дослідження правового регулювання публічно-приватного партнерства як способу забезпечення сталого розвитку сільських територій.

В Україні модель публічно-приватного партнерства стала набувати все більшого поширення з розробленням відповідної нормативно-правової бази, зокрема Закону України від 1 липня 2010 р. «Про державно-приватне партнерство», який визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі [5, с. 101].

Завдяки вищезазначеному Закону модель державно-публічного партнерства може бути реалізована для забезпечення сталого розвитку сільських територій, шляхом укладення договорів між публічними і приватними партнерами у сфері виробництва сільськогосподарської продукції та соціальної сфери села.

Розпорядженням КМУ від 19 липня 2017 р. № 489-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій» [7] вищезазначені положення набули більшої конкретики. Аналіз Плану заходів дає підстави стверджувати про можливість залучення приватних суб'єктів, зокрема до виконання наступних заходів: зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури і впровадження сучасних інформаційних технологій в їх діяльність; відновлення й модернізація інженерних мереж та водоочисних споруд, забезпечення сільського населення питною водою належної якості; підтримка утворення та діяльності сільських центрів з надання житлово-комунальних послуг та підвищення рівня надання таких послуг; розвиток соціальних послуг у сільській громаді; створення та функціонування музеїв природи, музейних кімнат, екоосвітніх центрів, еколого-освітніх класів, еколого-освітніх стежок на територіях та об'єктах

природно-заповідного фонду; проектування і будівництво водопровідних та каналізаційних очисних споруд, у тому числі локальних, та інших об'єктів системи водовідведення в сільській місцевості із застосуванням новітніх технологій та обладнання.

Як бачимо, застосування державно-приватного партнерства є доцільним і для побудови об'єктів соціальної інфраструктури, й для розбудови агропромислового комплексу.

Проте на сьогодні, на жаль, вкрай рідкими є випадки успішного залучення приватних інвестицій на засадах державно-приватного партнерства до реалізації стратегічно важливих соціально-гуманітарних проектів на селі. Можливими причинами є: недостатній рівень уваги держави до реалізації політики у сфері інвестування та державно-приватного партнерства, недосконалість системи управління розвитком такого партнерства; відсутність у сфері державно-приватного партнерства дієвих заходів зі створення умов для його розвитку, а також чіткого розмежування повноважень між органами державної влади та координації їх діяльності.

Вищезазначене дозволяє зробити пропозиції щодо внесення відповідних змін до чинного законодавства, зокрема слід на законодавчому рівні не просто формально закріпити пріоритетність розвитку соціальної сфери села, а й встановити реальні механізми та етапи їх реалізації, серед яких: створення організаційних, соціальних, економічних умов для розвитку різноманітних видів економічної діяльності та форм господарювання на селі, організація та підтримка туристичної та рекреаційної діяльності у сільській місцевості, залучення приватних інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури цих територій, використовуючи механізм державно-приватного партнерства.

Висновок. Як бачимо, на сьогодні наявними є проблеми у сфері соціального розвитку села. Подолання негативних явищ у соціальній сфері села потребує не тільки поліпшення всієї соціально-економічної діяльності на селі, узагальнення та застосування вітчизняного й зарубіжного досвіду в цій галузі, відповідного фінансового забезпечення, а й використання інших правових засобів, які б сприяли росту інвестиційної привабливості села, забезпеченню зайнятості селян та зростанню їх доходу. Тому вкрай важливим завданням з вдосконалення аграрного законодавства щодо інвестицій у соціальний розвиток села. Поряд з удосконаленням правових норм регулювання державного управління розвитку сільських територій, необхідним вбачається чітке визначення та формування стратегічних пріоритетів розвитку.

Література

1. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні: Монографія. — Х.: Право, 2007. — 208 с.
2. Невесенко В. Д. Актуальні питання соціального розвитку сільських територій / В. Д. Невесенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. — 2012. — Вип. 22(2). — С. 303–310.
3. Рябоконт В. П. Тенденції розвитку соціальної сфери села на сучасному етапі / В. П. Рябоконт // Економіка АПК. — 2015. — № 4. — С. 57–63.
4. Сащенко І. С. Деякі аспекти правового регулювання публічних інвестицій в соціальний розвиток села. / І. С. Сащенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. — 2015. — Вип. 213(1). — С. 62–68.
5. Кульчій І. М. Публічно-приватне партнерство як спосіб забезпечення сталого розвитку сільських територій / І. М. Кульчій // Проблеми законності. — 2017. — Вип. 138. — С. 99–108.
6. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17 жовтня 1990 р. № 400-ХІІ (в редакції від 15 травня 1992 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
7. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 р. № 489-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80>.
8. Пантелеєва О. И. Особенности политики развития сельских территорий в США и странах Евросоюза / О. И. Пантелеєва // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2010. — № 7. — С. 19–22.

Фаркаш Ярослав Володимирович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Фаркаш Ярослав Владимирович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Farkash Yaroslav

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ВПЛИВУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ НА КРИМІНОГЕННУ СИТУАЦІЮ В ДЕРЖАВІ

О ВЛИЯНИИ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ НА КРИМИНОГЕННУЮ СИТУАЦИЮ В ГОСУДАРСТВЕ

ABOUT THE EFFECT OF THE LEGALIZATION OF FIREARMS ON THE CRIME SITUATION IN THE STATE

Анотація. В статті розглянуто міжнародний досвід легалізації вогнепальної зброї та вилучення її з цивільного обігу в аспекті впливу на криміногенну ситуацію в країні. Досліджені супутні наслідки легалізації вогнепальної зброї.

Ключові слова: легалізація вогнепальної зброї, структура злочинності, кореляційний зв'язок.

Аннотация. В статье рассмотрен международный опыт легализации огнестрельного оружия и изъятия его из гражданского оборота в аспекте влияния на криминальную ситуацию в государстве. Исследованы сопутствующие последствия легализации огнестрельного оружия.

Ключевые слова: легализация огнестрельного оружия, структура преступности, корреляционная связь.

Summary. The article describes the international experience of legalization of firearms and withdrawing them from the civilian circulation in terms of their effect on the crime situation in the state. The concomitant consequences of the legalization of firearms are investigated.

Key words: legalization of firearms, criminality structure, correlation.

Наявність права на зброю у цивільного населення обґрунтовується, насамперед, природним та невід'ємним правом кожної людини на самозахист від злочинних посягань, наприклад, у штаті Вісконсин (США) існує обов'язок громадян мати зброю для самооборони, а також історичними та географічними особливостями територій певних держав, наприклад, на островах архіпелагу Шпіцберген (Норвегія) через небезпеку піддатися

нападу з боку полярних ведмедів [1], використанню її для полювання, обов'язком нести військову службу тощо. Метою легалізації зброї є забезпечення права людини на самозахист від протиправних посягань, але найбільший вплив на криміногенну ситуацію в країні здійснює легалізація саме короткоствольної вогнепальної зброї, оскільки вона за притаманними їй характеристиками якнайкраще забезпечує виконання поставленої цілі.

Вплив легалізації зброї, а саме надання цивільному населенню права на володіння вогнепальною зброєю, зберігання, приховане носіння і застосування її у передбачених нормативно-правовими актами випадках, на криміногенну ситуацію в країні є досить неоднозначним. В практиці зарубіжних країн чітко простежуються кореляційний зв'язок між цими двома явищами, однак дійти єдиного висновку стосовно позитивної (зменшення кількості злочинів) чи негативної (збільшення кількості злочинів) динаміки злочинності внаслідок такого взаємозв'язку з високим ступенем вірогідності не є можливим з огляду на те, що кожна країна має свої власні особливості. Складність прогнозування наслідків є однією з основних причин того, що питання доцільності легалізації зброї в Україні залишається не вирішеним.

Серед чинників, які урізноманітнюють практику та наслідки легалізації зброї виділяють такі: якість та деталізація нормативно-правового забезпечення, соціокультурні цінності суспільства, структура суспільства, традиції та звичаї, ступінь правової свідомості суспільства, ступінь поширення правового нігілізму та антисуспільної спрямованості серед членів суспільства, структура злочинності, корупція, «культура» володіння зброєю, доступність зброї, насиченість суспільства зброєю.

«Культура» володіння зброєю — це сформована у суспільстві на основі загальних правил поведінки практика безпечного поводження зі зброєю. Основними елементами «культури» володіння зброєю є обачливе ставлення та виправдане застосування. Відсутність або недостатність попередньої практики поводження зі зброєю зумовлює збільшення кількості випадків порушення правил зберігання та носіння, легковажного застосування зброї, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості або смерті внаслідок необережного поводження зі зброєю.

Доступність зброї — реальна здатність населення набути у власність легалізовану зброю та боєприпаси до неї. Доступність зброї визначається співвідношенням між її ціною та купівельною спроможністю населення, процедурою, вимогами до особи, яка виявила бажання набути у власність зброю, та складністю їх виконання.

Наприклад, розглянемо на прикладі деяких країн світу результати наявності вогнепальної зброї в обігу серед цивільного населення, перебування в обігу та вилучення її з обігу.

Світовим лідером у володінні населенням вогнепальною зброєю за даними The Small Arms Survey 2018 сьогодні є США з показником 120,5 одиниць цивільної вогнепальної зброї на 100 осіб. В Ємені ця цифра становить 52,8, в Чорногорії — 39,1, в Канаді — 34,7, в Фінляндії — 32,4 [2, с. 4]. Водночас найвищий рівень умисних убивств на душу населення, як не дивно, не в США, а в Гондурасі. На 100 тис.

чоловік там припадає 91,6 умисних убивств на рік, в Сальвадорі — 69,2, в Кот-д'Івуарі — 56,9, в Ямайці — 52,2. Для порівняння в США цей показник становить 4,2 умисних убивств на рік, в Ємені — 4,2, в Чорногорії — 3,5, в Канаді — 1,6, в Фінляндії — 2,2 [3]. Зброю легалізовано як у США, так і в Гондурасі, однак показники умисних убивств в цих країнах суттєво відрізняються. З цього можна зробити висновок, що легалізація зброї для цивільного населення не впливає на кількість умисних убивств. Проте такий висновок не є правильним з огляду на те, що за останніми підрахунками, всього лише 2,05% населення Гондурасу володіє зброєю легально, водночас кількість нелегальної зброї оцінюється в 850 тис. одиниць. Зрозуміло, що порівняння показників США та Гондурасу є досить умовним, адже різниця між цими двома країнами різка, хоча б за кількістю наявної зброї. Варто зазначити, що легальна зброя набагато рідше застосовується для вчинення злочинів оскільки вона є зареєстрованою на особу власника і дані про неї є в кулегільзотеці або інших базах даних. Тому при вчиненні злочину з легальної зброї злочинця набагато легше знайти, що у свою чергу є одним із стримуючих чинників від вчинення злочину. Комплексне зіставлення показників кількості зброї та кількості умисних убивств за вищенаведеними статистичними даними таких країн, як США, Ємен, Чорногорія, Канада, Фінляндія все ж таки свідчать про деяку закономірність, а саме про зворотній кореляційний зв'язок між кількістю зброї та кількістю умисних убивств.

У США вогнепальну зброю найчастіше використовують для самооборони від посягань проти життя і здоров'я особи, власності. Так, щорічно в США відбувається понад 2,5 млн. випадків застосування зброї для самозахисту (в т.ч. і без пострілів). З цією метою зброя в країні застосовується в 60 разів частіше, ніж для вчинення злочинів, при чому в більшості випадків (80%) справа обмежується «психологічною» контратакою на злочинця, без його вбивства або поранення [8, с. 280].

Одним із можливих наслідків легалізації вогнепальної зброї є збільшення кількості злочинів вчинених з перевищенням меж необхідної оборони.

У США кількість загиблих від вогнепальної зброї на 100 тис. осіб у середньому складає 11,3. За даними Бюро з контролю за оборотом алкоголю, тютюну і зброї (BATF) США, 93% зброї, застосовуваних злочинцями як знаряддя вчинення кримінального посягання, придбані нелегальним шляхом [8, с. 280]. Порівнюючи статистичні дані штатів, в яких дозволене та заборонене володіння зброєю, за 2007 рік на 100 тис. жителів у столичному окрузі Колумбія було зареєстровано 30,8 убивств із застосуванням вогнепальної зброї, у Вірджинії — 5,3, у Вермонті — 1,9. Хоча в Колумбії заборонено володіння зброєю, її купівля, продаж чи ввіз з інших штатів та, навіть, існують місця де зі зброєю заборонено перебувати

навіть працівникам поліції. Однак в окрузі рівень убивств у 6 разів вищий, ніж у сусідній Вірджинії, де кожен громадянин, досягнувши 21 року і пройшовши спеціальні курси вартістю 50 дол. США, має право на короткоствольну зброю. У штаті Вермонт, у якому дозволяється будь-яка вогнепальна зброя, рівень убивств у 15 разів менший, ніж в окрузі Колумбія [9, с. 116].

Показовим також є наступний історичний факт. Міське управління м. Кеннесо, штату Джорджія зобов'язало кожну сім'ю мати хоча б одну одиницю вогнепальної зброї. Після того як Закон набув чинності 1982 року, кількість злочинів проти особи в м. Кеннесо скоротилося на 74% порівнюючи з 1981 роком, а 1983 року — ще на 45% порівнюючи з 1982-м роком, і з того часу залишається низькою. За період з 1980 по 2000 роки у місті було скоєно лише одне убивство із застосуванням вогнепальної зброї. Рівень злочинності в місті знизився тільки від усвідомлення того факту, що більшість жителів мають зброю [9, с. 116].

Чисельні дослідження як вітчизняних, так і закордонних науковців визначають про наявність взаємозв'язку між рішенням злочинця вчинити напад та очікуванням ним можливості опору з боку жертви. Чим вища ймовірність опору — тим менша реальність нападу [1]. Усвідомлення особою потенційної загрози збройного опору як реакції на протиправне посягання в більшості випадків нівелює його злочинну мотивацію, адже викликає страх за своє здоров'я та життя, тобто стимулює появу інстинкту самозбереження. Поряд з цим, вільний обіг, носіння та можливість застосування травматичної зброї такого впливу на свідомість особи не здійснює. Пов'язано це з тим, що вона вважається більш безпечною, адже в більшості випадків не може спричинити летальні наслідки. Наприклад, при потрапленні у скроню, в око, а в деяких випадках і в серце, людина може загинути від гумової кулі. Тому, ризик зазнати тілесні ушкодження є недостатнім для повної ліквідації злочинної мотивації в особи. Наслідки застосування вогнепальної зброї є більш серйозними, що зазвичай спонукає особу відмовитись від протиправного посягання. Як наслідок, в залежності від особливостей країни, структура злочинності змінюється, прослідковується тенденція до зменшення кількості насильницьких, насильницько-корисливих та корисливих злочинів. Наприклад, у США, у штатах, в яких дозволено носіння зброї, рівень насильницьких злочинів, за даними Федерального бюро розслідувань, на 22% менший, аніж у середньому по країні, рівень вбивств — на 33%, грабежів — на 37%, тяжких тілесних ушкоджень — на 14% порівнюючи з тими штатами, в яких приховане носіння зброї заборонено [4].

Враховуючи вищевказане, можна зробити висновок, що наявність зброї у населення, яке поєднане з достатнім рівнем «культури» володіння та насиче-

ністю зброєю дає можливість ефективно протистояти протиправним посяганням або відвертати більш негативні наслідки, що в цілому може позитивно впливати на «ціну» злочинності, в аспекті поступового зменшення побічної, або непрямой, шкоди.

У Європі Швейцарія є найбільш «озброєною», оскільки 29% населення має зброю [5]. У Швейцарії громадяни з 18 років мають право набувати у власність зброю, але не тільки цивільну, а ще й військову. Окремо громадянин повинен мати дозвіл на носіння вогнепальної зброї, якщо він обґрунтує це необхідністю самозахисту або захисту інших людей. Разом з цим у Швейцарії один з найнижчих рівнів злочинності у світі. Головна проблема Швейцарії полягає в рівні самогубств серед населення, саме з використанням вогнепальної зброї (90% від усіх самогубств). Після досліджень вчених, які встановили залежність самогубств від наявності зброї, була проведена реформа. Внаслідок змін у кількості службовців та зменшення кількості зброї у населення кількість самогубств зменшилась в три рази [6, с. 75].

В Естонії короткоствольну зброю легалізували у 1992 році, і за період з 1992 по 1999 роки було зареєстровано зниження рівня злочинності на 80%. У Молдавії з моменту легалізації вогнепальної зброї знизився рівень злочинності на 50%. У Польщі після надання можливості громадянам купувати та носити пістолети та револьвери рівень злочинності зменшився на 34%. У Прибалтиці після аналогічного дозволу рівень злочинності зменшився на 40%, у Словенії — на 50%. При цьому число вбивств у всіх випадках зменшилося практично однаково — на 20–22% [1]. Наведені статистичні дані свідчать про те, що поширена серед представників державної влади та науковців думка «чим більше зброї, тим більше злочинності» на практиці не завжди підтверджується.

Існує ряд країн, в яких до певного часу була легалізована вогнепальна зброя, але потім була заборонена та вилучена з цивільного обігу. Так, Австралія довгий час ліберально ставилася до цивільного обігу зброї, але через резонансні масові вбивства з використанням вогнепальної зброї, кількість яких зростала, а число жертв збільшувалось після кожного масового розстрілу. Тому з 1996 року у країні діє заборона на купівлю зброї. Як наслідок, зменшилась кількість убивств та самогубств з використанням вогнепальної зброї [7, с. 1023], однак кількість озброєних пограбувань за вісім років дії закону виросла на 59%. У Сідней після роззброєння населення урядом кількість озброєних грабежів зросла за рік на 160%. Уряд Великої Британії в 1997 році заборонив вільне володіння вогнепальною зброєю. Злочинність з використання зброї зросла більше ніж на 100%. З 1997 по 2003 роки кількість злочинів із застосуванням насильства зросла на 88%; озброєних нападів на 101%; зґвалтувань — на 105%; вбивств — на 24%. Введення жорстких обмежень на придбання зброї в Канаді призвело до різкого зростання злочинно-

сті за короткий час на 45% [1]. Отже, вилучення вогнепальної зброї з цивільного обігу впливає на структуру злочинності. Загалом прослідковується тенденція до збільшення кількості насильницьких, насильницько-корисливих та корисливих злочинів, рівня злочинності в цілому. Такий зв'язок можна охарактеризувати як прямий кореляційний.

На нашу думку, враховуючи вищесказане, досвід інших країн світу щодо легалізації вогнепальної зброї в більшості випадків можна визнати позитивним в аспектах більш широкого гарантування права на самозахист, зменшення рівня злочинності, впливу на структуру злочинності. Поряд з цим, спрогнозува-

ти наслідки легалізації вогнепальної зброї в Україні досить складно, адже в Україні практично відсутня «культура» володіння зброєю, існує висока ймовірність зловживань з боку посадових осіб у цій сфері, поширення нових корупційних схем. Слід також звернути увагу на деякі умови щодо отримання права на володіння, зберігання і носіння вогнепальної зброї. Це досягнення 21-річного віку громадянином, який виявляє бажання реалізувати право на зброю; проведення комплексного медичного огляду висококваліфікованими лікарями; відсутність незнятої чи непогашеної судимості; наявність відповідного дозволу, виданого уповноваженими суб'єктами.

Література

1. Фріс П. Л. Право громадян на зброю — pro et contra» : про право громадян на володіння бойовою вогнепальною зброєю [Електронний ресурс] / П. Л. Фріс. — 2016. — Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/pravo_gromadyan_na_zbroyu_pro_et_contra_pro_pravo_gromadyan_na_volodinnya_boyovoyu_vognepalnoyu_zbroeyu/.
2. Karp A. Estimating global civilian-held firearms numbers / Aaron Karp. // The small arms survey. — 2018. — С. 3–4.
3. Intentional Homicide Victims [Електронний ресурс] / United Nations Office On Drugs and Crime Statistics Online. — Режим доступу: <https://dataunodc.un.org/crime/intentional-homicide-victims>.
4. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України [Електронний ресурс] / О. Бусол. — 2016. — Режим доступу: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2757:zarubizhnij-dosvid-legalizatsiji-vognepalnoji-zbroji&catid=8&Itemid=350.
5. Десятка країн з найбільш лояльним збройовим законодавством [Електронний ресурс]. — 2014. — Режим доступу: http://zbroya.info/uk/blog/3906_desiatka-krayin-z-naibilsh-loialnim-zbroiovim-zakonodavstvom/.
6. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г. Ф. Гергега, О. О. Зарубінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко. — Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2015. — 152 с.
7. Чорнобривець Р. Є. Щодо доцільності легалізації вогнепальної зброї для самозахисту в Україні з урахуванням міжнародного досвіду / Р. Є. Чорнобривець // «Молодий вчений». — 2017. — № 11. — С. 1022–1025.
8. Шуміленко С. М. Проблеми легалізації зброї як засобу протидії її незаконному обігу / С. М. Шуміленко // Порівняльно-аналітичне право. — 2016. — № 5. — С. 278–280.
9. Колосок А. М. Легалізація зброї як каталізатор розвитку соціальної відповідальності суспільства / А. М. Колосок // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 11. — С. 113–118.

Федорченко Антоніна Миколаївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Федорченко Антонина Николаевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Fedorchenko Antonina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Олійник Тетяна Миколаївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Олейник Татьяна Николаевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Oliinyk Tetiana

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Щокіна Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри Господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Щокина Елена Александровна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры Хозяйственного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Shchokina Olena

PhD of Legal Sciences,

Associate Professor of the Business Law Department

Yaroslav Mudryi National Law University

**ЄДИНА НАЦІОНАЛЬНА МЕРЕЖА ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ:
ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ОПЕРАТОРА
НА РИНКУ ПОШТОВИХ ПОСЛУГ**

**ЕДИНАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ СЕТЬ ПОЧТОВОЙ СВЯЗИ:
ПРОБЛЕМЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ОПЕРАТОРА
НА РЫНКЕ ПОЧТОВЫХ УСЛУГ**

**UNIT NATIONAL NETWORK OF THE POSTAL COMMUNICATION:
PROBLEMS OF THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL OPERATOR
ON THE MAP OF THE POSTAL SERVICES**

Анотація. Стаття присвячена теоретичному та практичному дослідженню сучасного стану організації суб'єктів господарювання в сфері поштового зв'язку. Особливу увагу приділено національному оператору на ринку поштових послуг.

Ключові слова: оператор поштового зв'язку, пошта, ефективність послуг, сфера надання послуг.

Анотация. Статья посвящена теоретическому и практическому исследованию современного состояния организации субъектов хозяйствования в сфере почтовой связи. Особое внимание уделено национальному оператору на рынке почтовых услуг.

Ключевые слова: оператор почтовой связи, почта, эффективность услуг, сфера предоставления услуг.

Summary. The article is devoted to theoretical and practical research of the current state of organization of subjects of management in the field of postal communication. Particular attention is paid to the national operator in the postal market.

Key words: postal operator, post, service efficiency, sphere of services rendering.

Постановка проблеми. Основним завданням державної сфери послуг поштового зв'язку є забезпечення надання якісних послуг операторами, задоволення попиту споживачів. Зважаючи на останні тенденції в політико-правовій сфері, Україна орієнтується на процеси, що відбуваються в Європі, тому актуальним стає питання підвищення ефективності роботи національного оператора зв'язку, в тому числі шляхом реформування положень українського законодавства та поступової імплементації норм права Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї проблеми займалися такі науковці як Мельник С. Б., Ваколюк Б., Татаренко Г. В., Мазуренко В. В., Ящук Л. О., Горелкіна С. Б. та інші.

Мета. Метою статті є аналіз положень національного та міжнародного законодавства в сфері надання послуг зв'язку, дослідження перспектив розвитку ринку поштових послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ринок послуг зв'язку — це один із найбільш передових сегментів економіки нашої держави, а тому в умовах сьогодення викликає особливу зацікавленість в дослідженні перспектив його розвитку [2, с. 200].

Сучасний поштовий зв'язок, як вдало зазначив Буряк В. Г., надає великомасштабну розгалужену систему комунікаційного обслуговування державних, комерційних і фінансових структур, органів управління, населення й інших споживачів [1].

Основним нормативно-правовим актом, який визначає правові, соціальні, економічні та організаційні засади, регулює діяльність поштових операторів, у тому числі окремі аспекти функціонування національного оператора є Закон України «Про поштовий зв'язок» від 04.10.2001 року та затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 № 270.

Правила надання послуг поштового зв'язку [9].

Ставши членом Всесвітнього поштового союзу в 1947 році, Україна відповідно до Всесвітньої поштової конвенції взяла на себе зобов'язання забезпечити всіх користувачів послуг поштового зв'язку правом доступу до універсальної поштової послуги, яка полягає у наданні якісних основних послуг пошто-

вого зв'язку в усіх відділеннях поштового зв'язку на території країни за доступними цінами.

Згідно зі статтею 2 Всесвітньої поштової конвенції кожна держава — член Всесвітнього поштового союзу призначає поштового оператора виконувати зобов'язання, що випливають із її членства, і в першу чергу забезпечувати надання універсальних поштових послуг [4]. Відповідно до розпорядження КМУ від 10.01.2002 «Про національного оператора поштового зв'язку» виконання функцій національного оператора поштового зв'язку покладено на публічне акціонерне товариство «Укрпошта». Це означає, що лише Укрпошта може надавати на території України певний перелік універсальних послуг поштового зв'язку, до яких належить пересилання поштових карток, листів, бандеролей, посилок тощо, а також має виключне право на випуск поштових марок та конвертів.

Так, на сьогоднішній день мережа «Укрпошти» складається майже з 15 тис. відділень. Дев'ять з десяти жителів України мають доступ до найближчого до них відділення поштового зв'язку на відстані не більше 3 км. [11].

Крім того, в умовах стрімкого розвитку конкуренції, на внутрішній ринок виходять великі приватні компанії, яким Національною комісією з регулювання зв'язку видані відповідні ліцензії на надання послуг з пересилання поштових відправлень і поштових переказів, такі як «Нова Пошта», «Інтайм» та інші, загалом близько п'ятдесяти [10, с. 180]. Ці оператори забезпечують досить швидку доставку відправлень, хоча їх тарифи значно вище за тарифи національного оператора.

Про наявність жорсткої конкуренції свідчать Основні показники фінансової діяльності ПАТ «Укрпошта», наприклад, сукупний дохід, прибутковість акцій та збитки [5]. З них можна зробити висновок, що відбувається поступове скорочення частки національного оператора поштового зв'язку в загальних доходах пошти [3, с. 93].

Особливу увагу зосередимо на недоліках національного оператора, які погіршують якість послуг поштового зв'язку, тим самим роблять його не конкурентоспроможним. Сюди можна віднести

застаріле технічне обладнання та ресурсне забезпечення, низька якість надання послуг поштового зв'язку. Наприклад, «Укрпошта» не спроможна надавати швидкі за часом поштові пересилання, тому ці пересилання значною мірою поглинають кур'єрські послуги приватних компаній, які можуть доставити ці відправлення з одного регіону країни в інший майже в два рази швидше. Наслідком цього є відтік активності споживачів у зв'язку з довгими строками доставлення поштових відправлень. Разом із тим рентабельність послуг поштового зв'язку, які надає «Укрпошта», мають свої переваги у сільській місцевості, де практично немає відділень поштового зв'язку приватних компаній [6, с. 84]. Окремо можна зауважити щодо відповідальності за схоронність поштових відправлень — національний оператор виплачує збитки у чітко визначеному розмірі, на відміну від приватного оператора, який компенсує збитки у повному розмірі на підставі оціночної вартості вантажу [9].

Паралельно з цим «Укрпошта» втрачає передові позиції у сфері забезпечення соціальних виплат, оскільки все частіше громадяни користуються послугами фінансових установ (банків), які надають більш сучасний та швидкий сервіс для населення [7].

Так, Князева О. А. у своїх наукових працях пропонує розробити Стратегію забезпечення сталого розвитку національної пошти. Метою технологічних заходів до 2020 року має бути конвергенція мереж та послуг пошти з іншими інформаційними, фінансовими та торговельними майданчиками. До економічних заходів О. А. Князева відносить планове скорочення собівартості послуг на базі нових технологічних рішень, збереження переліку та обсягів надання соціально значущих послуг, стале економічне зростання, залучення інвестицій та збільшення частки доходів сфери у ВВП. До організаційних заходів учена відносить постійне проведення ситуаційного аналізу та моніторингу відповідності організаційної структури та принципів управління економічним, політичним, соціальним та іншим умовам, в яких функціонують підприємства, а також запровадження світового досвіду антикризового менеджменту та європейських стандартів якості послуг [3, с. 92]. На нашу думку, комплексне виконання наведених вище заходів призведе до підвищення попиту серед населення до національного оператора зв'язку на ринку поштових послуг.

Для розвитку сфери поштового зв'язку необхідно прийняти важливі рішення, спрямовані на вдосконалення основних регуляторних принципів і процедур контролю у сфері поштового зв'язку.

Міністерством інфраструктури було розроблено Законопроект «Про внесення змін до Закону Укра-

їни «Про поштовий зв'язок» з метою імплементації положень директив Європейського Союзу у сфері послуг поштового зв'язку та кур'єрських послуг (Директива Європейського Парламенту та Ради 97/67/ЄС), що є вимогою Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [8].

Головною метою Проекту закону є створення національного регуляторного органу, що передбачено п. 15 вищезгаданої Директиви. На цей орган покладається зобов'язання забезпечити дотримання правил конкуренції в поштовому секторі. До позитивних аспектів можна віднести здійснення постійного моніторингу стандартів якості універсальних поштових послуг, але такі повноваження повинні мати обмежений характер і не повинні дублювати функції правоохоронних або інших регулюючих органів.

Також цим Проектом передбачається надання Національній комісії регулювання у сфері зв'язку та інформації повноважень видачі ліцензій операторам поштового зв'язку. На даний момент Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності є Державна регуляторна служба України. І з цього приводу у науковців викликає занепокоєння питання, як саме будуть узгоджуватись функції цих двох органів з приводу надання ліцензій.

Враховуючи наведені аргументи, проекту необхідно доопрацювання та уточнення задля того, аби повною мірою відповідати сучасним потребам суспільства та врахувати інтерес суб'єктів господарювання.

Висновки. Отже, очевидним є те, що поштовий зв'язок виступає найважливішим засобом спілкування й обміну інформацією, матеріальними цінностями і коштами.

Як на прикладі ринку поштових послуг, так і в інших сферах державного регулювання втручання держави в діяльність повинно здійснюватися з метою впровадження більш прогресивних форм і методів господарювання, проведення структурних перетворень, модернізації виробництва. Головною ціллю на сьогоднішній день є недопущення фінансової та технологічної кризи, які можуть призвести до невиконання державних гарантій із забезпечення доступу населення до універсальних послуг поштового зв'язку.

Очевидно, що досягнення поставлених завдань і виконання Україною взятих на себе зобов'язань вимагають вдосконалення законодавчо-правових положень, які б відповідали політико-правовим і соціально-економічним реаліям сьогодення.

Література

1. Буряк В. Г. Питання кошторисного фінансування філіалів УДППЗ «Укрпошта» / Наукові праці ОНАЗ ім. О. С. Попова: період. наук. зб. з радіотехніки і телекомунікацій, електроніки та економіки в галузі зв'язку. — Одеса, 2001. — № 1. — С. 108–121.
2. Лісовий М. А. Правове регулювання діяльності національного оператора поштового зв'язку в Україні / Економічна теорія та право. — 2016. — № 2. — С. 195–203.
3. Князева О. А. Стратегічні напрямки розвитку поштового зв'язку України / Актуальні проблеми економіки. — 2016. — № 10. — С. 88–97.
4. Офіційний веб-сайт ПАТ «Укрпошта» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukrposhta.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства інфраструктури [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/>
6. Мазуренко В. Господарсько — правове забезпечення державного регулювання ринку послуг поштового зв'язку / Підприємництво, госп-во і право. — 2005, — № 7. — С. 83–86.
7. Бацай Л. Фінансовий бізнес Укрпошти: сучасний погляд / Поштовий вісник. — 2016. — № 52 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrposhta.ua/wp-content/uploads/2017/03/PW_52_2016.pdf
8. Директива Європейського Парламенту та Ради 97/67/ЄС від 15 грудня 1997 року про спільні правила розвитку внутрішнього ринку поштових послуг Співтовариства та покращення якості обслуговування.
9. Про поштовий зв'язок: Закон України від 04.10.2001 № 2759-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14>
10. Князева О. А. Визначення перспектив розвитку поштового зв'язку в умовах сучасного конкурентного середовища / О. А. Князева, С. С. Новицька // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2012. — № 4 (47). — С. 179–185.
11. Галан Л. В. Перспективи впровадження фінансових послуг в сфері поштового зв'язку України. / Л. В. Галан, А. Ю. Щуровська // Ефективна економіка. — Дніпропетровськ: ДДАУ, 2015 р. — Вип. № 2. Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=2&y=2015>

References

1. Buriak V. H. Pytannia koshtorysnoho finansuvannia filialiv UDPPZ «Ukrposhta» / Naukovi pratsi ONAZ im. O. S. Popova: period. nauk. zb. z radiotekhniki i telekomunikatsii, elektroniki ta ekonomiky v haluzi zv'iazku. — Odesa, 2001. — № 1. — S. 108–121.
2. Lisovyi M. A. Pravove rehuliuвання diialnosti natsionalnoho operatora poshtovoho zv'iazku v Ukraini / Ekonomichna teoriia ta pravo. — 2016. — № 2. — S. 195–203.
3. Kniazeva O. A. Stratehichni napriamky rozvytku poshtovoho zv'iazku Ukrainy / Aktualni problemy ekonomiky. — 2016. — № 10. — S. 88–97.
4. Ofitsiyni veb-sait PAT «Ukrposhta» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://ukrposhta.ua/>
5. Ofitsiyni veb-sait Ministerstva infrastruktury [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://mtu.gov.ua/>
6. Mazurenko V. Hospodarsko — pravove zabezpechennia derzhavnoho rehuliuвання rynku posluh poshtovoho zv'iazku / Pidpriemnytstvo, hosp-vo i pravo. — 2005, — № 7. — S. 83–86.
7. Batsai L. Finansovyi biznes Ukrposhty: suchasnyi pohliad / Poshtovyi visnyk. — 2016. — № 52 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://ukrposhta.ua/wp-content/uploads/2017/03/PW_52_2016.pdf
8. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady 97/67/IeS vid 15 hrudnia 1997 roku pro spilni pravyla rozvytku vnutrishnoho rynku poshtovykh posluh Spivtovarystva ta pokrashchennia yakosti obsluhovuvannia.
9. Pro poshtovyi zv'iazok: Zakon Ukrainy vid 04.10.2001 № 2759-III [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14>
10. Kniazieva O. A. Vyznachennia perspektiv rozvytku poshtovoho zv'iazku v umovakh suchasnoho konkurentnoho seredovyscha / O. A. Kniazieva, S. S. Novytska // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen. — 2012. — № 4 (47). — S. 179–185.
11. Halan L. V. Perspektyvy vprovadzhenia finansovykh posluh v sferi poshtovoho zv'iazku Ukrainy. / L. V. Halan, A. Yu. Shchurovska // Efektyvna ekonomika. — Dnipropetrovsk: DDAU, 2015 r. — Vyp. № 2. Rezhym dostupu do zhurnalu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=2&y=2015>

Шокало Олександр Сергійович
студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Шокало Александр Сергеевич
студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Shokalo Oleksandr

Student of the

Yaroslav Mydryj National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ ТА УМОВИ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

К ВОПРОСУ О ПРИЧИНАХ И УСЛОВИЯХ АВТОТРАНСПОРТНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

ON THE CAUSES AND CONDITIONS OF VEHICLE CRIMINALITY

Анотація. Стаття присвячена визначенню та науковому аналізу проблем причин та умов злочинності. У статті розглянуто причини автотранспортної злочинності, а також умови її поширення на території України, проаналізовано статистичні дані у сфері автотранспортної злочинності, визначено заходи протидії зростанню злочинності на дорогах.

Ключові слова: автотранспортна злочинність, детермінація, кримінальна мотивація, конкретна життєва ситуація.

Аннотация. Статья посвящена определению и научному анализу проблем причин и условий преступности. В статье рассмотрены причины автотранспортной преступности, а также условия ее распространения на территории Украины, проанализированы статистические данные в области автотранспортной преступности, определены меры противодействия росту преступности на дорогах.

Ключевые слова: автотранспортная преступность, детерминация, уголовная мотивация, конкретная жизненная ситуация.

Summary. The article is devoted to the definition and scientific analysis of problems of causes and conditions of criminality. The article considers the causes of vehicle criminality, as well as the conditions of its distribution on the territory of Ukraine, analyzes statistical data in the field of vehicle criminality, measures to counteract the growth of criminality on the roads.

Key words: vehicle criminality, determination, criminal motivation, concrete life situation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реформа законодавства у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту є нагальною проблемою для українського суспільства. Дорожньо-транспортні пригоди (далі — ДТП) стають причинами

смерті та каліцтв багатьох тисяч українців, що часто спричинені внаслідок нехтування водіями та пішоходами Правилами дорожнього руху та елементарних правил безпеки на дорозі.

За даними ДП «Український науково-дослідний інститут медицини транспорту Міністерства охорони здоров'я України» у 2017 році в Україні сталося

162526 ДТП, серед них 27220 ДТП, в яких постраждало 34677 людей, 3432 людини загинуло. Разом з тим у 2016 році загальна кількість ДТП — 158776; з постраждалими — 26782 ДТП; постраждало — 33613 людини; загинуло — 3410 людей. Як бачимо, дані статистики свідчать про значне зростання аварійності на українських дорогах, що дає підстави говорити про актуальність даної теми [4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор. У сучасній українській юридичній науці дане питання мало вивчене, натомість російські кримінологи Є. О. Єфімова, О. О. Шапкін, А. І. Чучаєв, А. В. Галахова та ін. приділяють цьому питанню значну увагу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення причин та умов автотранспортної злочинності в Україні та вивчення можливих шляхів її подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Причинна детермінація, як процес породження та зумовлення злочинності, включає в себе сукупність причин і умов вчинення злочину. Слід відзначити, що ці два явища є абсолютно різними за своїм змістом, а саме: під причинами окремого злочину слід розуміти мотиви його вчинення, або ж особистісна позиція особи, яка вчиняє злочин; а умови — сприятливі зовнішні обставини, які полегшують вчинення злочину.

Так Є. О. Єфімова серед причин транспортної злочинності визначає: вживання алкогольних напоїв водіями; правовий нігілізм громадян; низький рівень підготовки водіїв автотранспортних засобів; високий рівень корупції в суспільстві; недостатність контролю з боку правоохоронних органів; низький рівень розвитку автомобільної промисловості на території колишнього СРСР та низька якість нових вітчизняних автомобілів. З такою думкою автора неможливо погодитись, адже охарактеризовані нею явища не відповідають самому змісту поняття «причина», а є якраз тими фоновими явищами, які відповідають визначенню умов [2, с. 93–95].

Також причини автотранспортної злочинності не є об’єктивними категоріями, вони криються у людській свідомості, виступають суб’єктивними характеристиками особи злочинця, виступають окремою рисою його особистості. Причому цією особистістю може виступати не лише особа водія, а й пішохід чи пасажир.

О. О. Шапкін вказує, що причини автотранспортних злочинів пов’язані насамперед з особистістю їх учасників, а саме: егоїзм, соціальна недисциплінованість, безвідповідальність, неповага до інших учасників дорожнього руху, зневажливе відношення до норм суспільної поведінки, занижена оцінка ступеня небезпечності порушення правил дорожнього руху, зокрема щодо водіння у стані алкогольного чи наркотичного сп’яніння [6, с. 353].

Для порушника цих правил характерним є вплив як загальних моральних деформацій особистості, так і специфічних деформацій свідомості водія, що пов’язані, в першу чергу, з функцією учасника руху, дефектами виховної роботи серед водіїв автотранспортних засобів, а також інших учасників дорожнього руху, порушеннями під час відбору водіїв, недостатнім рівнем знань правил дорожнього руху інших учасників руху.

Кримінальна мотивація такого злочину включає в себе звичайні етапи: 1) формування мотиву; 2) цілеутворення; 3) прийняття рішення діяти у певний спосіб — однак з певними особливостями. При цьому особливістю кримінальної мотивації при вчиненні автотранспортних злочинів є те, що особа часто не передбачає те, що її дії стануть злочинними, і сам по собі такий мотив стає злочинним лише при наявності певних конкретних умов.

Умови вчинення конкретного злочину мають певні ознаки [3, с. 110–111]:

- взаємозв’язок з причинами;
- постійна змінюваність умов — постійне оновлення дорожньої обстановки вимагає від учасників дорожнього руху максимальної уваги та зосередженості;
- непостійність та різноплановість джерела небезпеки;
- елементом небезпеки можуть бути дії третіх осіб.

Загалом більшість вчених сходяться в думці, що до умов автотранспортної злочинності слід відносити такі чинники. *Незадовільний стан вулиць і доріг* (включає в себе не лише жахливий стан дорожнього полотна, а й неправильне проектування чи експлуатація дороги, а також хаотичне розміщення реклами на дорогах, низький ступінь освітлення трас, відсутність дорожньої розмітки). *Технічні несправності транспортних засобів* також можуть виступати умовами вчинення автотранспортних злочинів і не завжди можуть бути обставиною, що виключає кримінальну відповідальність. Це зумовлено особливим правовим режимом транспорту як джерела підвищеної небезпеки. Сьогодні досить актуальним для України є проблема *недостатнього, а часом і зовсім відсутнього контролю з боку правоохоронних органів у сфері гарантування безпеки дорожнього руху*. Органи Національної поліції не мають достатніх повноважень для контролю за водіями, а автоматична фіксація автотранспортних правопорушень є малочисельною, недієвою та законодавчо не врегульованою. Ці чинники в свою чергу зумовлюють панування в суспільстві обстановки безкарності та збільшення кількості ДТП в державі. До умов вчинення автотранспортних злочинів відносять і *неправомірну поведінку пішоходів та інших учасників дорожнього руху, погодні умови*

І наостанок хотілося б звернути увагу на характеристику конкретної життєвої ситуації як умови вчинення ДТП. Як зазначає Кравцов О. Ю., вона включає в себе такі ознаки:

- простота — чим простіша ситуація, тим більша ймовірність, що вона не призведе до злочину;
- керованість — негативні наслідки знаходяться в кореляційному зв'язку з великою кількістю некерованих елементів;
- адекватність — залежить від вдалих рішень в організації дорожнього руху, врахування всіх потреб учасників дорожнього руху;
- фізичні параметри руху — швидкість, прискорення транспортного засобу, його маса, які впливають на кінетичну енергію авто;
- безпека транспортного засобу — вказує на необхідність розвитку технологій захисту пасажирів та пішоходів [1, с. 191–192].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, зростання кількості ДТП на українських дорогах є наслідком, породженим вищевказаними детермінантами. Вирішення цієї проблеми вбачається, насамперед, у плідній роботі українського законодавця, результатом якої повинні бути корінні зміни в українському законодавстві у сфері гарантування безпеки дорожнього руху. Окрім того необхідним видається забезпечити задовільний стан доріг, проведення профілактичних бесід з учасниками дорожнього руху для підвищення рівня їх правосвідомості.

Література

1. Дорожно-транспортная преступность: закономерности, причины, социальный контроль / А. Ю. Кравцов, А. И. Сирохин, Р. В. Скоморохов, В. Н. Шиханов; под ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Лунева. — СПб.: Издательство «Юридический центр-Пресс», 2011. — 474 с.
2. Ефимова Е. О. Личность водителя и ситуация в механизме совершения дорожно-транспортных преступлений»: дисс. ... кандидата юридических наук: 12.00.08 / Ефимова Е. О. — Москва, 2014. — 205 с.
3. Совершенствование деятельности по расследованию дорожно-транспортных преступлений: материалы всероссийской научно-практической конференции в режиме видеоконференцсвязи (г. Тюмень, 6 сентября 2012 г.). Тюмень: Тюменский институт повышения квалификации сотрудников МВД России. — 2012. — 116 с.
4. Статистика ДТП за 2016 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sai.gov.ua/uploads/filemanager/file/dtp_12_2016.pdf
5. Статистика ДТП за 2017 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>
6. Шапкин А. А. Криминологические особенности и предупреждение автотранспортных преступлений / А. А. Шапкин // Вестник ТГУ. — 2012. — № 10. — С. 351–355.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 19(59)

3 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2018

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 26.11.2018. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 11,86. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.